

938-113/24P

ΠΟΠΗΣ ΖΩΡΑ

ΤΑ ΠΟΛΥΤΕΛΗ ΦΟΡΕΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΚΡΗΤΟΜΥΚΗΝΑΙΩΝ ΚΥΡΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1956

ΠΟΠΗΣ ΖΩΡΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αξ. όριθ. 19258
Χρονολ. είσοδ. 26-2-1963
Εισκότης 161/Αγρ. Κρ/μ.
Αριθ. 938.9/Ζοκ.

ΤΑ ΠΟΛΥΤΕΛΗ ΦΟΡΕΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΚΡΗΤΟΜΥΚΗΝΑΙΩΝ ΚΥΡΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1956

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ
© Η Κ Η Χ Α Ν Ι Ω Ν

Δόσις δλίγη
'Ομ., ζ 208

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Βιβλιογραφία	VII
Εισαγωγή	1
Οί μινωϊκοὶ συρμοὶ	7
Προέλευσις τοῦ συρμοῦ	33
Τρόπος κοπῆς	41
Ὁ ἱστός, τὰ ὑλικά καὶ αἱ μέθοδοι διακοσμήσεως	49
Πίναξ εἰκόνων καὶ σημάτων	74

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀποστολάκη Ἀννης, Τὰ κοπτικά ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν. Ἀθήναι 1932.
- Buschor Ernst, Beiträge zur Geschichte der griechischen Textilkunst. München 1912.
- Blümner Hugo, Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste. Τόμ. I, Leipzig 1875¹, Leipzig und Berlin 1912².
- Bossert Helmuth, Alt Greta. Berlin 1921.
- Bieber Margarete, Griechische Kleidung. Berlin 1928.
- » » Entwicklungsgeschichte der griechischen Tracht. Berlin 1934.
- Carter—Newberry, Tomb of Thoutmôsis IV. Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire, XV.
- Deonna W., Les toilettes modernes de la Crète Minoenne. Genève 1915.
- Daukins R., Excavations at Palaikastro. The Annual of the British School at Athens, X, 1903-1904, σελ. 192-226.
- Evans Arthur, The palace of Minos. Τόμ. I—VI, London, 1921-1935.
- Fimmen Diedrich, Die kretisch—mykenische Kultur. Leipzig und Berlin. 1921.
- Glötz G. Civiltà Egea. Ed. ital. 1953.
- Helbig H., Das homerische Epos. Leipzig 1887².
- Heuzet Léon, L'histoire du costume dans l'antiquité classique: L'Orient. Paris 1935.
- Heuzet Léon, Une étoffe chaldéenne. Revue archéologique, s. 3, IX, σελ. 257-272.
- Houston Mary, Ancient Greek Roman and Byzantine costume and decoration. London 1947².
- Johl Carl, Die Webstühle der Griechen und Römer. Leipzig 1917.
- Καθαδία Π., Προϊστορική Ἀρχαιολογία. Ἀθήναι 1914.
- Κεραμοπούλλου Ἀντ., Ἡ οἰκία τοῦ Κάδμου. Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς, 1909, σελ. 57-122.
- Καλλέρη Ἰωάννου, Πρῶται ὕλαι ὑφαντουργίας εἰς Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον. Ἀθήναι 1952.

- Levi Doro, Le cretule di Haghia Triada. Annuario della Scuola Archeologica di Atene. Τόμ. VIII—IX, 1925 - 1926, σελ. 71 - 156.
- Μαρινάτου Σπυρ., Ὁ ἀρχαῖος Κρητικὸς Πολιτισμὸς. Ἀθῆναι 1927.
- »   »   Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς—Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν 2αν χιλιετηρίδα π. Χ. Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 1, 1938, σελ. 72-89.
- Μαρινάτου Σπυρ., Ἡ στεατοπυγία ἐν τῇ προϊστορικῇ Ἑλλάδι. Ἀνάτ. ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας, Ἀθῆναι 1947.
- Milchöfer A., Die Anfänge der Kunst in Griechenland. Leipzig 1883.
- Nilsson Martin, Minoan-Mycenaean religion. Lund 1950.
- Πλάτωνος Ν., Τὸ Ἴερόν Μαζᾶ καὶ τὰ μινωϊκὰ Ἴερά Κορυφῆς. Κρητικά Χρονικά, τευχ. I, 1951, σελ. 97 - 160.
- Perrot et Chipiez, Histoire de l'art. Τόμ. I—VI, Paris 1882 - 1894.
- Picard Charls, Les religions préhelléniques. Paris 1948.
- Persson Axel, The religion of Greece in prehistoric times. California 1942.
- Roszbach O., Zur ältesten griechischen Kunst. Archeologische Zeitung, 1883, σελ. 170 - 178.
- Rodenwaldt G., Tiryns II, Die Fresken des Palastes. Athen 1912.
- Roth Ling, Ancient Egyptian and Greek looms. Halifax 1913.
- Στάη Β., Περὶ τῆς χρήσεως μυκηναϊκῶν τινῶν κοσμημάτων. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, 1907, σελ. 31-60.
- Schliemann H., Mykenae. Leipzig 1878.
- »   »   Tyrinthe. Paris 1885.
- Studniczka Fr., Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht. Wien 1886.
- Τσοῦντα χρ., Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμὸς. Ἀθῆναι 1893.
- Tsountas Chr. and Manaff J., The Mycenaean age. Boston and New York 1897.
- Φουρίκη Π. Α., Μεγαρικὰ Μελετήματα. Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, τόμ. 6, 1923, σελ. 388 - 434.
- Wace A. J. B., A cretan statuette in the Fitzwilliam Museum. Cambridge 1928.
- Winlock H., Excavations at Deir el Bahri, 1911 - 1931. New York 1942.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἄφ' ὅτου ἡ κατάρα τοῦ Ἰεχωβᾶ ἔρριψε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν γῆν, ἡ ἀπόκρισις τῆς γυμνότητός του ἀπετέλεσε δι' αὐτὸν σπουδαιότατον μέλημα, τὸ ὁποῖον, μὲ τὴν ἀράοδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, προήχθη εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον τῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης.

Ἀπὸ τὸ φύλλον τῆς συκῆς, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ πρωτόπλαστοι ἀπέκρυψαν τὰ γυμνά των μέλη¹ καὶ τὰ ἀπλᾶ δερμάτινα περιζώματα, μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς ἐφωδίασεν ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἀποομπήν των ἀπὸ τὸν παραδείσιον χῶρον², τὸ ἀνθρώπινον ἔνδυμα ἐξελίχθη σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶ τὸ πολυπλοκώτερον καὶ πολυτελέστερον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀφ' ἑνὸς τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας διεβίουσιν οἱ διάφοροι λαοὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἰδιαιτέρων ψυχολογικῶν τάσεων καὶ ροπῶν αὐτῶν.

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐνεδύθη τὸ πρῶτον ἢ ἐστολίσθη, ἐὰν δηλ. λόγοι πρακτικῆς σκοπιμότητος ἢ λόγοι αἰσθητικοὶ ἐπέβαλον τὸ ἔνδυμα, ἀποτελεῖ ζήτημα ἀμφισβητούμενον ὑπὸ τῶν ἐθνολόγων. Ἐν τούτοις ἡ ἔρευνα τοῦ βίου τῶν σημερινῶν πρωτογόνων λαῶν ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ μὲν διαβιοῦντες εἰς τὰς ψυχρὰς ζώνας εἶναι πάντοτε ἐνδεδυμένοι οἱ δὲ τῶν τροπικῶν γυμνοί, χρησιμοποιοῦντες ἀπλᾶς ἐπὶ τοῦ σώματος διαστιξίεις (tatouage), πολύχρωμα πτερὰ καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰλημμένα ἀντικείμενα.

Ἐξ ἄλλου εἶναι κοινῶς γνωστόν, ὅτι καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ κοσμήματα τῶν ἡγεμόνων, ἱερέων καὶ ἄλλων σημαινόντων προσώπων ὑπῆρξαν

1) Γένεσις III, 7.

2) Γένεσις III, 21.

πολυτελέστερα και λαμπρότερα παρὰ τὰ τῶν κατωτέρων τάξεων. Ὡστε ἡ προέλευσις τοῦ ἐνδύματος θὰ ἠδύνατο νὰ συνοψισθῆ ὡς ἐξῆς : α) Λόγοι ἀνάγκης ὑπαγορευόμενοι ὑπὸ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν ἐπέβαλον αὐτό, β) ἡ ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον τάσις πρὸς διάκρισιν και ἐπιβολὴν ἐδημιούργησε τὸν διάκοσμον και ἐπομένως και τὸν συρμὸν εἰς τὸ ἔνδυμα, ἐφ' ὅσον τοῦτο μεταβάλλεται ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν και ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν.

Ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἤδη περιόδου, καθὼς ἀπέδειξαν οἱ εἰς νεολιθικὰ κέντρα και εἰς μέγαν ἀριθμὸν εὑρεθέντες λίθινοι σφόνδυλοι, ὁ ἄνθρωπος ἀπέβη κύριος τῆς τέχνης τοῦ ὑφαίνειν και τὰ πρωτόγονα δερμάτινα περιζώματά του ἀντικατέστησαν νέα ὑφαντά. Οἱ δὲ πρῶτοι ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἀναπτύξαντες πολιτισμὸν Ἀσσυροβαβυλωνῖοι και Αἰγύπτιοι, τοσαύτην ἔδωσαν σημασίαν εἰς τὴν ἐνδυμασίαν των, ὥστε, ἀπὸ ἀπόψεως παραγομένων εἰδῶν, ἀνήγαγον τὴν ὑφαντικὴν και τὰς συναφεῖς τέχνας εἰς περιωπὴν ἐφάμιλλον πρὸς τὴν σημερινήν.

Περὶ τοῦ ἐνδύματος τῶν Κρητομυκηναίων οὐδεμίαν ἔχομεν γραπτὴν πληροφορίαν. Ἐξ ἄλλου οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί, οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἑλληνικὸν ἔνδυμα, Margarete Bieber, Franz Studniczka, W. Helbig, Mary Houston κ.λ.π., τελείως ἀνεπαρκῶς ἢ οὐδόλως ἐθίξαν τὸ πρόβλημα τῆς μινωικῆς ἀμφίεσεως. Ὡς ἐκ τούτου μόνον βοηθήματα παραμένουν αἱ σποραδικαὶ περιγραφαὶ και ἀναλύσεις κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς εὐρύτερας μελέτας κρητομυκηναϊκῶν εὐρημάτων, ὡς αἱ τῶν Χρ. Τσουντα, Σπυρ. Μαρινάτου, Ν. Πλάτωνος, Arth. Evans, John Myres, Gehr. Rodenwaldt κ.λ.π., καθὼς και ἡ ἐκτενεστέρα ὄλων ἔρευνα τοῦ A. J. B. Wace, ἡ περιεχομένη εἰς τὴν περὶ τοῦ εἰδωλίου τοῦ Fitzwilliam Museum μονογραφίαν του ¹.

Γενικῶς ἐλλείπει συστηματικὴ μελέτη τῶν κρητομυκηναϊκῶν συρμῶν. Πρὸς τοῦτο μόνον πηγὰς ἀποτελοῦν αἱ σωζόμεναι παραστάσεις (τοιχογραφίαι, εἰδῶλια, σφραγιδόλιθοι), αἱ ὁποῖαι και λαμβάνονται ὡς βάσις τῆς παρούσης περὶ τοῦ γυναικείου κρητομυκηναϊκοῦ ἐνδύματος μελέτης.

1) Τὸ εἰδῶλιον τοῦτο ἀπεδείχθη βραδύτερον κίβδηλον (G. Glotz, *Civiltà Egea*, ed. ital., 1953, σελ. 449).

Τὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐλθόντα εἰς φῶς εὐρήματα ἀπέδειξαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς μινωϊκῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς, ἐπιδράσεως ἢ ὁποία ἦτο φυσικὸν νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν σφαῖράν της καὶ τὴν γυναικείαν ἀμφίεσιν. Καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἐνδιαφέρον, μὲ τὸ ὅποιον αἱ κομψευόμεναι τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος ἢ τῶν Θηβῶν, κυρίαι κοσμικαὶ καὶ συγχρόνως ἰέρειαι κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ μινωϊκοῦ βίου, θὰ ἐμελέτων καὶ θὰ ἐφήρμοζον τὰς ἰδιοτροπίας τῶν εἰς τὰ μινωϊκὰ ἐργαστήρια κατεργασθέντων συρμῶν. Αἱ τοιχογραφίαι τῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων, αἱ παραστάσεις τῶν μυκηναϊκῶν σφραγιδολίθων θὰ μᾶς δεῖξουν πῶς ὁ ἡπειρωτικὸς συρμὸς εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ μινωϊκὸς καὶ διὰ καὶ τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κρητομυκηναϊκὴ τέχνη, καθὼς καὶ ὅλαι αἱ ἀρχαῖαι, εἶναι τέχνη κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὴ καὶ ἐπομένως τὰ προϊόντα της ἐμπνέονται ἀπὸ θρησκευτικὰ κυρίως γεγονότα, τὰ παριστώμενα εἰς ταῦτα ἐνδύματα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπίσημοι τελετουργικαὶ ἀμφιέσεις, χρησιμοποιούμεναι εἰς ὄρισμένας μόνον περιστάσεις καὶ ὑφ' ὄρισμένων μὲ τὴν λατρείαν συνδεομένων προσώπων. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἢ πολύχρωμος κατάκοσμος ἀμφιέσεις μιᾶς αὐλικῆς κυρίας τῶν Μυκηνῶν ἢ τῆς Κνωσοῦ, νὰ ἐπέδρασεν, ἐν γενικαῖς βεβαίως γραμμαῖς διότι αἱ λεπτομέρειαι, ὡς θὰ ἴδωμεν, περιορίσθησαν αὐστηρῶς ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, καὶ ἐπὶ τῶν φορεμάτων τῶν φιλαρέσκων τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι, μὲ τὴν γνωστὴν εἰς τὴν γυναῖκα τάσιν πρὸς μίμησιν, θὰ ἠμιλλῶντο εἰς τὴν κατασκευὴν ὅσον τὸ δυνατὸν πολυτελεστέρου καὶ περισσότερον πλησιάζοντος τὴν ἐπίσημον περιβολὴν ἐνδύματος.

Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὰ εἰκονιζόμενα εἰς τὰς διαφόρους γραπτὰς ἢ γλυπτάς παραστάσεις εἶναι κυρίως ἐνδύματα τελετουργικά, τὰ δὲ φέροντα ταῦτα πρόσωπα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κυρίαι - ἰέρειαι τῶν κρητομυκηναϊκῶν αὐλῶν, σκόπιμος εἶναι, διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ ἐνδύματος, μία σύντομος ἀνασκόπησις τῆς μινωϊκῆς θρησκείας, μετὰ τῆς ὁποίας τοῦτο στενῶς συνδέεται, καὶ τῆς θέσεως

Είκ. 1

τῆς γυναικὸς εἰς τὴν μινωϊκὴν κοινωνίαν, θέσεως ἢ ὁποῖα ἀπορρέει ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς κρητικῆς λατρείας.

Ἄπὸ τὰς κοιλάδας τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὰ ἱερά τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Φοινίκης καὶ διὰ τῆς μέσῃ Κύπρου ἐπικοινωνίας, ἦλθεν εἰς τὴν Κρήτην, εἰς ἄγνωστον καὶ μακρινὴν ἐποχὴν, ἡ μυστηριώδης θήλεια θεότης, ἢ ὁποῖα ἀπετέλεσε τὸ κέντρον τῆς προελληνικῆς λατρείας.

Πανίσχυρος καὶ ἐπίφοβος θεὰ τῆς γονιμότητος καὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἡ προϊστορικὴ αὕτη Δήμητρα ἢ Ρέα, ἐγκαθίσταται εἰς τὰ ἱερά τῆς νήσου καὶ ἐκεῖθεν ἡ λατρεία τῆς διαδίδεται εἰς ὅλα τὰ κέντρα τῆς προϊστορικῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Κρήτην ἡ λατρεία αὕτη λαμβάνει ἰδιαιτέραν ἔκτασιν καὶ βάθος. Παντοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ ἱερά τῆς σπήλαια συναντῶνται τὰ σύμβολα τῆς μυστηριώδους θεᾶς, οἱ ἱεροὶ πεσσοί, ὁ διπλοῦς πέλεκυς καὶ οἱ ὄφεις, ἐνῶ εἰς τὰ δάπεδα τῶν μινωϊκῶν ἀνακτόρων ἀνοίγονται αἱ ἱεραὶ δεξαμεναί¹, προοριζόμεναι νὰ φέρουν τὸν προσκυνητὴν, κατὰ τὰς ὥρας τῆς θρησκευτικῆς του μονώσεως, ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερον εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς γῆς, ἔνθα ἐδρεύει ἡ πανίσχυρος θεότης.

Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ τέχνη ἀφιεροῦται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς. Μὲ τὸ μάρμαρον, τὸν στεατίτην ἢ τὴν φαγεντιανὴν ὁ πρωτόγονος καλλιτέχνης προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ χονδροειδῶς κατ' ἀρχάς, λεπτομερέστερον κατόπιν, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φύσεώς τῆς.

Γυμνὴ, ὀρθία, μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ὑπὸ τὸ καθ' ὑπερβολὴν τονιζόμενον στῆθος καὶ μὲ ὑπερτροφικὰς λαγόννας, εἰκ. 1, ἰδοὺ πῶς ἐμφανίζει συνήθως ἡ προϊστορικὴ τέχνη τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῆς. Ἄλλοτε πάλιν ἡ ἰδία θεότης παριστᾶ-

1) Περὶ αὐτῶν ἴδε ἄρθρον Σπυρ. Μαρινάτου, ἐν Μ. Ε. Ε., λ. Κνωσός.

ται ὡς Θεὰ Μητέρα, φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν νεαρὸν θεὸν τῆς βλαστήσεως, τὸ θεῖον βρέφος, εἰκ. 2.

Βραδύτερον, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, τὴν προαγωγὴν τῆς τέχνης καὶ πιθανῶς τὴν μεταβολὴν τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, ὁ Κρητομυκηναῖος καλλιτέχνης ἀρχίζει νὰ ἐμφανίσῃ ἐνδεδυμένην τὴν θεάν του. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν παραλείπει νὰ ἐξάσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γονιμοποιουῦ τῆς φύσεως, ἀφίνων γυμνὸν τὸ πλούσιον στῆθος, σύμβολον αἰώνιον τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς, καὶ καλύπτων ὑπὸ πλατείας, κωδωνοσχήμου φούστας τὴν ἔδραν τῆς ἀναπαραγωγῆς, τὰς ὑπερτροφικὰς, στεατοπυγικὰς λαγόνας¹.

Μία τοιαύτη λατρεία θηλείας θεότητος ἦτο φυσικὸν νὰ ἐληρεάσῃ καὶ τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς εἰς τὴν μινωϊκὴν κοινωνίαν.

Πράγματι εἰς τὴν μινωϊκὴν Κρήτην ἡ γυνὴ ἀναλαμβάνει πρωτεύοντα ρόλον εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου².

Εἰς ὅλας τὰς διασωθείσας παραστάσεις, εἰς τὰ εἰδώλεια ἐκ φαγεντιανῆς καὶ τὴν σαρκοφάγον τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ καὶ τοὺς κρητομυκηναϊκοὺς σφραγιδολίθους ἢ μινωϊκὴ κυρία προβάλλει ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι, μὲ τὰ πλούσια, πολύχρωμα, πλισσεδωτὰ φορέματά της, τὸ γυμνὸν στῆθος, τὴν λεπτὴν ὡς σφήκας μέσην της καὶ τοὺς μακροὺς μελανοὺς βοστρύχους, ἄλλοτε χορεύουσα μυστηριώδεις ἱεροὺς χορούς, ἄλλοτε συμμετέχουσα εἰς ἐπικινδύνους ἱερὰς ταυρομαχίας καὶ ἄλλοτε θύουσα πρὸ τῶν

Εἰκ. 2

1) Ὁ ὄρος «στεατοπυγικός» χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν γενικὴν του ἐννοίαν τῆς πολυσαρκίας. Περὶ τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῆς λέξεως καὶ τῆς στεατοπυγίας ἐν γένει ἴδε Σπυρ. Μαρινάτου, Ἡ στεατοπυγία ἐν τῇ προϊστ. Ἑλλάδι, Ἀνατ. ἐκ τῶν Πρακτ. τῆς Ἑλλην. Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρ. 1945, Ἀθῆναι 1947.

2) Ἴδε Σπυρ. Μαρινάτου, Ὁ ἀρχαῖος Κρητικὸς Πολιτισμὸς σελ. 111 καὶ Helm. Bossert Alt Creta, σελ. 12 καὶ ἐξ.

βωμῶν τῆς θεᾶς, τῆς ὁποίας αὐτὴ εἶναι ἐντεταλμένη ἰέρεια. Πλησίον τῆς ὁ ἄνδρας φαίνεται ὅτι ἔχει ἐντελῶς δευτερεύοντα ρόλον. Ἀκόμη δὲ καὶ ὅταν ἐπιφορτίζεται μὲ κάποιαν λατρευτικὴν ἀποστολήν, φορεῖ τὴν γυναικείαν ποδήρη ἐσθῆτα διὰ νὰ πλησιάσῃ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἅδυστα τῆς λατρευομένης θεότητος.

Εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας, θρησκευτικῶν ἀναμφιβόλως τελετῶν, τελουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ χώρου τῶν μινωϊκῶν ἀνακτόρων¹⁾, ἔνθα ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ αὐλή του συγκεντρώνουν μετὰ τῆς κοσμικῆς καὶ τὴν ὑπερτάτην θρησκευτικὴν ἐξουσίαν, δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τοὺς τύπους τοῦ γυναικείου μινωϊκοῦ ἐνδύματος οἱ ὁποῖοι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀποτελοῦν καὶ τοὺς τύπους τοῦ ἐνδύματος τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Εἰκ. 3

1) Πρβλ. Ch. Picard, *Les Religions Préhelleniques*, σελ. 143.

Είκ. 4

Είκ. 5

ΟΙ ΜΙΝΩΪΚΟΙ ΣΥΡΜΟΙ ¹

Τὰς προβαθμίδας τοῦ κλασικοῦ κρητομυκηναϊκοῦ ἐνδύματος εὐρίσκομεν εἰς τὰ εἰδώλια τῆς ΜΜ1 ἐποχῆς. Ὁ Ν. Πλάτων ἐδημοσίευσε σειρὰν τοιούτων εἰδωλίων ², τὰ ὁποῖα εἰκονίζουσι ἀνδρας ἢ γυναῖκας εἰς στάσιν λατρευτικὴν ³. Ἐκ τούτων τὰ γυναικεῖα ἐμφανίζουσι τὸν αὐτὸν εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τύπον ἐνδύματος, μὲ μερικὰς μόνον παραλλαγὰς ἀπὸ τύπου εἰς τύπον.

1) Τὸ κεφάλαιον τοῦτο οὐδόπως ἀξιοῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀφορῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐξελίξεως τοῦ μινωϊκοῦ ἐνδύματος. Τοιαύτη μελέτη θὰ ἦτο ἀσφαλῶς πολῦτιμος, ἀλλὰ θὰ ἀπῆται συγκέντρωσιν καὶ ταξινομήσιν ὅλου τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τοῦ παρόντος.

2) Ν. Πλάτωνος, τὸ Ἱερὸν Μαζᾶ καὶ τὰ μινωϊκὰ Ἱερά Κορυφῆς, Κρητικὰ Χρονικά, 1951, σελ. 98 καὶ ἔξ.

3) Γενικῶς ἡ στάσις αὕτη συνίσταται εἰς μὲν τὰ ἀνδρικὰ εἰδώλια εἰς κάμψιν τῶν βραχιόνων καὶ θέσιν τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς δὲ τὰ γυναικεῖα εἰς ἔκτασιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἔμπροσ (Ν. Πλάτωνος, ἔνθ' ἀν., σελ. 105 καὶ 106. Περὶ τῆς στάσεως λατρευτικῶν εἰδωλίων ἴδε καὶ Σπυρ. Μαρινάτου, Ὁ ἀρχαῖος Κρητικὸς Πολισμός, Ἀθήναι, 1927, σελ. 56).

Είκ. 6

Είκ. 7

Τοιουτοτρόπως αἱ κυρίαὶ τῆς εἰκ. 3¹ ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Μαζᾶ, φέρουν πλατεῖαν, σχεδὸν κωνικὴν, ἀνεμίζουσαν εἰς τὰ πλάγια φούσταν καὶ ἐφαρμοστὸν περικόρμιον, τὸ ὁποῖον ὀπισθεν μὲν ἀπολήγει εἰς τριγωνικὸν ὄρθιον περιτραχήλιον τύπου collar Medicis, ἔμπροσθεν δὲ ἀφίνει τὸν λαιμὸν καὶ τὸ στῆθος γυμνά².

Ἐλαφρῶς διάφορος εἶναι ὁ τύπος φορέματος ὁ ἀπαντῶν εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ MM1 Ἱεροῦ Πισκοκεφάλου³, εἰκ. 4 καὶ 5. Εἰς ταῦτα ἡ πλατεῖα φούστα δὲν ἔχει τὸ κωνικὸν σχῆμα τῶν εἰδωλίων Μαζᾶ, ἀλλ' ἀποβαίνει μᾶλλον κωδωνόσχημος, φέρουσα πλαγίας κατακορύφους πτυχώσεις. Τὴν μέσην περισφίγγει διπλῆ σωληνοειδὴς ζώνη, δενομένη ἐνίοτε ἔμπροσθεν, ὡς εἰς τὴν εἰκ. 4, εἰς δεσμόν, τοῦ ὁποῖου αἱ ἄκραι πίπτουν ἐλευθέρως ἐπὶ τῆς φούστας. Ἰχνη τοῦ περικορμίου δὲν σώζονται. Τὴν αὐτὴν κωδωνόσχημον φούσταν μὲ τὰς πλαγίας πτυχώσεις καὶ τὴν διπλὴν ζώνην φέρουν τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ γυναικεῖου εἰδωλίου ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Καρφί⁴ καὶ τὸ ἐκ Χαμαιζίου γυναικεῖον εἰδῶλιον τῆς εἰκ. 6⁵.

Τρίτος τύπος ἐνδύματος τῆς ἐν λόγῳ MM1 ἐποχῆς εἶναι ὁ τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 7 ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Παλαιοκάστρου. Ἡ κωδωνόσχημος φούστα κοσμεῖται διὰ συστημάτων λευκῶν ἐπὶ φαιοῦ κατακορύφων γραμμῶν καὶ δι' ἐξιτήλων μεταξὺ τούτων ἐρυθρῶν κοσμημάτων⁶.

1) Ν. Πλάτωνος, ἔνθ' ἀν., πίν. Ε' 1, ἀρ. 14 καὶ 15.

2) Ν. Πλάτωνος, ἔνθ' ἀν., σελ. 106—109.

3) Ν. Πλάτωνος, ἔνθ' ἀν., σελ. 130—136 καὶ πίν. ΣΤ' 1, ἀρ. 2 καὶ 4.

4) B.S.A. 1937—1938, πίν. XXXIII.

5) Στεφ. Ξανθοῦδίδου, Ἐκ Κρήτης, Ἄρχ. Ἐφημ., 1906, σελ. 116—155, εἰκ. 4.

6) Ν. Πλάτωνος, ἔνθ' ἀν., σελ. 149 καὶ πίν. Ζ', ἀρ. 2.

Τὸ ὠραιότερον παράδειγμα ἐνδύματος τοῦ ἐν λόγῳ συρμοῦ εἰκονίζει τὸ γνωστὸν ἐκ Πετσοφᾶ εἰδώλιον τῆς εἰκ. 8¹. Ἡ κυρία φέρει περίτεχνον περιβολὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῆς γνωστῆς εὐρείας κωδωνοσχίμου φούστας, κοσμουμένης ἐνταῦθα δι' ὁμάδων κατακορύφων καὶ μεταξὺ αὐτῶν λοξῶν ραβδώσεων, καὶ ἐφαρμοστῷ περικορμίου, ἐφωδιασμένου ὀπισθεν μὲν διὰ τοῦ κλασσικοῦ τριγωνικοῦ περιτραηλίου, ἔμπροσθεν δὲ διὰ βαθυτάτου τριγωνικοῦ décolleté. Τὴν κομψὴν μέσην περισφίγγει ἡ διπλῆ σωληνοειδῆς ζώνη, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα, δενόμενα εἰς δεσμόν, πίπτουν ἐλευθέρως ἐπὶ τῆς φούστας.

Εἰκ. 8

Προηγμένον τύπον τοῦ συρμοῦ Πετσοφᾶ φαίνεται, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ εἰδώλιον τῆς εἰκ. 9, τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη², τὸ ὁποῖον ἡ καμαραϊκὴ αὐτοῦ πολυχρωμία τοποθετεῖ εἰς τὴν MM2 ἐποχὴν. Ἡ παριστωμένη κυρία φέρει φούσταν ἐντελῶς κωδωνόσχημον, μετὰ διπλῆς δενομένης ἔμπροσθεν ζώνης, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα πίπτουν ἐλευθέρως ἐπὶ τοῦ φορέματος, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὸ εἰδώλιον τῆς εἰκ. 8. Τὸ περικόρμιον ἀπολήγει εἰς βαθύτατον τριγωνικὸν décolleté.

Ὡστε, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, θὰ ἠδύνατο νὰ συνοψισθῇ ὡς ἑξῆς ὁ συρμὸς τῆς παλαιοανακτορικῆς ἐποχῆς: Ὁ συνη-

1) John Myres, B.S.A., 1902—1903, σελ. 382 καὶ ἑξ. Τοῦτο προηγείται χρονολογικῶς κατὰ τι τοῦ ἐκ Παλαιοκάστρου εἰδωλίου (N. Πλάτωνος ἐνθ' ἄν., σελ. 149).

2) N. Πλάτωνος, ἐνθ' ἄν., σελ. 150 καὶ πίν. Η', εἰκ. 3.

Είκ. 9

θιζόμενος τύπος φορέματος αποτελείται ἐξ ἑνὸς ἐφαρμοστοῦ περικορμίου, φέροντος ὀπισθεν τὸ τυπικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν collar Medicis καὶ ἔμπροσθεν βαθὺ τριγωνικὸν ἄνοιγμα λαιμοῦ, καὶ φούστας, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ κωνικοῦ σχήματος τοῦ συρμοῦ Μαζᾶ μεταβαίνει εἰς τὸν σχεδὸν κωδωνόσχημον μετὰ πλαγίων πτυχώσεων τύπον τοῦ συρμοῦ Πισκοκεφάλου, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ τελείως κωδωνόσχημον ἔνδυμα τοῦ εἰδωλίου Γιαμαλάκη. Τὴν μέσην περισφίγγει ἰδιόρρυθμος σωληνοειδὴς ζώνη εἰς ἀπλὴν ἢ διπλὴν σειρὰν μετὰ ἢ ἄνευ δεσμοῦ.

Τὴν περίοδον ταύτην κλείει ἡ γνωστὴ μεγάλη καταστροφή τοῦ τέλους τῆς

ΜΜ2 ἐποχῆς. Ἡ ἐπομένη ΜΜ3 θεωρεῖται γενικῶς ὡς τὸ ἀπόγειον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος τῆς Κρήτης. Κατ' αὐτὴν πυκνοῦται ἡ ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἐμπορικὴ μετὰ τὴν Αἴγυπτον συναλλαγῆ, ἐκτελοῦνται αἱ θαυμάσιαι τοιχογραφίαι τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων, μορφοῦται τελειωτικῶς ἡ γραφὴ καὶ συντάσσονται τὰ πρῶτα μεγάλα κείμενα, ὁ δὲ μινωϊκὸς πολιτισμὸς ἐξαπλοῦται ἀπὸ τῶν Κυκλάδων μέχρι τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Θηβῶν, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκείνην ἀφύπνισιν τῶν προϊστορικῶν χρόνων, τὴν γνωστὴν μετὰ τὸ κοινὸν ὄνομα Κρητομυκηναϊκὸς Πολιτισμὸς.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀκμῆς ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ μείνῃ ἀνεπηρέαστον καὶ τὸ ἔνδυμα τῶν κυριῶν. Τὰ ἀναθηματικὰ ἐνδύματα τοῦ κνωσίου Ἴεροῦ, αἱ φαγεντιαναὶ τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων, αἱ τοιχογραφίαι τῆς Κνωσοῦ, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Θηβῶν καὶ αἱ παραστάσεις τῶν κρητομυκηναϊκῶν σφραγιδολίδων καὶ δακτυλίων θὰ δείξουν τὸν εἰς διάκοσμον καὶ ποικιλίαν πλοῦτον τῶν συρμῶν τῆς νέας ἐποχῆς.

Είκ. 10

Είκ. 11

Εἰς τοιοῦτος τύπος ἐνδύματος νεοανακτορικοῦ συρμοῦ εἶναι ὁ τῶν γνωστῶν ἀναθηματικῶν ἐσθῆτων τοῦ κνωσίου Ἱεροῦ, εἰκ. 10 καὶ 11¹.

Εἰς ἀμφοτέρα τὰ παραδείγματα ταῦτα ἡ φούστα ἀποτελεῖται ἐκ δύο φορεμάτων, ἥτοι ἐξ ἑνὸς βραχυτέρου ἐξωρούχου μετὰ κυματοειδοῦς παρυφῆς, τὸ ὁποῖον μάλιστα εἰς τὴν φαγεντιανὴν εἰκ. 10 κοσμεῖται δι' ὀριζοντίων γραμμῶν καὶ ἐκ τῆς κυρίως ποδῆρους φούστας ἢ ὁποία, ἔμπροσθεν καὶ εἰς τὸ μέσον, κοσμεῖται δι' ἑνὸς θάμνου κρόκου. Τὸν ποδόγυρον εἰς μὲν τὸ ἔνδυμα τῆς εἰκ. 11 κλείει ἀπλή παρυφή μεθ' ὀριζοντίων ραβδώσεων, εἰς δὲ τὴν εἰκ. 10 μία σειρὰ κροκανθέων. Τὸ περικόρμιον φέρει βαθύτατον τριγωνικὸν décolleté, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ σκοτεινόχρωμος παρυφή ἐν εἴδει ταινίας. Ἡ αὐτὴ ταινία ἐπαναλαμβάνεται παραλλήλως ἐκατέρωθεν τοῦ ἀνοίγματος τοῦ λαιμοῦ, διήκουσα ἀπὸ τῶν

1) Arth. Evans, Palace I, σελ. 364.

Είκ. 12

ὤμων μέχρι τῆς μέσης. Δύο ἄλλαι ὅμοιαι ταινίαι, ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ στήθους, τέμνουν λοξῶς τὰς χειρίδας μέχρι τῆς ἔξω ραφῆς των.

Τὸν κλασικώτερον ὅμως τύπον φορέματος νεοανακτορικῆς

Εικ. 13

ἐποχῆς ἀποτελοῦν αἱ ἀμφιέσεις τῶν γνωστῶν φαγεντιανῶν, τῶν εἰκ. 12 καὶ 13, ἀναλυόμεναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὡς ἑξῆς: Τὸν κορμὸν καλύπτει ἐφαρμοστὸν χειριδωτὸν περικόρμιον, ἀφίνον τὸ στῆθος γυμνὸν καὶ κλειόμενον κάτωθεν αὐτοῦ διὰ σταυρωτῶν ἱμάντων. Ἐπὶ τῆς ποδῆρους κωδωνοσχήμου φούστας πίπτει διπλῆ στρογγυλευμένη ποδέα, ἐνῶ μία πλαστικῶς ἀποδοδομένη ζώνη περισφίγγει τὴν μέσην. Εἰς τὰς λεπτομερείας ὅμως τὰ ἐνδύματα τῶν δύο εἰδωλίων ἐμφανίζου διαφοράς καὶ εἰς τὸ σχέδιον τῆς φούστας καὶ εἰς τὸν διάκοσμον τοῦ περικορμίου.

Τοιουτοτρόπως τὸ περικόρμιον τῆς εἰκ. 12 κοσμεῖται διὰ πλουσίου σπειροειδοῦς κοσμήματος. Ἀνάλογος σπειρομαϊάνδρος περιτρέχει τὴν παρυφὴν τῆς στρογγυλευμένης ποδέας, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος πληροῦται δι' ἐξωγλύφων κομβοειδῶν ἑξαομάτων. Ἡ φούστα κοσμεῖται ὀλόκληρος δι' ὀριζοντίων γραμμῶν καὶ ὁ ποδόγυρος διὰ πλατείας παρυφῆς μετὰ συνεχοῦς ρομβοειδοῦς κοσμή-

Είκ. 14

Είκ. 15

Παλαιοκάστρου ένδυμα, είκ. 15. 'Η κατά τὰ πρότυπα χεττιτι-

1) Arth. Evans, Palace I, είκ. 232.

ματος. 'Ομοία πρὸς αὐτὴν εἶναι ἡ φούστα τοῦ κάτω ἡμίσεος τοῦ γυναικείου εἰδωλίου τῆς είκ. 14'. Ἐνταῦθα διακρίνεται καὶ πλατεῖα ζώνη κοσμουμένη διὰ σπειρομαϊάνδρου.

Ἐντελῶς διάφορος εἶναι ὁ διάκοσμος τῆς φαγεντιανῆς τῆς είκ. 13. Τὸ σκοτεινόχρωμον περικόρμιον κοσμεῖται δι' ἀπλῶν, λοξῶς διατεταγμένων, λευκῶν ταινιῶν καὶ δι' ὁμοίας λευκῆς παρυφῆς καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἀνοίγματος τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν ραφῶν τῶν ὤμων καὶ τῶν χειρῶν. Ὅμοία παρυφή, λευκὴ μεταξὺ δύο σκοτεινῶν ταινιῶν, περιβάλλει τὴν ποδέαν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος κοσμοῦν διασταυρούμεναι γραμμαὶ μετὰ ζευγῶν εὐθειῶν εἰς τὰς σχηματιζομένας γωνίας. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς φούστας μέχρι τοῦ μέσου περίπου τῶν μηρῶν, κοσμεῖται δι' ὀριζοντίων γραμμῶν τὸ δὲ ὑπόλοιπον δι' ἄλλεπαλλήλων, πολυχρῶμων στολίδων (volants).

Συνδυασμὸν τῶν συρμῶν τῶν ἀναθηματικῶν ἐσθίτων καὶ τῶν εἰδωλίων τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων ἀποτελεῖ τὸ εἰκονιζόμενον ἐπὶ μιᾶς λιθίνης μήτρας ἐκ

Fig. 16

Είκ. 17

γραμμῶν. Εἰς τὸν στολιδωτὸν συρμὸν ἀνήκει καὶ τὸ ἔνδυμα τὸ εἰκονιζόμενον ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀσβέστου μυκηναϊκοῦ πλακιδίου τῆς εἰκ. 16². Ἡ καλύτερον διατηρουμένη δεξιὰ μορφή φέρει κιτρίνην φούσταν, τῆς ὁποίας αἱ θλώμενα εἰς τὸ κέντρον στολίδες κοσμοῦνται διὰ μελανῶν παρυφῶν. Τρίτον τύπον νεοανακτορικοῦ φορέματος ἀποτελεῖ τὸ τῆς τοιχογραφίας τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 17. Ἡ εἰκονιζομένη ἔνθρονος κυρία (βασιλίσσα ἢ θεά;) φέρει κυανῆν

κῶν κυλίνδρων παριστωμένη πολεμικὴ Ἴσταρ ἔχει τὸ στήθος γυμνὸν καὶ φούσταν μετὰ πολυπλόκου συστήματος διακοσμῆσεως¹.

Τὸν ποδόγυρον περιτρέχει πλατεῖα τριπλῆ παρυφή ἀποτελουμένη κατὰ σειρὰν: α) Ἐκ λοξῶν γραμμῶν, β) ἐκ zig-zag μετὰ στιγμῶν καὶ γ) ἐξ ὁμάδων ἐκάστης ἐκ τριῶν κατακορύφων γραμμῶν. Εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς φούστας δευτέρα κυματοειδῆς παρυφή, ὁμοίως μετὰ zig-zag καὶ στιγμῶν, ἐμφανίζεται ὡς τὸ τελείωμα βραχυτέρου καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ πίπτοντος ἐξωρούχου. Μία βραχεῖα στρογγυλευμένη ποδέα συμπληροῖ τὴν πολυπλόκον ταύτην τουαλέτταν, τῆς ὁποίας ἡ ὑπόλοιπος μετὰ τῶν δύο παρυφῶν ἐπιφάνεια πληροῦται διὰ κατακορύφων καὶ λοξῶν

1) Στεφ. Ξανθουδίδου, Μῆτραι ἀρχαῖαι ἐκ Σητείας Κρήτης, Ἄρχ. Ἐφημ., 1900, σελ. 26—50, πίν. 4.

2) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, σελ. 888.

φούσταν κοσμουμένην
 διὰ λευκῶν μετ' ἔρου-
 θροῦ κέντρου σταυρῶν,
 ἢ ὁποία, ἀπὸ τῆς κνή-
 μης καὶ κάτω καὶ εἰς
 ἰκανὴν μεταξὺ των ἀ-
 πόστασιν, φέρει δύο ὁ-
 μάδας ἐκάστην ἐκ δύο
 στολίδων μετὰ πολυ-
 χρώμων ραβδώσεων.
 Μία λευκὴ ταινία κο-
 σμουμένη διὰ λεπτοῦ
 σπειροειδοῦς κοσμήμα-
 τος μεσολαβεῖ μεταξὺ
 τοῦ ἐδάφους τῆς φού-
 τας καὶ ἐκάστης ὁμά-
 δος τῶν στολίδων¹.

Εἰς τὸν τύπον αὐ-
 τὸν τῆς Ἀγ. Τριάδος
 ἀνήκουν τὰ ἐνδύματα
 τῶν δύο γυναικείων
 μορφῶν τῆς ἱερᾶς πομ-
 πῆς τοῦ κνωσίου ἀνα-
 κτόρου², ἥτοι τῆς ἱε-
 ρείας (πρώτης ἐκ δε-
 ξιῶν) τῆς εἰκ. 18 καὶ
 τῆς φερούσης τοὺς πε-
 λέκεις θεᾶς τῆς εἰκ. 19³.

Ἡ διάταξις ἐν τούτοις τῶν ραβδωτῶν στολίδων ἐμφανίζεται

1) Ἡ περίεργος θλάσις, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ φούστα εἰς τὸ μέσον καὶ καθ' ὅ-
 λον τῆς τὸ μήκος καθὼς καὶ τὸ διαφορετικὸν εἰς τὰς δύο κνήμας ὕψος τοῦ ποδο-
 γύρου θὰ ἐρμηνευθοῦν κατωτέρω, εἰς τὸ περὶ τοῦ τρόπου κοπῆς κεφάλαιον.

2) Arth. Evans, Palace II, σελ. 719 καὶ ἐξ.

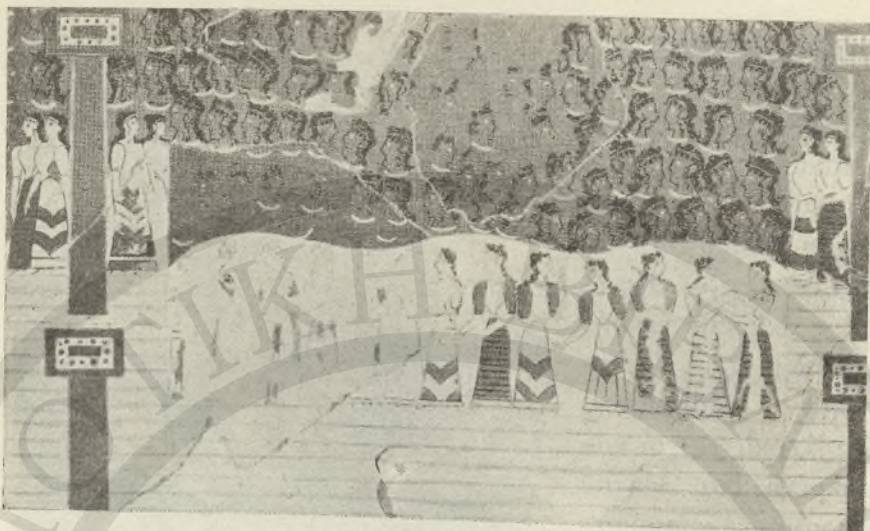
3) Arth. Evans, Palace II, σελ. 724. Αἱ λοιπαὶ μορφαὶ εἶναι ἄνδρες φέ-
 ροντες τὴν ποδήρη ἱερατικὴν ἐσθῆτα (Arth. Evans, Palace II, σελ. 721). Περὶ τῆς
 τοιαύτης χρήσεως τῆς ποδήρου ἐσθῆτος ὡς ἱερατικοῦ ἐνδύματος τῶν ἀνδρῶν ἴδε

Εἰκ. 18

Εἰκ. 19

Είκ. 20

ένταυθα πολυπλοκότερα. Τοιουτοτρόπως ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἄνω ὁμάς ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ραβδωτῶν στολίδων, θλωμένων εἰς τὸ μέσον εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Ἡ δευτέρα σειρὰ ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυματοειδῶν στολίδων καὶ ἡ τρίτη ἐκ δύο ὀριζοντίων. Εἰς τὴν φούσταν τῆς θεᾶς τῆς εἰκ. 19 τὴν κάτω σειρὰν τῶν στολίδων ἀντικαθιστᾷ ὀριζοντία παρυφή μετὰ πολυπλόκου κοσμήματος. Τὸ ἔδαφος τῶν ἐνδυμάτων πληροῦται διὰ μικρῶν ἄλλεπαλλήλων zik - zak.

Τὴν ἰδίαν ποικιλίαν ἐμφανίζει καὶ ἡ διάταξις τῶν ἀσφαλῶς στολίδας παριστωσῶν ταινιῶν τῶν ἐνδυμάτων τῆς μικρογραφικῆς τοιχογραφίας τοῦ κνωσίου ἀνακτόρου, εἰκ. 20¹, εἰκονιζούσης ἱερὸν χορὸν πρὸ ἱεροῦ ἄλσους². Αἱ μορφαὶ πρώτη ἄνω ἀριστερά, τελευταία ἄνω δεξιά, καθὼς καὶ αἱ δευτέρα, πέμπτη, ἕκτη καὶ ἑβδόμη τῆς κάτω σειρᾶς, φέρουν φούστας κοσμουμένας δι' ὀριζοντίων γραμμῶν τοῦ τύπου τῆς φαγεντιανῆς τῆς εἰκ. 12.

καὶ M. Nilsson Minoan Mycenaean religion, 1950, σελ. 151 καὶ ἐξ., Mary Houston, Ancient Greek Roman and Byzantine costume and decoration, London 1947, σελ. 16 καὶ P. Demargne, Bull. Corr. Hell. 1946, σελ. 148 καὶ ἐξ.

1) Arth. Evans, Palace III, σελ. 46 καὶ ἐξ.

2) Axel Persson, The religion of Greece in prehistoric times, California, 1942 σελ. 47.

Είκ. 21

Είκ. 22

Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον τῆς Ἀγ. Τριάδος ἀνήκουν ὁμοίως τὰ ἐνδύματα τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Τίρυνθος¹, εἰκ. 21, καὶ τῶν Θηβῶν², εἰκ. 22, αἱ ὁποῖαι παριστοῦν ἱεράς προφανῶς πομπὰς γυναικῶν κομιζουσῶν δῶρα, καθὼς καὶ δύο ἕτερα ἐκ Μυκηνῶν μνημεῖα, τὸ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ πλακίδιον τῆς εἰκ. 23³ καὶ τὸ χρυσοῦν κόσμημα τῆς εἰκ. 24⁴.

Τὸ σκοτεινὸν μονόχρωμον περικόρμιον τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν θηβαϊκὴν τοιχογραφίαν συμπληρωμένης κυρίας, εἰκ. 22, κοσμεῖται διὰ παρυφῆς μετὰ πολυχρῶμων παχέων καὶ λεπτῶν ἐπὶ λευκοῦ βάθους ραβδώσεων. Τὸ ἀνοικτὸν ἔδαφος τῆς φούστας πληροῦται διὰ σκοτεινοχρῶμων στιγμῶν καὶ φέρει δύο σειρὰς ἐκάστην ἐκ τριῶν στολίδων, μίαν εἰς τὸ ὕψος τῶν μηρῶν

1) G. Rodenwaldt, Tiryns II, Die Fresken des Palastes, πίν VIII.

2) Ἀρχ. Ἐφημ., 1909, πίν. 1 καὶ 2 καὶ Helm. Bossert, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 49.

3) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 351.

4) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 383.

Είκ. 23

Είκ. 24

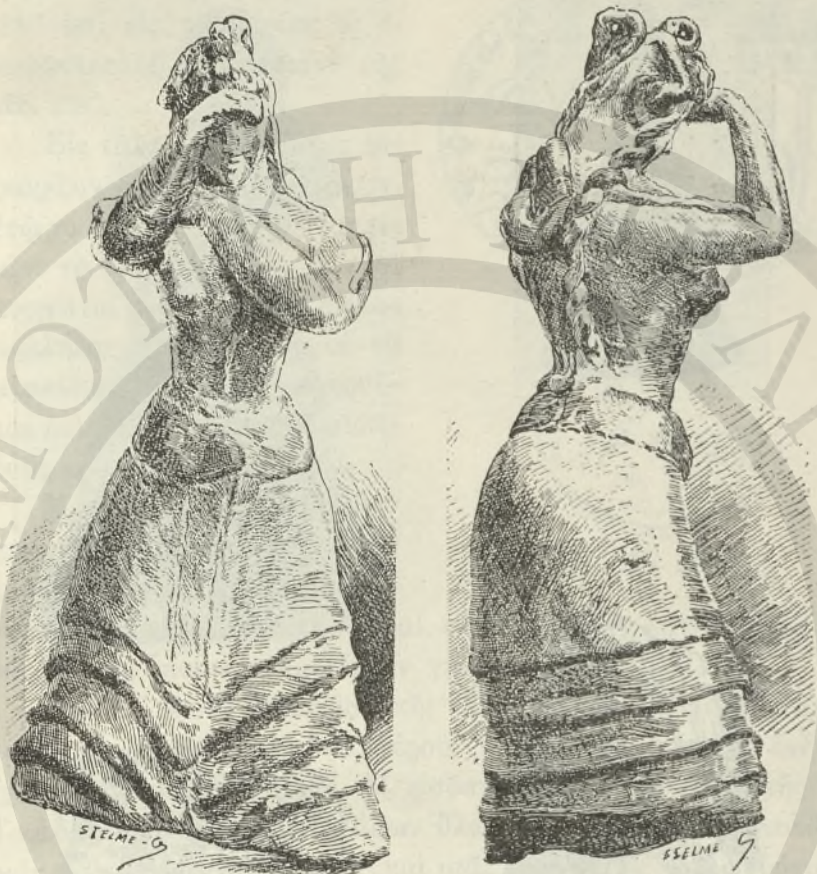
καὶ μίαν εἰς τὸν ποδόγυρον. Αἱ στολίδες ἐκάστης ομάδος εἶναι διαφορετικοῦ χρώματος, ἤτοι δύο πολύχρωμοι ραβδωταί, ὅπως ἡ παρυφή τοῦ περικορμίου, καὶ μία μονόχρωμος σκοτεινή, ὅπως αὐτὸ τοῦτο τὸ περικόρμιον. Μία χαλαρὰ ζώνη, κοσμουμένη δι' ἀπλοῦ zig - zag, περιβάλλει τὴν μέσην εἰς δύο σειράς.

Ἡ κυρία τῆς τριφυθιακῆς τοιχογραφίας, εἰκ. 21, φέρει πολυτελέστατον πολύχρωμον ἔνδυμα. Τὸ ἐρυθρὸν μονόχρωμον περικόρμιον κοσμεῖ θαυμασίας τέχνης παρυφή, φέρουσα λεπτότατον συνεχὲς κόσμημα ἐκ κισσοφύλλων μεταξὺ πολυχρόμων ραβδωτῶν ταινιῶν, θέμα τὸ ὁποῖον κοσμεῖ καὶ τὴν ζώνην. Ὁ διάκοσμος τῆς φούστας χωρίζεται ὀριζοντίως εἰς ζώνας, παριστώσας καὶ ταύτας ομάδας, ἐκάστην ἐκ δύο ραβδωτῶν στολίδων καὶ μιᾶς μεταξὺ

αὐτῶν ταινίας μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος, ὡς ἐξῆς (ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω) : 1η ζώνη : Κιτρίνη μετὰ λεπιοειδοῦς κοσμήματος, 2α ζώνη : Τρεῖς ταινίαι, ἐξ ὧν ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη πολύχρωμοι ραβδωταί καὶ ἡ δευτέρα λευκὴ μετὰ γλωσσοειδοῦς κυανοῦ κοσμήματος, 3η ζώνη : Μονόχρωμος κυανῆ μετὰ λεπιοειδοῦς κοσμήματος, 4η ζώνη : Ἐπαναλαμβάνει τὰς ταινίας τῆς δευτέρας, 5η ζώνη : Μονόχρωμος κιτρίνη ὡς ἡ πρώτη, 6η ζώνη : Ἐπαναλαμβάνει τὰς ταινίας τῆς δευτέρας καὶ τῆς τετάρτης, 7η ζώνη : Ὡς ἡ τρίτη καί, τέλος, 8η ζώνη : Ἐπαναλαμβάνει τὰς ταινίας τῆς δευτέρας, τῆς τετάρτης καὶ τῆς ἕκτης.

Τὸ αὐτὸ λεπιοειδὲς κόσμημα πληροῖ καὶ τὸ μεταξὺ τῶν στολίδων ἔδαφος τῆς φούστας τοῦ μυκηναϊκοῦ πλακιδίου τῆς εἰκ. 23, ἐνῶ ἡ φούστα τοῦ ἀνθρωπομόρφου χρυσοῦ κοσμήματος τῆς εἰκ. 24 φέρει κομβοειδῆ μεταξὺ τῶν στολίδων ἐξάρματα.

Ἐντελῶς διάφορος τοῦ συρμοῦ Ἄγ. Τριάδος εἶναι ὁ τύπος

Είκ. 25

ὁ ἀπαντῶν εἰς τρία χαλκᾶ εἰδῶλια, ἦτοι εἰς τὴν γνωστὴν θεὰν τοῦ Μουσείου Βερολίνου τῆς εἰκ. 25¹ καὶ εἰς τὰ ἐξ Ἀγ. Τριάδος εἰδῶλια τῶν εἰκ. 26 καὶ 27², παριστῶντα θεὰς ἢ θεοῦσας ἢ γυναῖκας εἰς στάσιν προσευχῆς καὶ ὀπωσδήποτε συμμετεχούσας εἰς μυστηριώδη θρησκευτικὴν τελετὴν. Τὸ στήθος εἶναι καὶ ἐνταῦθα γυμνόν. Ἡ φούστα ἀντὶ στολίδων φέρει εἰς τὸ κάτω μέρος 3-4 ἄλληπαλλήλους ὀριζοντίας ἀναδιπλώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔμπροσθεν καὶ εἰς τὸ μέσον σχηματίζουν τὴν ἀπαντῶσαν καὶ εἰς τὰς στολίδας προηγουμένων παραδειγμάτων θλάσιν. Τὴν μέσην πε-

1) Helm. Bossert, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 139 καὶ 140.

2) Helm. Bossert, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 146 β καὶ 147.

Είκ. 26

Είκ. 27

Είκ. 28

Είκ. 29

ριβάλλει πλατεία ζώνη, τῆς ὁποίας, τοῦλάχιστον εἰς τὸ εἰδώλιον τοῦ Βερολίνου, εἰκ. 25, ἡ ἐλευθέρα ἄκρη, ἐν εἴδει πλατείας ταινίας, πίπτει μέχρι τοῦ ποδογύρου.

Ἄλλος τύπος κρητομυκηναϊκοῦ συρμοῦ εἶναι ὁ ἀπαντῶν εἰς δύο ἐπίσης μυκηναϊκὰ μνημεῖα, εἰς τὸ τμήμα τοῦ ἐξ ἔλε-

φαντοστοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 28¹ καὶ εἰς τὸ ὁμοίως ἐξ ἑλεφαντοστοῦ πλακίδιον τῆς εἰκ. 29².

Εἰς ταῦτα αἱ στολίδες περιορίζονται εἰς τὸν ποδόγυρον, ἐνῶ τὸ ἔδαφος τῆς φούστας εἰς μὲν τὸ εἰδώλιον τῆς εἰκ. 28 κοσμεῖται διὰ μεγάλου ἀλλεπαλλήλου zig-zag, εἰς δὲ τὸ πλακίδιον τῆς εἰκ. 29 πληροῦται διὰ τοῦ γνωστοῦ λεπιοειδοῦς κοσμήματος.

Μία ἄλλη σειρά μνημείων πολυτίμων διὰ τὴν μελέτην τοῦ γυναικείου ἐνδύματος εἶναι αἱ κρητομυκηναϊκαὶ γλυφαί, αἱ παριστῶσαι λατρευτικὰς σκηνὰς εἰς τὰς ὁποίας συμμετέχουν γυναῖκες.

Αἱ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 30³ εἰκονιζόμεναι ἰέρειαι, καθὼς καὶ ἡ ἔνθρονος θεά, φέρουν τὸ τυπικὸν μινωϊκὸν ἔνδυμα, ἔχουσαι τὸ στήθος γυμνόν. Αἱ φοῦσαι εἶναι τοῦ τύπου τῆς Ἀγ. Τριάδος, δηλ. μετὰ δύο ομάδων θλωμένων ἔμπροσθεν στολίδων, μιᾶς εἰς τὸ ὕψος τῶν μηρῶν καὶ μιᾶς χαμηλὰ εἰς τὸν ποδόγυρον. Τὸ ἔδαφος τῆς φούστας τῆς πρώτης ἐξ ἀριστερῶν μεγάλης μορφῆς εἶναι ἀκόσμητον, ἐνῶ τῆς ἐπομένης, καθὼς καὶ τῆς θεᾶς, πληροῦται διὰ λεπιοειδοῦς κοσμήματος. Εἰς τὸν αὐτὸν συρμὸν ἀνήκουν καὶ αἱ φοῦσαι τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 31⁴. Τοῦναντίον ἡ μορφὴ τῆς γλυφῆς τῆς εἰκ. 32⁵ ἔχει τὸν κορμὸν κεκαλυμμένον διὰ κλειστοῦ χειριδιωτοῦ περικορμίου καὶ κωδωνόσχημον φούσταν φέρουσαν ὀριζοντίας στολίδας.

Εἰκ. 30

Εἰκ. 31

- 1) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 352.
- 2) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 385.
- 3) A.J.B. Wace, A Cretan statuette, Cambridge, 1928, πίν. XI, 1.
- 4) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 429.
- 5) Perrot-Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 426, ἀρ. 14.

Εἰκ. 32

Εἰκ. 33

Κορμὸν ἐνδεδυμένον ἢ ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν δηλοῦται τὸ στήθος ἔχουν καὶ αἱ τρεῖς μορφαὶ τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 33¹, τῶν ὁποίων ἢ φούστα κοσμεῖται ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ὕψους της καὶ κάτω διὰ δύο πλατειῶν πλισσεδωτῶν στολίδων. Ἐξ αὐτῶν μόνον ἢ πρώτη, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἐμφανίζει θλάσιν, ἐνῶ ἢ δευτέρα παριστᾶται εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν.

Αἱ γυναικεῖαι μορφαὶ τῆς γλυφῆς τῆς εἰκ. 34² ἔχουν τὸ στήθος γυμνόν. Αἱ φούσταί των κοσμοῦνται διὰ τριῶν στολίδων καὶ συγκρατοῦνται διὰ τριπλῆς ζώνης. Αἱ στολίδες τῆς κυπτούσης μορφῆς θλῶνται, ὡς

καὶ εἰς ἄλλα ὡς ἀνωτέρω παραδείγματα, ἐνῶ τῆς ἄλλης θλάσιν παρουσιάζει μόνον ἢ ραφή τῆς πρώτης στολίδος. Τῆς αὐτῆς κυπτούσης μορφῆς τὸ ἄνω, ἄνευ στολίδων, τμῆμα τῆς φούστας κοσμεῖται διὰ στιγμῶν μεταξὺ λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν.

1) Perrot-Chipiez, Histoire de l'art VI, εἰκ. 428, ἀρ. 23.

2) A.J.B. Wace, ἐνθ' ἄν., πίν. XI, 2.

Εἰκ. 34

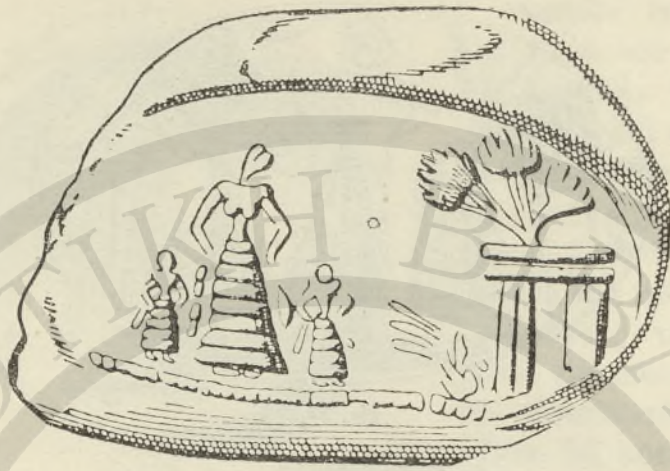
Εἰκ. 35

Ἡ ἐνθρονος θεὰ τοῦ σφραγιδολίθου τῆς εἰκ. 35 φέρει φούσταν κοσμουμένην ὁμοίως διὰ τριῶν, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν μηρῶν καὶ κάτω, στολίδων, ἐξ ὧν ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη εἶναι ραβδωταὶ ἢ δὲ μεσαία ἀρράβδωτος. Τὸ ἄνω ἐλεύθερον στολίδων τμήμα τῆς φούστας πληροῦται διὰ τοῦ προαναφερθέντος λεπιοειδοῦς κοσμήματος¹.

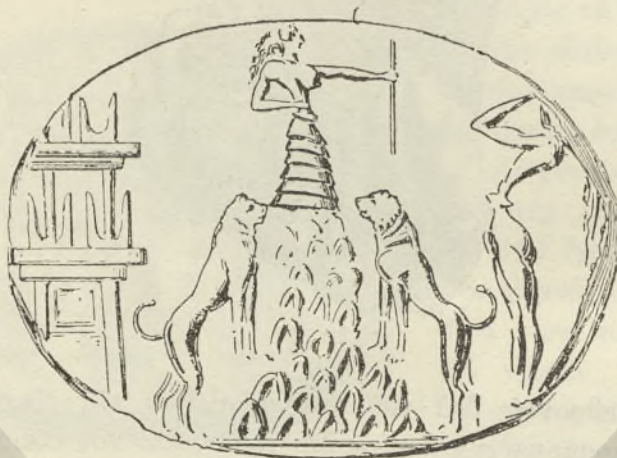
Αἱ φούσται τοῦ σφραγιδολίθου τῆς εἰκ. 36² κοσμοῦνται δι' ὀριζοντίων στολίδων, ὁμοίαν δὲ στολιδωτὴν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς φούσταν καὶ κορμὸν γυμνὸν ἔχει ἡ θεὰ τῆς γλυφῆς

1) Doro Levi, *Le cretule di Haghia Triada*, *Annuario della Scuola Archeologica*, 1925 - 1926, σελ. 134-135, εἰκ. 144.

2) Arth. Evans, *Palace II*, εἰκ. 191a.

Είκ. 36

Είκ. 37

τῆς εἰκ. 37¹, ἐπίσης δὲ ἡ μορφή ἢ εἰκονιζομένη ἐπὶ τῆς γλυφῆς τῆς εἰκ. 38².

Εἰς τὸν ἤδη περιγραφέντα (σελ. 23) συρμὸν ἀνήκουν αἱ φουῖσαι τῆς γλυφῆς τῆς εἰκ. 39³, εἰς τὰς ὁποίας αἱ στολίδες περιορίζονται, ὡς καὶ εἰς τὰς εἰκ. 28 καὶ 29, εἰς τὸ κατώτατον

1) Arth. Evans, Palace IV, εἰκ. 597e.

2) Doro Levi, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 135a.

3) Doro Levi, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 138.

Εικ. 38

Εικ. 39

μέρος τοῦ φορέματος. Ὁ κορμὸς εἶναι καὶ ἐνταῦθα γυμνός.

Τέλος ἡ ἐπὶ τοῦ σφραγίσματος τῆς εἰκ. 40¹, παριστωμένη κυρία, μετὰ γυμνοῦ καὶ αὐτῆς στήθους, φέρει φούσταν μετὰ πολυπλόκου συστήματος κατακορύφων, ὀριζοντίων καὶ λοξῶν ταινιῶν.

Ἐνα ἐντελῶς διάφορον τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνηθέντων στολιδωτῶν συρμῶν τύπον φορέματος παρέχουν δύο διαφορετικοῦ καλλιτεχνικοῦ εἴδους μνημεῖα τῆς ὑστερας μινωϊκῆς ἐποχῆς, ἡ γραπτὴ σαρκοφάγος τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 41 καὶ 42², καὶ ὁ ἐξ ἀργίλλου μυκηναϊκὸς κρατῆρ, εἰκ. 43³.

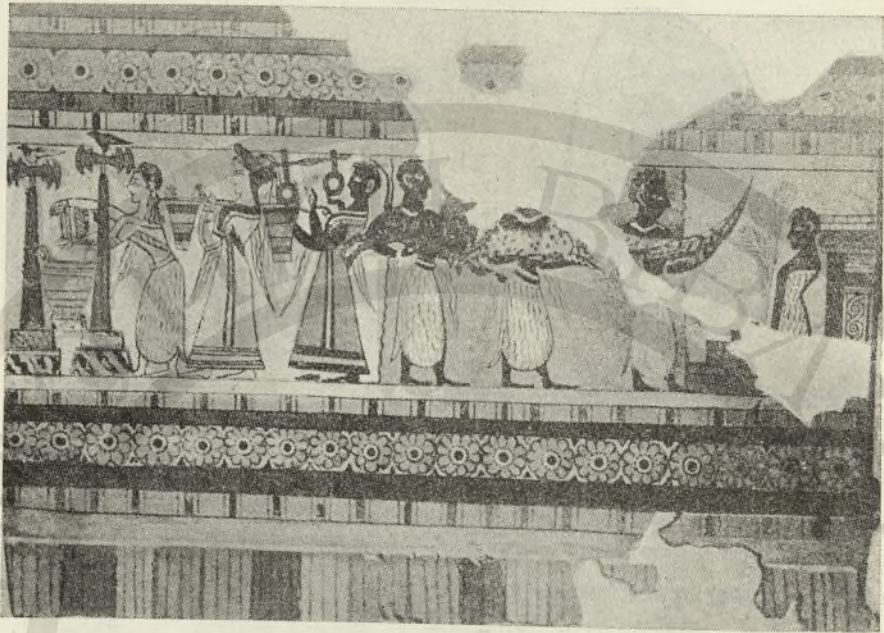
Εικ. 40

Ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς πρώτης εἰκονίζεται νεκρική πομπή καὶ σκηναὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν, εἰς τὰς ὁποίας συμμετέχουν ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου πολεμισταὶ ἀναχωροῦντες προφανῶς διὰ τὸ πεδίον τῆς τιμῆς, τοὺς ὁποίους προπέμπει μία γυνή, σύζυγος ἢ μητέρα.

1) Perrot - Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 426, ἀρ. 12.

2) Helm. Bossert, ἐνθ' ἀν., εἰκ. 54 καὶ 55.

3) Helm. Bossert, ἐνθ' ἀν., εἰκ. 199.

Εικ. 41

Εικ. 42

Είκ. 43

Ἡ δευτέρα ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ γυναικεία μορφή (καθὼς καὶ ἡ ἐπομένη ἀνδρική) τῆς εἰκ. 41, δὲν φέρει τὴν γνωστὴν πολύπλοκον ἀμφίεσιν τῆς Κνωσοῦ, ἀλλ' ἀπλούστερον ποδηρῆς ἔνδυμα κοσμούμενον διὰ διαφορετικοῦ χρώματος παρυφῆς, διηκούσης καθ' ὅλον τὸ μῆκος τούτου ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τοῦ ποδογύρου. Ἡ ἐπὶ τῆς ἄλλης μακρᾶς πλευρᾶς, εἰκ. 42, μόνη ὀλόκληρος διατηρουμένη ἱέρεια φέρει ἄνω μὲν τὸ χωριστὸν ἀνοικτὸν εἰς τὸ στήθος περικόρμιον τῶν κνωσίων γυναικῶν, κάτω δὲ τὴν ἱερατικὴν ἐκ δέρματος ζώου φούσταν, τὴν ὁποίαν φέρουν καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς εἰκ. 41 μορφαὶ καὶ ἡ ὁποία συνηθίζεται καθ' ὅλην τὴν μινωϊκὴν περίοδον, ἀπαντῶσα καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων, π. χ. ἐπὶ τῶν γλυφῶν τῶν εἰκ. 44¹ καὶ 45².

Τὸ αὐτὸ ἀπλοῦν ἔνδυμα παριστᾶται καὶ εἰς τὰ κάτω διατηρούμενα τμήματα τῶν τριῶν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰκ. 42 μορφῶν, φέρον ἐνταῦθα πολύπλοκον γραμμωτὸν διάκοσμον. Εἰς τὸν συρμὸν τοῦτον τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος ἀνήκει καὶ τὸ ἔνδυμα τῆς θεᾶς τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 46³, ὡς δὲ ἐλέχθη, καὶ τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικείας μορφῆς τοῦ κρατῆρος τῆς εἰκ. 43⁴.

1) Doro Levi, ἐνθ' ἄν., εἰκ. 138.

2) Perrot - Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 431 ἀρ. 1.

3) Axel Persson, ἐνθ' ἄν., σελ. 76.

4) Ἡ ἄποψις τοῦ Χρ. Τσοῦντα (Μυκ. καὶ Μυκ. Πολ., σελ. 67) ὅτι ὁ τύπος τοῦ

Είκ. 44

Είκ. 45

Τέλος εἰς τὰς παραστάσεις κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων πρέπει γὰρ προστεθοῦν δύο ἄλλα εἶδη μνημείων, παριστώντων οὐχὶ κυρίως ἐνδύματα ἀλλ' ἐξαρτήματα ἐνδυμάτων, ἦτοι οἱ ἱεροὶ κόμβοι¹ καὶ αἱ ἀναθηματικαὶ ζῶναι.

Οἱ ἐκ φαγεντιανῆς ἱεροὶ κόμβοι τῶν Μυκηθῶν, εἰκ. 47, καὶ ὁ ἐξ ἔλεφαντοστοῦ κνώσιος, εἰκ. 48, κοσμοῦνται διὰ διασταυρου-

Είκ. 46

ἐνδύματος τούτου εἶναι ὁ τύπος τοῦ καθημερινοῦ κρητομυκηναϊκοῦ φορέματος δὲν εὐσταθεῖ. Οὗτος ἀπαντᾷ, καθὼς εἶδομεν, ἐπὶ τῆς σαρχοφάγου τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 46 ὡς ἱερατικὸν ἔνδυμα καὶ ἐπομένως ἐμφανίζεται μᾶλλον ὡς ἐξέλιξις τῶν παλαιότερων συρμῶν (πρβλ. καὶ Ernst Buschor, Beiträge zur Gesch. der griech. Textilkunst, σελ. 16) ἢ ἀπλῶς ὡς ἕτερος τύπος ἱερατικοῦ ἐνδύματος.

1) Arth. Evans, Palace I, σελ. 430—431.

Εικ. 47

Εικ. 48

Εικ. 49

Εἰκ. 50

μένων γραμμῶν καὶ ἀπολήγουν εἰς κροσσούς. Τοιοῦτον κόμβον φέρει ἡ γνωστὴ κνωσία κυρία, ἡ ὀνομαζομένη Parisienne, εἰκ. 49¹, καθὼς ἴσως καὶ ἡ μορφή τοῦ σφραγιδολίθου τῆς εἰκ. 32.

Αἱ ἀναθηματικαὶ ζῶναι τοῦ κνωσίου Ἰεροῦ, εἰκ. 50, ἔχουν τὸν τύπον τῆς διπλῆς σωληνοειδοῦς ζώνης τῶν παλαιότερων συρμῶν καὶ κοσμοῦνται ἢ μὲν μία δι' ἀνθέων κρόκου, ἢ δὲ ἄλλη διὰ ροδάκων μεταξὺ κυματοειδῶν γραμμῶν.

1) Helm. Bossert, ἐνθ' ἄν., εἰκ. 47.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΡΜΟΥ

Εἰς μίαν θεοκρατικὴν κοινωνίαν ὡς ἡ κρητομυκηναϊκὴ, εἶναι δύσκολον νὰ ἀνεύρωμεν ἀκριβῶς τὰ ὅρια μεταξὺ θρησκευτικοῦ καὶ κοσμικοῦ βίου καὶ νὰ διακρίνωμεν ποῦ ἀκριβῶς ἡ τέχνη ἀναφέρεται εἰς θρησκευτικὰ καὶ ποῦ εἰς κοσμικὰ γεγονότα. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἀναφερθεισῶν καὶ ἐρευνηθεισῶν παραστάσεων, ἐλάχισται εἶναι ἐκεῖναι τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητηθῇ ὁ ἱερός ἢ θρησκευτικὸς χαρακτήρ (ὡς π. χ. αἱ τοιχογραφίαι Θηβῶν καὶ Ἀγ. Τριάδος). Ὅπου δὲ δὲν πρόκειται περὶ ἀπεικονίσεως τῆς θεᾶς (τὴν ὁποίαν π. χ. παριστοῦν τὰ εἰδῶλια μὲ τούτους ὄφεις) πρόκειται περὶ ἱερείων αὐτῆς, ὡς ἀποδεικνύουν αἱ σκηναὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν (π. χ. σαρκοφάγος Ἀγ. Τριάδος) ἢ λάτρεων εἰς τὴν τυπικὴν μινωϊκὴν στάσιν λατρείας (π. χ. εἰδῶλια MM1 ἐποχῆς) ἢ τέλος περὶ συγκεντρώσεων ἢ πομπῶν ἱεροῦ περιεχομένου, εἰς τὰς ὁποίας αἱ συμμετέχουσαι κυραὶ φέρουν τὸ ἐπίσημον ἱερατικὸν ἔνδυμα (π. χ. πομπαὶ Τίρυνθος ἢ Κνωσοῦ, μικρογραφικὴ τοιχογραφία Κνωσοῦ). Εἰς πάντα ταῦτα δέον νὰ προστεθοῦν αἱ παραστάσεις τῶν κρητομυκηναϊκῶν σφραγιδολίθων καὶ δακτυλίων, τῶν ὁποίων τὸ θρησκευτικὸν περιεχόμενον εἶναι ἀναμφισβήτητον.

Ἐπομένως δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι οἱ μέγροι τοῦδε ἔξετασθέντες τύποι ἐνδυμάτων εἶναι κυρίως ἱερατικοί. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι λογικὸν νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς αὐτούς μίαν συμβολικὴν, οὕτως εἰπεῖν, λειτουργίαν τῶν ἐξαρτημάτων των, ἀνάλογον τῆς τῶν σημερινῶν ἀμφίων.

Ἐνδιαφέρον ὅσον καὶ πολύπλοκον εἶναι τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῆς γυμνῆς θεᾶς, ἡ ὁποία ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς χαλκολιθικῆς ἤδη ἐποχῆς¹. Ἡ γυμνότης

1) Ch. Picard, ἔνθ' ἄν., σελ. 48.

αὕτη εἶναι κατ' ἀρχὰς τυπική, διότι ἐκφράζει οὐσιώδεις ιδιότητες τοῦ θείου. Βραδύτερον εἰς τὴν Κρήτην ἢ θεότης παριστᾶται μὲ γυμνὸν μόνον τὸ στήθος, ἔνδειξις ἢ ὁποία δηλοῖ τὴν συνέχισιν τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ κυρίως χαρακτηῖρος τῆς θεᾶς μητρὸς συγχρόνως καὶ παρθένου. Ἡ γυμνότης αὕτη, γνωστὴ ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων εἰς τὴν φοινικικὴν Ἀνατολήν, παρέμεινεν αὐστηρῶς εἰς τὰ πλαίσια τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, οὐδόλως μεταφερθεῖσα εἰς τὸν συρμὸν τῶν καθημερινῶν ἐνδυμάτων¹.

Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἀπέδειξε πόσον ἤτο ἐσφαλμένη ἡ παλαιὰ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὰς κρητομυκηναϊκὰς παραστάσεις γυναικῶν δὲν εἰκονίζεται γυμνὸν στήθος, ἀλλ' ἐν τελείῳς ἐφαρμοστὸν περικόρμιον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον διαγράφονται αἱ γραμμαὶ τῶν μαστῶν². Κυρίως ἡ ἔρευνα τῆς μυνωϊκῆς θρησκείας ἀπέδειξε τὴν θρησκευτικὴν προέλευσιν τῶν τοιούτων παραστάσεων καὶ τὴν βαθεῖαν σχέσιν τοῦ συρμοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς μυνωϊκῆς λαιρείας.

Ἐν τούτοις εἰς μερικὰς περιπτώσεις ἀναμφισβητήτου θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ὡς π. χ. εἰς τὰς γλυφὰς τῶν εἰκ. 32 καὶ 33, ὁ κορμὸς ἐμφανίζεται ἐνδεδυμένος ἢ ὁπωςδήποτε δὲν σημειοῦνται οἱ μαστοί. Κατὰ συνέπειαν θὰ πρέπη νὰ δεχθῶμεν ἢ ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς λόγῳ τῆς σμικρότητος τῶν παραστάσεων ὁ καλλιτέχνης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπεικονίσῃ τὰς λεπτομερείας ἢ ὅτι τὰ παριστώμενα πρόσωπα δὲν εἶναι γυναῖκες, ἀλλ' ἄνδρες φέροντες τὴν ποδῆρη ἱερατικὴν ἐσθῆτα (π. χ. αἱ μορφαὶ τῆς εἰκ. 46)³ ἢ ὅτι ἡ γυμνότης τοῦ στήθους δὲν συνηθίζετο εἰς πᾶσαν θρησκευτικὴν τελετὴν, ἀλλ' ἐπεβάλλετο μόνον εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, σχετιζομένας ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ιδιότητα τῆς θεότητος ὡς δυνάμεως βλαστήσεως καὶ ἀναπαραγωγῆς⁴.

1) Ch. Picard, ἔνθ' ἄν., σελ. 110 καὶ 194.

2) Ἐν τούτοις ὁ Milchöfer (Anfänge der Kunst, σελ. 97) εἶχεν ἤδη διαπιστώσει καὶ ὑποστηρίζει τὴν γυμνότητα ταύτην, τὴν γνώμην του ὅμως ἀντέκρουσεν ὁ Rossbach (Arch. Zeit., 1883, σελ. 170-178). Πρβλ. καὶ Chr. Tsountas and I. Manatt, Mycenaean Age, σελ. 170 καὶ Franz Studniczka, Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht, Wien, 1886, σελ. 32.

3) Ἴδε καὶ Axel Persson, ἔνθ' ἄν., σελ. 57.

4) Πρβλ. Ch. Picard, ἔνθ' ἄν., σελ. 194.

Ἐπίσης ἡ τοσαύτην ἐξέλιξιν ὑποστᾶσα ζώνη δὲν δύναται νὰ περιορισθῆ εἰς τὸν στενὸν προορισμὸν τῆς συγκρατήσεως τῆς βαρείας φούστας. Ἡ ποικιλία τῶν τύπων καὶ τῶν ὕλικῶν τῆς συνηγοροῦν καὶ περὶ μιᾶς ἐσωτερικῆς, θὰ ἔλεγον, λειτουργίας, ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν πλουσίων ζωνῶν τῶν Αἰγυπτίων τῶν φερουσῶν τὰ διάσημα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας¹, λειτουργίας ἡ ὁποία ἐδήλου ἴσως μίαν διαβάθμισιν εἰς τὴν μινωϊκὴν θρησκευτικὴν ἱεραρχίαν. Μία ζώνη περιβάλλουσα τὴν μέσσην εἰς διπλὴν ἢ τριπλὴν σειρᾶν, μετὰ ἢ ἄνευ δεσμοῦ, μεταλλίνῃ ἢ ὕφασματίνῃ, ἠδύνατο νὰ σημαίνει ὅτι ἡ φέρουσα ταύτην ἰέρεια ἀνῆκεν εἰς ἀνώτερον ἢ κατώτερον βαθμὸν, συνδεομένη ἀμεσώτερον ἢ ἐμμεσώτερον μετὰ τῆς θεότητος τὴν ὁποίαν ὑπηρετεῖ².

Κυρίως εἰς τοὺς δεσμοὺς τῶν σωληνοειδῶν ζωνῶν τοῦ παλαιοανακτορικῆς συρμοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῆ τοιαύτη συμβολικὴ λειτουργία σχέσιν ἔχουσα πρὸς τοὺς ἱεροὺς κόμβους³.

Ἡ διπλὴ ποδέα τῶν κνωσίων φαγεντιανῶν καὶ τῆς μήτρας Παλαιοκάστρου καθὼς καὶ ἡ ἐκ δέρματος ζώου ἱερατικὴ φούστα, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς σεπτὰ κατάλοιπα ἐνὸς παλαιότητου περιζωματοειδοῦς ἐνδύματος, χρησιμοποιουμένου εἰς τὰς παλαιότατας τελετὰς θυσιῶν καὶ προσφορῶν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεῖον.

Ὅσον περὶ τῆς προελεύσεως τῆς χωριστῆς φούστας, αὕτη ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τῆς προϊστορικῆς ποδέας, τοῦ τυπικοῦ νεολιθικοῦ ἐνδύματος τῶν μεσογειακῶν λαῶν τόσον διὰ τοὺς ἀνδρας ὅσον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας⁴.

1) Léon Heuzet, L'histoire du costume dans l'antiquité classique: L'Orient, Paris 1935, σελ. 50.

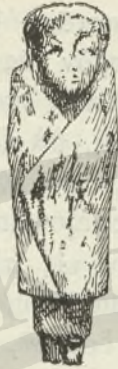
2) Πρβλ. καὶ B.S.A. 1902—1903, σελ. 83, ἐνθα αἱ ἀναθηματικαὶ ζῶναι τῆς Κνωσοῦ παραλληλίζονται πρὸς τοὺς ἱεροὺς ὄφεις.

3) Τὴν ἱερότητα τούτων, ἀμφισβητουμένην ὑπὸ τοῦ Nilsson (ἐνθ' ἀν., σελ. 154 καὶ ἐξ.), ὑπεστήριξαν οἱ Picard (ἐνθ' ἀν., σελ. 194), Evans (ἴδε index ἐν λ. knots) καὶ Persson. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ὑποστηρίζει, ὅτι οὗτοι συμβολίζουν σύνδεσμον τοῦ φέροντος αὐτοὺς προσώπου ἢ ἀντικειμένου μετὰ τῆς θεότητος (ἴδε Nilsson, ἐνθ' ἀν., σελ. 163). Τὴν ἱερότητα τῶν μινωϊκῶν τούτων κόμβων ἐπιβεβαιοῦν ἀνάλογα παραδείγματα εἰς τὰς θρησκείας τῶν ἀνατολικῶν λαῶν (π. χ. οἱ δεσμοὶ τῆς Ἰοιδος), καθὼς καὶ ἡ ἐπιβίωσις των εἰς τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, ἴσως δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς σημερινούς μαγικούς καταδέσμους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

4) Πρβλ. Χρ. Τσοῦντα, Μυκ. καὶ Μυκ. Πολ., σελ. 64—65, καὶ W. Deonna,

Είκ. 51

Είκ. 52

Ἐπὶ τῆς περαιτέρω ὁμως ἐξελίξεως τοῦ πρωτογόνου τούτου περιζώματος εἰς τὸ πολυτελὲς κατάκοσμον ἔνδυμα τῆς κρητομυκηναϊκῆς περιόδου, ἀναμφιβόλως ἐπέδρασεν ἡ Ἐνατολή¹. Μία ἰδιοτυπία τοῦ παλαιότερου μινωϊκοῦ ἐνδύματος, τὸ collar Medicis, ἀπαντᾷ εἰς τοὺς μανδύας εἰδωλίων ἐξ Ἰερακωνπόλεως, εἰκ. 51². Ἐνδεχομένως δὲ ὁ τύπος τοῦ περικορμίου τοῦ εἰδωλίου Πετσοφᾶ, εἰκ. 9, προῆλθεν ἐξ ἑνὸς ὁμοίου μανδύου, συνισταμένου εἰς ἓν ὀρθογώνιον τεμάχιον ὑφάσματος μετ' ἀποτετμημένης τῆς μιᾶς γωνίας, τὸ ὁποῖον, εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, θὰ ἐτύλισσον περὶ τὸ σῶμά των καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Κρήτης κατὰ τὸν τρόπον τῶν εἰδωλίων τῆς εἰκ. 51. Ἐκ τοῦ πρωτογόνου τούτου ἐπανωφορίου προῆλθεν, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, τὸ ὄρθιον περιτραχήλιον τοῦ συρμοῦ Πετσοφᾶ.

Ἐπίσης εἰς τοιχογραφίαν τοῦ τάφου τῆς Rekhmara, εἰκ. 52, παριστῶσαν γυναῖκας τῶν Ροτενοῦ (Ἄνω Συρίας) ἀπαντᾷ ἔνδυμα, τοῦ ὁποίου ἡ σχέσις πρὸς τὰ στολιδωτὰ φορέματα

Les toilettes modernes de la Crète Minoenne, Genève 1915. Ὁ τελευταῖος μάλιστα, συγκρίνων τὸ μινωϊκὸν γυναικεῖον ἔνδυμα πρὸς τὸ γαλλικὸν τοῦ 18ου αἰῶνος (κρινολίνον), ἐρμηνεύει τὴν συγγένειάν των ἐκ τῆς κοινῆς καὶ τῶν δύο προελεύσεως ἐκ τοῦ ὡς ἄνω νεολιθικοῦ μεσογειακοῦ ἐνδύματος. Βεβαίως τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο ἐποχῶν εἶναι τεράστιον. Ἐν τούτοις εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός τῆς ἀναλογίας τοῦ μινωϊκοῦ ἐνδύματος πρὸς τὰ νεώτερα ἔθνη τῶν μεσογειακῶν χωρῶν (συμπεριλαμβανομένου βεβαίως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ), τῶν ὁποίων τὰ βασικὰ μέρη εἶναι τὸ ἐφαρμοστὸν ἀνοικτὸν εἰς τὸ στήθος περικόρμιον (τὸ κοντογούνι τῆς ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας), ἡ πλατεῖα φούστα καὶ ἡ ποδέα.

1) Πρβλ. Χρ. Τσουντα, Μυκ. καὶ Μυκ. Πολ., σελ. 65.

2) Arth. Evans, Palace II, σελ. 32-33, εἰκ. 14.

τῶν κρητομυκηναϊκῶν συρμῶν εἶ-
 ναι προφανής. Ἐν τούτοις οὐδεὶς
 δύναται νὰ γνωρίζῃ μετὰ βεβαί-
 τητος κατὰ πόσον εἶναι ἀκριβὲς τὸ
 σχέδιον τοῦ Αἰγυπτίου καλλιτέ-
 χνου, ὃ ὁποῖος ἐν τούτοις προσε-
 πάθησε νὰ ἀποδώσῃ ξένον πρὸς
 τὸν αἰγυπτιακὸν συρμὸν ἔνδυμα, τὸ
 ὁποῖον προφανῶς τοῦ ἔκαμεν ἐντύ-
 πωσιν¹.

Εἰκ. 53

Πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὰ νο-
 lants τῶν κρητομυκηναϊκῶν φορε-
 μάτων ἐνέπνευσεν ὁ καυνάκης,
 παλαιότατον πολυτελὲς χαλδαϊκὸν
 ὕφασμα μετὰ μακρῶν φλόκων,
 καλυπτόντων κατὰ βαθμίδας ὀλό-
 κληρον τὴν ἐπιφάνειάν του².

Εἰκ. 54

Ἐπὶ τῶν βαβυλωνιακῶν εἰδω-
 λίων καὶ κυλίνδρων, ἀρκετοὶ τῶν
 ὁποίων εὐρέθησαν καὶ εἰς Κρήτην,
 εἰκονίζονται ἐνδύματα κατεσκευα-
 σμένα ἐκ τοῦ ὑφάσματος αὐτοῦ,

τοῦ ὁποίου οἱ φλόκοι εἰς πολλὰς περιπτώσεις δίδουν τὴν ἐντύ-
 πωσιν ἀλλεπαλλήλων στολίδων. Ἡ ἐντύπωσις αὕτη παρέσυρε
 πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἀντί-
 ληψιν, ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐχρησιμοποιοῦν πλισσέδες καὶ
 volants³, καὶ ὅτι ὁ καυνάκης ἦτο εἰδικὸν στολιδωτὸν ἔνδυμα⁴.
 Τὸν καυνάκην φέρει ἡ γυναικεία μορφή τοῦ κυλίνδρου τῆς εἰκ.
 53⁵, ἡ πρώτη ἐξ ἀριστερῶν μορφῆ τοῦ κυλίνδρου τῆς εἰκ. 54⁶,

1) Léon Heuzet, ἔνθ' ἄν., σελ. 112, εἰκ. 9.

2) Léon Heuzet, Une étoffe chaldéenne, Rev. Archéol. 3me série, vol. IX, σελ. 257, καὶ ἔξ.

3) Πρβλ. Chr. Tsountas and I. Manatt, ἔνθ' ἄν., σελ. 172—173.

4) Πρβλ. Arth. Evans, Palace I, σελ. 198.

5) Arth. Evans, Palace I, εἰκ. 146.

6) Perrot - Chipiez, Histoire de l' art VI, εἰκ. 346.

Είκ. 55

ἐπίσης δὲ αἱ μορφαὶ τρίτη καὶ τετάρτη ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ κυλίνδρου τῆς εἰκ. 55¹ καὶ ἡ μορφή τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 56².

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, βαβυλωνιακοὶ κύλινδροι εὑρέθησαν εἰς Κρήτην καὶ ἡ παρουσία αὕτη μαρτυρεῖ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ εἴδους εἰς τὴν νῆσον καὶ γενικώτερον περὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς Κρήτης μετὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς³.

Ἐν τούτοις ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν παραστάσεων αὐτῶν ἀπεικονίσεων τοῦ καυνάκου ἐνεπνεύσθησαν αἱ Κρητομυκηναῖαι τὰς στολίδας τοῦ ἰδικοῦ των συρμοῦ⁴, δὲν φαίνεται ὀρθὴ ἢ τοῦλάχιστον δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐκ μόνων τῶν παραστάσεων τούτων ἐδημιουργήθη ὁ συρμός τῶν στολιδωτῶν κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων διὰ τὸν ἐξῆς λόγον:

Ἐπὶ μιᾶς ἐξ ἐλεφαντοστοῦ λαβῆς καθρέπτου ἐκ Μυκηνηῶν, εἰκ. 57⁵, εἰκονίζονται δύο γυναικεῖαι μορφαί, τῶν ὁποίων ἡ ἰδιότυπος διὰ τὴν ἐποχὴν κόμμωσις, τὸ σχῆμα τῆς ρινὸς καὶ τῶν χειλέων καθὼς καὶ τὰ φοινικόφυλλα, τὰ ὁποῖα κρατοῦν, μαρτυροῦν, ὅτι πρόκειται περὶ σημιτισσῶν ἱερεῶν τῆς Ἀφροδίτης⁶.

1) Perrot-Chipiez, Histoire de l'art II, εἰκ. 17.

2) Fr. Studniczka, ἐνθ' ἀν., εἰκ. 12.

3) Περὶ τῶν σχέσεων τούτων ἴδε Σπ. Μαρινάτου, Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χερσικός - Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν 2αν χιλιετηρίδα π. Χ., Μικρασιατικά Χρονικά, τ. 2, 1939.

4) Mary Houston, Ancient Greek, Roman and Byzantine costume and decoration, London 1947, σελ. 3 καὶ Arth. Evans, Palace I, σελ. 15 καὶ 197.

5) Perrot - Chipiez, Histoire de l'art VI, εἰκ. 388.

6) Perrot - Chipiez, Histoire de l'art VI, σελ. 817.

Εἰκ. 56

Αἱ κυρία αὐται ἔχουν τὸν κορμὸν γυμνόν, ἀλλ' αἱ φοῦσται τῶν παρουσιάζουσι μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὰς χεττιτικὰς παραστάσεις τῶν εἰκ. 55 καὶ 56, ἐξ οὗ θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι καὶ εἰς τὸ μνημεῖον τοῦτο ἔχομεν παραστάσιν τοῦ καυνάκου.

Τὰ αὐτὰ φυλετικὰ χαρακτηριστικὰ ἔχουν καὶ αἱ τέσσαρες κυρία δύο ἄλλων ὁμοίων λαβῶν, εἰκ. 58 καὶ 59¹, πλὴν ὅμως αἱ φοῦσται αὐτῶν εἶναι τοῦ συνήθους κρητομυκηναϊκοῦ στολιδωτοῦ τύπου. Αἱ ἀναλογίαι τὰς ὁποίας ἐμφανίζουσι τὰ τρία μνημεῖα ἄγουσι εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ταῦτα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ εἰσήχθησαν ἔξωθεν², πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ταῦτα κατασκευάσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι οἱ Κρητομυκηναῖοι ἐγνώριζον καλῶς τὸ ἐθνικὸν ὕφασμα τῶν Σημιτῶν ἐφ' ὅσον ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸ ἀναπαραστήσουσι μετὰ τῆς ἀκριβείας τῆς λαβῆς τῆς εἰκ. 57, καὶ ὅτι, κατ' ἀκολουθίαν, τὰς στολίδας τοῦ ἰδικοῦ των συρμοῦ δὲν ἐδημιούργησαν ἐκ κακῆς ἀντιλήψεως χαλδαϊκῶν παραστάσεων, ἀλλ' ἐνεπνεύσθησαν ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ὕφασματος τοῦ ὁποίου εἶχον ἄμεσον ἀντίληψιν.

Ἐπομένως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι ὁ ὅσον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους διαδεδομένος εἰς τὴν Ἑλλάδα καυνά-

1) Perrot-Chipiez, Histoire de l'art VI, εἰκ. 386 καὶ 387.

2) Χρ. Τσοῦντας, Μυκ. καὶ Μυκ. Πολ., σελ. 78-79.

Είκ. 57

Είκ. 58

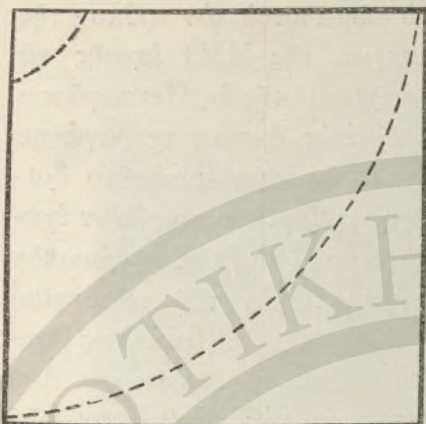
Είκ. 59

κης¹, εἰσήγετο ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς κρητομυκηναϊκῆς ἤδη ἐποχῆς², χρησιμοποιούμενος τοῦλάχιστον εἰς καλύμματα, παραπετάσματα κ.λ.π., ἂν οὐχὶ καὶ εἰς ἐνδύματα³.

1) Léon Heuzet, Une étoffe chaldéenne, ἐνθ' ἄν., σελ. 259—262.

2) Ἐξ ἄλλου μεταξὺ τῆς εἰς Κρήτην ἐμφανίσεως τῶν χεττιτικῶν κυλίνδρων καὶ τοῦ συρμοῦ τῶν στολιδαίων φορεμάτων, μεσολαβεῖ χρονικὸν διάστημα δύο περιόπου αἰῶνων. Τὸ γεγονός ἐνισχύει, νομίζω, τὴν ἄποψιν περὶ προελεύσεως τοῦ συρμοῦ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ καυνάκου μᾶλλον ἢ ἐκ παραστάσεων αὐτοῦ.

3) Ἡ ἄποψις τοῦ Heuzet (Une étoffe chaldéenne, ἐνθ' ἄν., σελ. 270—271), ἀναγνωρίζοντος τὸν καυνάκην ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 30, δὲν εὐσταθεῖ. Τὸ παριστάμενον ἐνταῦθα ἔνδυμα εἶναι τοῦ κλασσικοῦ κρητομυκηναϊκοῦ τύπου, μετὰ διακοσμητικῶν θέματος λίαν συνήθους κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς θὰ ἐξηγηθῆ κατωτέρω.

Σχ. 60

Σχ. 61

ΤΡΟΠΟΣ ΚΟΠΗΣ

Ἡ ἔρευνα τῶν μινωϊκῶν συρμῶν θὰ παρέμενεν ἔλλιπής, ἐάν, σὺν τοῖς ἄλλοις, δὲν ἐξητάζετο καὶ ὁ τρόπος κοπῆς τῶν ἔνδυμάτων. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὸν τύπον τῆς παλαιότερας μινωϊκῆς ἐποχῆς εὐκόλως συνάγεται ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἐκόπτετο τὸ διὰ τὸ φόρεμα μιᾶς Μαζαίας π. χ. κυρίας προοριζόμενον ὕφασμα. Μία κωνικὴ φούστα τοῦ τύπου τῶν εἰκ. 3 καὶ 4 δὲν δύναται νὰ ἀποτελεῖται εἰ μὴ ἐκ δύο στρογγύλων (cloches) τεμαχίων ὑφάσματος, σχ. 60, ἠνωμένων διὰ πλαγίων ραφῶν, εἰς μίαν τῶν ὁποίων ἀφέθη ἀσφαλῶς τὸ ἀπαραίτητον, διὰ νὰ δύναται νὰ φορεθῆ εὐκόλως τὸ ἔνδυμα, ἄνοιγμα. Ὅμοίαν κοπὴν ἔχουν καὶ αἱ κωδωνόσχημοι φοῦσται τοῦ συρμοῦ Πετσοφᾶ, εἰκ. 7, 8, καὶ 9, αἱ ὁποῖαι ὅμως θὰ ἔλεγε κανεῖς, ὅτι συνεκρατοῦντο εἰς τὸ τέλειον κωδωνοειδὲς σχῆμά των δι' ἐσωτερικοῦ στερεοῦ (ἴσως συρματεῖνου) σκελετοῦ (fourreau) ¹.

Περὶ τοῦ ἐφαρμοστοῦ περιορισμοῦ τοῦ αὐτοῦ συρμοῦ ἐλέχθη ἤδη (σελ. 36), ὅτι ὁ τύπος αὐτοῦ προῆλθεν ἐξ ἑνὸς παλαιότερου τετραγώνου περιτυλίγματος. Ἐξ ἑνὸς τοιοῦτου πρωτογό-

1) Περβλ. καὶ R. M. Dawkins, B.S.A. 1903—1904, σελ. 218.

νου ἐνδύματος, τυλισσομένου περὶ τὸ σῶμα κατὰ τὸν τρόπον τῆς εἰκ. 51, εὐκόλως ἠδύναντο αἱ ράπτριαι τῆς MM1 ἐποχῆς νὰ ἀχθοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ περικορμίου ¹ τῆς ἐκ Πετσοφᾶ κυρίας, εἰκ. 9, τὸ ὁποῖον θὰ ἔκοπτον ἐξ ἐνός ὁμοίως τετραγώνου (βλ. καὶ σχ. 61) ὑφάσματος ὡς ἐξῆς: Τὸ ὑφασμα ἐδιπλοῦτο διαγωνίως καὶ ἐπὶ τοῦ τοιουτοτρόπως σχηματιζομένου τριγώνου ἐχαράσσετο τὸ περίγραμμα τοῦ περικορμίου καὶ τὸ βαθὺ τριγωνικὸν ἄνοιγμα τοῦ λαιμοῦ. Τὸ διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ τελευταίου ἀφαιρούμενον τριγωνικὸν τεμάχιον ὑφάσματος, καταλλήλως βραχυνόμενον, ἐσχημάτιζεν ὀπισθεν τὸ ὄρθιον περιτραχήλιον. Δύο ραφαὶ ἦνουν τὰ πλάγια τοῦ ἐνδύματος καὶ τὰς κάτω ὄψεις τῶν συνεχομένων βραχειῶν χειρῶν (τύπου japonais) ².

Ἄπλαϊ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον κοπῆς ἐμφανίζονται καὶ αἱ φοῦσταὶ τοῦ συρμοῦ Πισκοκεφάλου, εἰκ. 4 καὶ 5. Τὰ ἀποτελοῦντα ταύτας δύο τεμάχια ὑφάσματος δὲν ἐκόπησαν cloche ἀλλ' ἴσα καὶ μὲ ἀρκετὸν πλάτος, οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζωνται αἱ πλάγιαι πτυχώσεις.

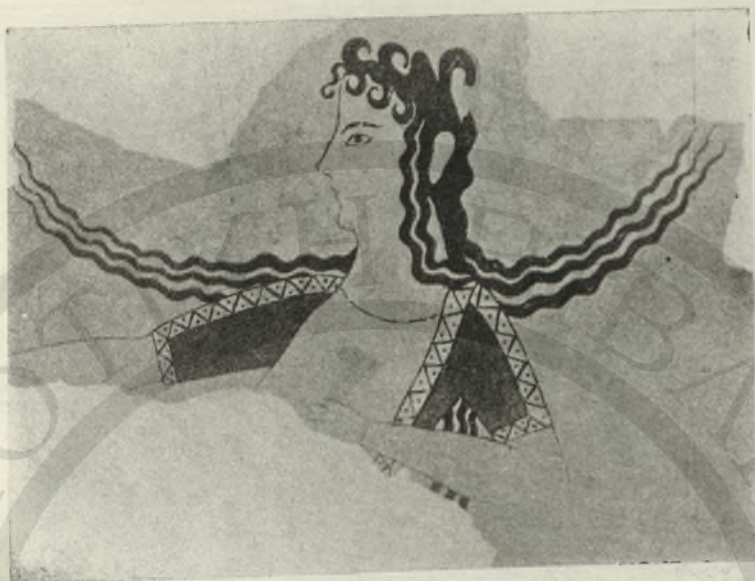
Ἡ ζώνη, ἡ ἀπαντῶσα εἰς τοὺς παλαιοανακτορικοὺς τοῦτους τύπους ἐνδυμάτων, φαίνεται, ὅτι κατεσκευάζετο ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ φόρεμα ἢ ἐκ διαφορετικοῦ ὑφάσματος ³, ἐρραμμένου σωληνοειδῶς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτυλίσσετο χονδρὸν σχοινίον (ganse). Ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ὁ δεσμὸς καὶ αἱ ἐλευθέρως πίπτουσαι ἄκραι τῆς ζώνης τοῦ εἰδωλίου Πετσοφᾶ, εἰκ. 9, ἔκρυπτον τὸ ἄνοιγμα τῆς φούστας ⁴, τοῦ ὁποίου ἡ φυσικὴ θέσις θὰ ἦτο

1) Ἡ ἄποψις τοῦ A. J. B. Wace, ἐνθ' ἄν., σελ. 15, καθ' ἣν τὸ ἐνδυμα τύπου Πετσοφᾶ ἦτο μονοκόμματον, δὲν δύναται νὰ γενικευθῇ εἰς πάντα τὰ παραδείγματα. Διότι ναι μὲν τὸ μονόχρωμον φόρεμα τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 9 συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἀλλὰ τὸ ἐπέρυθρον περικόρμιον καὶ ἡ καστανομέλανος φούστα τοῦ εἰδωλίου Γιαμαλάκη, εἰκ. 8, μαρτυροῦν περὶ δύο χωριστῶν ἐνδυμάτων.

2) Ἐν προκειμένῳ θὰ ἠδύνατο νὰ προβληθῇ ἡ ἀντίρρηση, ὅτι τοιοῦτος τρόπος κοπῆς καὶ ραφῆς τῶν χειρῶν θὰ ἐδυσχέραινη τὴν κίνησιν τῶν βραχιόνων. Ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ φαντασθῶ τελειότερον τύπον japonais διὰ τὴν πρωτόγονον ταύτην ἐποχὴν.

3) Π. χ. ἡ ζώνη τοῦ εἰδωλίου Πετσοφᾶ, εἰκ. 9, φαίνεται κατεσκευασμένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ ὀλόκληρον τὸ ἐνδυμα ὑφάσματος. Ἀντιθέτως ἡ ζώνη τοῦ εἰδωλίου Γιαμαλάκη, εἰκ. 8, ἔφερε ζωηρὸν ἐρυθρὸν χροῶμα, ἐνθ' ἣ φούστα ἦτο καστανομέλανος καὶ τὸ περικόρμιον ἐπέρυθρον (ἴδε N. Πλάτωνος, ἐνθ' ἄν., σελ. 148)

4) A. J. B. Wace, ἐνθ' ἄν., σελ. 15.

Είκ. 63

πραγματι ἐκεῖ, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι αὕτη συνείχετο μετὰ τοῦ περι-
κορμίου, δὲν δύναται νὰ γενικευθῆ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

α) Δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τόσοῦ μεγάλου ἀνοίγματος. Μία
σχισμὴ μερικῶν ἑκατοστῶν ἀρκεῖ διὰ νὰ περάσῃ μία πλατεῖα
φούστα ἀπὸ τὸν κορμὸν καὶ ἐπομένως τὰ ἄκρα τῆς ζώνης, ἐὰν
ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν ἀπόκρυψιν τῆς σχισμῆς, ἠδύ-
ναντο νὰ εἶναι βραχύτερα. β) Ἐὰν τὸ ἀνοίγμα τῆς φούστας εὐ-
ρίσκετο εἰς τὸ κέντρον καὶ σκοπὸς τῶν ἐλευθέρων ἄκρων τῆς
ζώνης ἦτο ἡ ἀπόκρυψις τούτου, τότε εἰς τὸ εἰδώλιον Γιαμαλάκη,
εἰκ. 8, δὲν θὰ παρίσταντο ταῦτα εἰς τοιαύτην μεταξύ των ἀπόστα-
σιν. γ) Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ ζώνη ἐμ-
φανίζεται ἄνευ δεσμοῦ καὶ ἐλευθέρων ἄκρων, ὡς εἰς τὴν εἰκ. 5.
Κατὰ συνέπειαν μόνον ἡ συμβολικὴ λειτουργία τῆς σελ. 35
δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὰς ποικιλίας ταύτας.

Μεγαλύτεραν δυσκολίαν εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ τρόπου
κοπῆς παρουσιάζουν τὰ πολύπλοκα φορέματα τῆς Κνωσοῦ καὶ
γενικῶς τῆς ΜΜ3 καὶ κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Καὶ περὶ μὲν
τοῦ ἐφαρμοστοῦ χειριδωτοῦ περικορμίου τοῦ τύπου τῆς θεᾶς

Εικ. 64

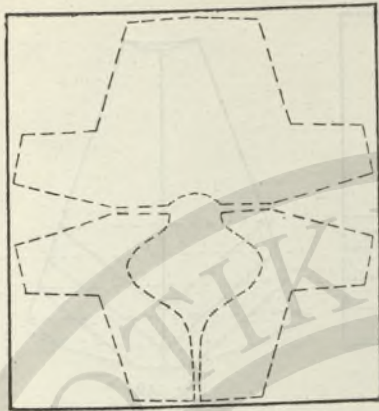
τῶν ὄψεων, εἰκ. 12 καὶ 13, ἢ τῆς κνωσίας χορευτρίας, εἰκ. 63¹, ἢ τῶν Κυανῶν Κυριῶν, εἰκ. 64², εὐκόλως συνάγομεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐνδύματος ἀποτελουμένου ἐκ τριῶν τεμαχίων, ἑνὸς ὀπισθίου καὶ δύο ἐμπροσθίων, μετὰ συνεχομένων χειρῶν, σχ. 65. Τὰ τμήματα ταῦτα ἐνοῦν τέσσαρες ραφαί, δύο εἰς τοὺς ὤμους καὶ τὰς ἄνω ὄψεις τῶν χειρῶν (τὰς ὁποίας ἀκολούθως καλύπτουν αἱ προστιθέμεναι ταινίαι, ὡς εἰς τὰς εἰκ. 13 καὶ 63) καὶ δύο εἰς τὰ πλάγια καὶ τὰς κάτω ὄψεις τῶν χειρῶν³.

Μία φύστα τοῦ τύπου τῆς μήτρας Παλαιοκάστρου, εἰκ. 15, ἢ τῶν ἀναθηματικῶν ἐνδυμάτων τῆς Κνωσοῦ, εἰκ. 10 καὶ 11, ἀπετελεῖτο ἐκ δύο φορεμάτων : Ἐνὸς βραχυτέρου ἐξωρούχου καὶ μάλιστα μετ' ἀνωμάλου μήχους, ἥτοι βραχυνομένου συνεχῶς πρὸς

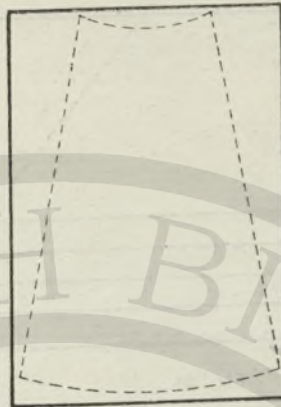
1) Helm. Bossert, ἐνθ' ἄν. εἰκ. 48.

2) Arth. Evans, Palace I, εἰκ. 397.

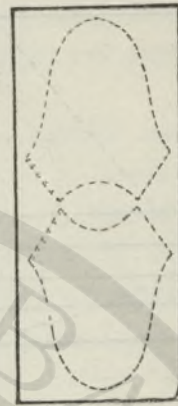
3) Ὁ τύπος αὐτὸς japonais εἶναι πολὺ τελειότερος τοῦ τοῦ παλαιότερου συρμοῦ Πετσοφᾶ, διότι διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῆς ἄνω ὄψεως τῶν χειρῶν ραφῆς αὗται σχηματίζονται καὶ ἐφαρμόζονται καλύτερον.

Είκ. 65

Είκ. 66

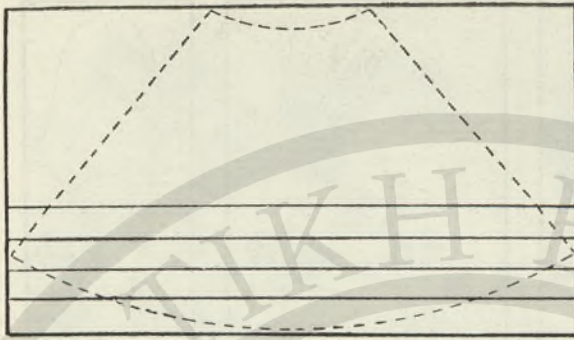
Είκ. 67

τὰ ἔμπρός, καὶ ἑνὸς μακρύτερου ἔσωρούχου. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ φοῦσαι φαίνεται, ὅτι κατεσκευάζοντο ἐκ δύο λοξῶν, ἤτοι εὐρυνομένων πρὸς τὰ κάτω, φύλλων ὑφάσματος, τὰ ὁποῖα ἤνουντο διὰ πλαγίων ραφῶν, σχ. 66. Ἀκολούθως διεμορφοῦτο τὸ ἀνωμαλον μῆκος τῆς ἔξω φύστας, οὕτως ὥστε αὐτὴ νὰ λάβῃ ἔμπροσθεν τὸ σχῆμα τὸ ἀφίνον χῶρον ἀκάλυπτον διὰ τὸν κρόκον τοῦ ἔσωρούχου.

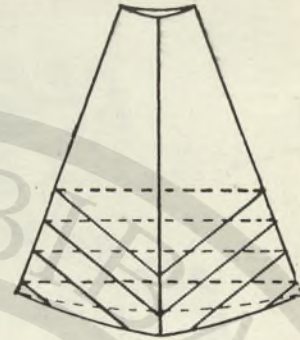
Καθ' ὅμοιον τρόπον, δηλ. ἐκ δύο λοξῶν φύλλων (ἑνὸς ὀπισθίου καὶ ἑνὸς ἔμπροσθίου), ἑνουμένων διὰ πλαγίων ραφῶν, κατεσκευάζετο καὶ μία φύστα τοῦ τύπου τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων, εἰκ. 12. Ἐκ δύο λοξῶν φύλλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁμοῦς ἐρράφησαν ἀλλεπάλληλα πλισσεδωτὰ volants, ἀπετελέσθησαν ἐπίσης αἱ φοῦσαι τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 13 καὶ τῶν σφραγιδολίθων τῶν εἰκ. 32 καὶ 36-39.

Τὴν διπλὴν στρογγυλευμένην ποδέαν τῶν εἰκ. 12-14 ἀπετέλεσαν δύο τεμάχια ὑφάσματος, κοπτόμενα κατὰ τὸ σχ. 67. Ταῦτα ἠνώθησαν διὰ ραφῆς κατὰ τὸ ἓν πλάγιον, τοῦ ἑτέρου ἀφενθέντος ἀνοικτοῦ, οὕτως ὥστε τὸ ἔνδυμα νὰ δύναται νὰ φορεθῇ εὐχερῶς, στερεοῦμενον ἀκολούθως εἰς τὴν μέσην διὰ τῆς πλατείας ζώνης¹.

1) Τὸ γεγονός, ὅτι δὲν σημειοῦται δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτον ἀνοίγμα, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἀπέφυγεν ἢ παρέλειψε νὰ τὸ ἀπεικονίσῃ, ὅπως ἀσφαλῶς ἀπέφυγεν ἢ παρέλειψε καὶ ἄλλας λεπτομερείας.

Είκ. 68

Είκ. 69

Ἄξία ἐρμηνείας εἶναι ἡ θλάσις τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουν ἔμπρὸς καὶ εἰς τὸ κέντρον αἱ στολίδες ὠρισμένων ἐνδυμάτων, ὡς π.χ. αἱ τῶν εἰκ. 21 καὶ 22, ἡ ὁποία μάλιστα εἰς μερικὰς περιπτώσεις προσδίδει εἰς τὰς φούστας σχῆμα ἀνδρικοῦ πανταλονίου, ὡς εἰς τὰς εἰκ. 30 καὶ 31, ἡ τὰς ἐμφανίζει ὡς ἀνοικτὸν καὶ περὶ τὸ σῶμα τυλισσόμενον ἔνδυμα, ὡς εἰς τὴν εἰκ. 17.

Ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ἡ θλάσις αὕτη ὀφείλεται εἰς προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχνου, ὅπως ἀποδώσῃ τὴν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα διαγραφομένην στρογγυλότητα τῶν μηρῶν¹⁾, δὲν εὐσταθεῖ. Μᾶλλον ὠρισμένος τρόπος κοπῆς τῆς φούστας καὶ ραφῆς τῶν στολίδων δύναται νὰ τὴν ἐξηγήσῃ. Ὡς πρὸς αὐτὸ διαφωτιστικώτατα θεωρῶ τὰ εἰδώλια τῶν εἰκ. 25, 26 καὶ 27. Εἰς ταῦτα ἡ φούστα ἀποτελεῖται ἀσφαλῶς ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ὀρθογωνίου φύλλου ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ παραλλήλως πρὸς τὰς μεγαλυτέρας αὐτοῦ πλευρὰς ἀνεδιπλώθη εἰς 3-4 πλατείας ἄλληπαλλήλους πτυχώσεις, ἐκόπη στρογγύλον (cloche) καὶ ἀκολούθως ἐκλείσθη ἔμπροσθεν διὰ μιᾶς καθέτου ραφῆς, σχ. 68 καὶ 69, ἡ ὁποία μάλιστα, τοῦλάχιστον εἰς τὸ εἶδωλιον τῆς εἰκ. 25, καλύπτεται διὰ πλατείας καὶ μετὰ τῆς ζώνης συνεχομένης ταινίας. Ἀνάλογος τρόπος κοπῆς καὶ ραφῆς τοῦ ὑφάσματος ἐξηγεῖ καὶ τὴν θλάσιν τῶν στολίδων τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τίρυνθος καὶ γενικῶς ὄλων τῶν ἐμφανιζόντων τοιαύτην θλάσιν ἐνδυμάτων. Δηλαδή καὶ εἰς ταῦτα αἱ στολίδες ἐρράφησαν παραλλή-

1) Fr. Studniczka, ἔνθ' ἄν., σελ. 35.

λως πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς ὀρθογωνίου ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ἀκολούθως ἐκόπη cloche καὶ ἐκλείσθη ἔμπροσθεν διὰ μιᾶς ραφῆς ¹.

Ἐν τούτοις προκειμένου περὶ τῶν ἐνδυμάτων μερικῶν παραστάσεων θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι αἱ στολίδες δὲν ἐμφανίζονται ὁμοίομορφοὶ καὶ ὅτι συμβαίνει εἰς τὴν αὐτὴν φούσταν μία στολὶς νὰ εἶναι ὀριζοντία, μία τεθλασμένη καὶ μία κυματοειδῆς (π.χ. εἰς τὰς εἰκ. 18, 19). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, μήπως εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα ἔχομεν διαφορετικὸν τρόπον ραφῆς τῶν ἐνδυμάτων. Νομίζω, ὅτι ὄχι. Εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ἀπεικονίσεις φορεμάτων, ὡς αἱ προκείμεναι, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν φωτογραφικὴν ἀκριβείαν. Καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ὑπέπεσεν ὁ καλλιτέχνης εἰς ἀκούσια σφάλματα ἢ καὶ εἰς ἐκουσίας ἔστω ἀνακριβείας, θυσιάσας ὠρισμένας λεπτομερείας εἰς τὴν αἰσθητικὴν του ἀντίληψιν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ διαφορετικὸν εἰς τὰς δύο κνήμας μῆκος, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει ὁ ποδόγυρος τῆς τοιχογραφίας τῆς Ἁγ. Τριάδος, εἰκ. 17, καὶ τῶν καθημένων μορφῶν τῶν δακτυλίων τῶν εἰκ. 30 καὶ 31, νομίζω, ὅτι καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν ὡς ἄνω περιγραφέντα τρόπον κοπῆς τοῦ ἐνδύματος, ἐπὶ πλέον δὲ εἰς προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχνου, ὅπως ἀποδώσῃ ἐπὶ τὸ φυσικώτερον τὴν πτυχολογίαν καὶ τὴν μετὰ τῆς στάσεως τοῦ σώματος ἐναρμόνισιν μιᾶς cloche φούστας, ἢ ὁποία, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ σχήματός της, εἰσέρχεται μεταξὺ τῶν κνημῶν, ὅταν ἡ φέρουσα ταύτην κυρία εἶναι καθιστή.

Ἡ συμπληροῦσα τὴν χωριστὴν ταύτην φούσταν ζώνη δὲν εἶναι πλέον ἕξ ὑφάσματος κατὰ τὸν παλαισανακτορικὸν τύπον Πετσοφᾶ, ἀλλ' ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς μεταλλίνην. Ἐν τούτοις ἡ χαλαρὰ ζώνη τῆς θηβαϊκῆς τοιχογραφίας, εἰκ. 22, ἢ ζώνη τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 14, καθὼς καὶ αἱ ζῶναι τῶν φαγεντιανῶν τῶν

1) Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπλούστερος τρόπος κατασκευῆς μιᾶς ἐπιπτύχου ἢ στολιδωτῆς cloche φούστας. Διάφορος μέθοδος σχηματισμοῦ τῶν πτυχώσεων ἢ ἐφαρμογῆς τῶν στολίδων, ἤτοι μετὰ τὴν κοπὴν τοῦ ὑφάσματος στρογγύλου, θὰ παρουσίαζε δυσχερείας, τὰς ὁποίας δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσουν αἱ ράπτρια μιᾶς πρωτογόνου διὰ τὴν ραπτικὴν ἐποχῆς.

εἰκ. 10 καὶ 11 καὶ αἱ ἀναθηματικαὶ τῆς εἰκ. 50, εἶναι μᾶλλον ὑφασμάτιναι.

Ἀπομένει ὁ ἀπλοῦς συρμὸς τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 41 καὶ 42, τοῦ κρατῆρος τῶν Μυκηναίων, εἰκ. 43, καὶ τοῦ δακτυλίου τῆς εἰκ. 46. Εἰς τοῦτον εὐκόλως διακρίνομεν, ὅτι δὲν πρόκειται πλεόν περὶ τῶν χωριστῶν περικορμίου καὶ φούστας τῶν κνωσίων τύπων, ἀλλὰ περὶ ἐνιαίου ἐνδύματος ἔχοντος ὡς ἐκ τούτου ἀνάγκην μεγάλου ἀνοίγματος, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις δηλοῖ ἢ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τοῦ ποδογύρου διήκουσα παρυφή.

Είκ. 70

Ο ΙΣΤΟΣ, ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΩΣ

Προκειμένου νὰ ἐρευνηθῆ τὸ ζήτημα τῶν υλικῶν καὶ τῶν μεθόδων διακοσμῆσεως τῶν κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων, ἀπαραίτητος εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ ἱστοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησιμοποιήθῃ διὰ τὴν ὑφανσιν τῶν υλικῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἐνύφανσιν τῶν κοσμημάτων.

Βεβαίως περὶ τοῦ μινωικοῦ ἱστοῦ οὐδεμίαν ἔχομεν γραπτὴν ἢ ἐξ ἄλλης πηγῆς μαρτυρίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑφαντικὴ, ὡς τέχνη κατ' ἐξοχὴν οἰκιακὴ καὶ συντηρητικὴ παραδιδομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐλαχίστως ἐμφανίζει μεταρρυθμίσεις καὶ νεωτερισμοὺς κατὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, οὕτως ὥστε αὐταὶ αἱ σημεριναὶ μορφαὶ τοῦ χειροκινήτου ἱστοῦ ὀλίγον νὰ διαφέρουν τῶν παλαιῶν ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τῶν τὴν ὁρολογίαν, θὰ ἐξετάσωμεν τὸν κρητομυκηναϊκὸν ἱστὸν μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ διὴ καὶ τοῦ ὁμηρικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν παλαιοτάτην περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἱστοῦ μνησίαν.

Τρεῖς τύποι ἱστοῦ εἶναι γνωστοὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ἐξῆς¹ : α) Ὁ ὄρθιος μετὰ βαριδίων, β) ὁ ὄρθιος μετὰ δύο (ἄνω

1) Carl Johl, Die Webstühle der Griechen und Römer, Leipzig, 1917, σελ. 67.

Είκ. 71

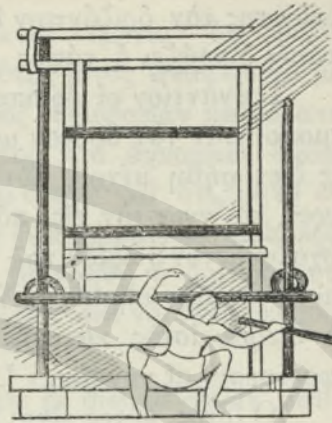
καὶ κάτω) ἀντίων καὶ γ) ὁ ὀριζόντιος. Κοινὸς καὶ βασικὸς τῶν τριῶν τούτων τύπων μηχανισμὸς εἶναι ὀρθογώνιον πλαίσιον, ἀποτελούμενον ἐκ δύο μακρῶν καθέτων καὶ δύο βραχυτέρων ὀριζοντίων δοκῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στερεοῦνται οἱ στήμονες. Ἐκ τῆς θέσεως δέ, ὀρθίας ἢ ὀριζοντίας, τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὸ πλαίσιον τοῦτο, ἐξαρτᾶται ἡ διαμόρφωσις ὀρθίου ἢ ὀριζοντίου ἱστοῦ.

Τὸ βασικὸν τοῦτο στοιχεῖον ἐμφανίζεται ὑπὸ διάφορον εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν τριῶν ὡς ἄνω τύπων μορφήν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν ὀρθιον μετὰ βαριδίων ἱστὸν, εἰκ. 70 καὶ 71¹, οἱ στήμονες στερεοῦνται ἐπὶ τοῦ ἄνω ἀντίου, συγκρατούμενοι παράλληλοι οὐχὶ διὰ δευτέρου (κάτω) ἀντίου, ἀλλὰ διὰ κάτωθεν κρεμωμένων ἀγνύθων. Ἡ ὕφανσις ἐγίνετο ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, τοῦ ὕφαντοῦ ἢ τῆς ὕφαντριάς ἐργαζομένων ὀρθίων. Ὁ δεύτερος τύπος, εἰκ. 72², εἶναι καθ' ὅλα ὁμοίος πρὸς τὸν πρῶτον μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι, ἀντὶ ἀγνύθων, τοὺς στήμονας συγκρατεῖ παραλλήλους δεύτερον, στρεπτόν, ἀντίον. Ἡ ὕφανσις ἐγίνετο ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἡ ὕφάντρια ἠργάζετο καθημένη. Ἡ ἄνω

1) Ἄννης Ἀποστολάκη, Τὰ κοπτικὰ ὑφάσματα, Ἀθῆναι, 1932, εἰκ. 4 καὶ 5. Ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων, ἡ μὲν τῆς εἰκ. 70, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἱστὸς τῆς Πηνελόπης», εἰκονίζεται ἐπὶ ἀγγείου τοῦ 5ου αἰῶνος, ἡ δὲ τῆς εἰκ. 71 ἐπὶ ἀρχαϊκῆς ληκύθου.

2) H. Blümner, Technologie und Terminologie, Leipzig und Berlin, 1912, εἰκ. 63, ἐξ αἰγυπτιακῆς τοιχογραφίας τῆς 18ης δυναστείας.

δοκός ἦτο κινητή, εἰς τρόπον ὥστε ἠδύνατο νὰ κατέρχεται βαθμηδὸν ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία προώδευε, τοῦ ἐτοίμου ὑφάσματος τυλισσομένου ἐπὶ τοῦ κάτω στρεπτοῦ ἀντίου¹. Ὁ ὀριζόντιος τέλος ἰστός ὁμοίαζε πρὸς τὸν σημερινόν, διαφέρων αὐτοῦ μόνον κατὰ τὰς λεπτομερείας, κυρίως κατὰ τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως (εἰς τὸν τελευταῖον) πολλῶν μιταρίων.

Εἰκ. 72

Ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ἐκ τῶν δύο μορφῶν ἰστοῦ, ὀρθίας καὶ ὀριζοντίας, ἡ πρώτη εἶναι ἡ παλαιότερα, διότι ἡ ἐργασία δυσχεραίνεται ἐπὶ τοῦ ὀριζοντίου ἰστοῦ², δὲν εἶναι ὀρθὴ οὐδὲ δύναται νὰ γενικευθῇ εἰς ὅλας τὰς χώρας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον λ.χ. ὁ ὀριζόντιος ἦτο ἀνέκαθεν γνωστός³, ἐνῶ ὁ ὀρθιος, καὶ δὴ καὶ τοῦ δευτέρου τύπου μετὰ τῶν δύο ἀντίων, εἰκ. 72, ἐμφανίζεται μόλις ἀπὸ τῆς 18ης δυναστείας⁴.

Ὡστε ὁ ὀριζόντιος ἰστός οὐδόλως προῆλθεν ἐκ τοῦ ὀρθίου, ἡ δὲ διαμόρφωσις καὶ χρησιμοποίησις τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τύπου ὀφείλονται μᾶλλον εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας ἐκάστης χώρας καὶ κυρίως εἰς τὴν φύσιν τοῦ πρὸς ὕφανσιν ὑλικοῦ, ἡ ὁποία ὑπηγόρευσε τὴν ἐπινοήσιν τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μορφῆς. Εἰς τὸν ὀρθιον μετὰ βαριδίων ἰστόν δυσχεραίνεται ἡ ὕφανσις λεπτῶν κλωστῶν, τὰς ὁποίας θὰ ἀπέκοπτε τὸ βάρος τῶν ἀγνύθων, ὅπερ οὐδόλως συμβαίνει εἰς τὸν ὀριζόντιον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Αἴγυπτος, χώρα κατ' ἐξοχὴν λινοπαραγωγός⁵ καὶ λόγῳ τοῦ κλίματός της, διεμόρφωσεν ἐνωρίτατα διὰ τὴν ὕφανσιν τῶν περιφήμων

1) Carl Johl, ἐνθ' ἀν., σελ. 61.

2) H. Blümner, ἐνθ' ἀν., σελ. 136².

3) Ling Roth, Ancient Egyptian and Greek looms, Halifax, 1913 καὶ Carl Johl, ἐνθ' ἀν., σελ. 6-7.

4) Carl Johl, ἐνθ' ἀν., σελ. 60.

5) Περὶ τῆς λινοκαλλιέργειας ἐν Αἰγύπτῳ ἴδε Ἴω. Καλλέρη. Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὕφανιουργίας εἰς τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἰγύπτον, Ἀθήναι, 1952.

λινῶν της τὸν ὀριζόντιον ἰστόν, τοῦ ὁποίου παλαιότητα παρὰ-
στασιν διασώζει ὁ τάφος τοῦ Chnem-hotep ἐν Beni-Hassan¹.

Τοῦναντίον οἱ ἐριοπαραγωγοὶ Ἕλληνες ἐπενόησαν καὶ ἐχρη-
σιμοποίησαν τὸν ὄρθιον μετὰ βαριδίων ἰστόν², τοῦ ὁποίου ἡ χρῆ-
σις διετηρήθη μέχρι αὐτῆς τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, καθὼς μαρ-
τυρεῖ τὸ γνωστὸν εἰς πάντα περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ὑφαντικῆς
ἀσχολούμενον χωρίον τοῦ Ἀρτεμιδώρου: «Ἴστός ὄρθιος κίνησιν
καὶ ἀποδημίαν σημαίνει. Χρῆ γὰρ περιπατεῖν τὴν ὑφαίνουσαν. Ὁ
δὲ ἕτερος ἰστός κατοχῆς ἔστι σημαντικός, ἐπειδὴ καθεζόμενοι
ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες»³.

Ὁ ἰστός οὗτος εἶναι ὁ κυριαρχῶν εἰς τὴν οἰκοτεχνίαν τῶν
ὀμηρικῶν ἐπῶν. Αἱ ἠρωίδες τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ἡ
Καλυψώ⁴, ἡ Κίρκη⁵, ἡ Χρυσῆς⁶, ὑφαίνουσιν «ἰστόν ἐποιχό-
μεναι», ἐπομένως ὄρθια⁷. Μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν ἀναφέρεται
διάφορος στάσις τῶν ὑφαντικῶν: Αἱ γυναῖκες τῶν Φαιάκων
«... ἰστοὺς ὑφῶσι καὶ ἠλάκατα στροφῶσιν ἡμεναι»⁸. Ἐπειδὴ
δὲ ὁ ὄρθιος μετὰ δύο ἀντίων ἰστός, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέ-
χθη, ἐμφανίζεται εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῆς 18ης δυναστείας, δὲν
φαίνεται εἰσαχθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν,
ἐφ' ὅσον οὐδεμία παράστασις τούτου εὐρέθη⁹, πρέπει νὰ ὑποθέ-

1) Ἴδε Ling Roth, ἔνθ' ἀν., σελ. 3 καὶ ἐξ. Ἐκτὸς τῆς πλουσίας εἰς λινὸν πα-
ραγωγῆς καὶ τοῦ κλίματος, λόγοι θερησκευτικοὶ (ζωολατρεία) ἀπηγόρευον εἰς τοὺς Αἴ-
γυπτίους τὴν χρῆσιν οὐχὶ μόνον τοῦ ἐρίου, τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν μολυσμένον, ἀλλὰ
καὶ αὐτῶν τῶν δερμάτων, οὗτω δὲ οἱ ἱερεῖς πολλάκις ἐφόρουν ὑποδήματα ἐκ πατύ-
ρου (Léon Heuzet, Histoire du costume, ἔνθ' ἀν., σελ. 11).

2) Ὅτι ὁ ὄρθιος μετὰ βαριδίων ἰστός ἐπενοήθη διὰ τὴν ὑφανσιν τοῦ ἐρίου,
ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποιήθη καὶ παρὰ τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ
(ἴδε Ling Roth, ἔνθ' ἀν., σελ. 34 καὶ ἐξ.), ἔνθα λόγῳ τοῦ κλίματος ἢ κατ' ἐξοχὴν
πρώτη ὅλη ὑφαντουργία εἶναι τὸ ἔριον.

3) Ὀνειρ. ΠΙ, 36.

4) Ὀδ., ε 62.

5) Ὀδ., κ 222.

6) Ἰλ., Α 31.

7) Πρβλ. H. Blümner, ἔνθ' ἀν., σελ. 138^a, σημ. 1.

8) Ὀδ., η 105. Πρβλ. καὶ Helbig, Das homer. Epos, Leipzig, 1887, σελ. 169.

9) H. Blümner, ἔνθ' ἀν., σελ. 162^a. Ὁ τύπος προφανῶς ἐγένετο γνωστὸς εἰς
τὴν χώραν μας εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Ἐπιβίωσιν δὲ τούτου ἀποτελεῖ ὁ μέχρι
σήμερον, εἰς μερικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν ὑφανσιν
ἀνδρομίδων ὄρθιος ἰστός. Περὶ τοῦ «ἀνδρομίδισιου» τούτου ἰστοῦ ἴδε Π. Α. Φουρικήν,
Μεγαρικά μελετήματα, Λεξικογρ. Ἀρχ., 1923, σελ. 395—400.

σωμεν ὅτι αἱ κόραι τῶν Φαιάκων ὕφαινον «ἤμεναι» ἐπὶ ὀρίζον-
τίου ἱστοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ ὀρίζοντιος οὗτος ἱστός ἀναφέρεται μό-
νον εἰς τὴν μεταγενεστέραν τῆς Ἰλιάδος Ὀδύσσειαν καθίσταται
ἐκ πρώτης ὄψεως προφανές, ὅτι ὁ τύπος ἦτο ἄγνωστος ἀκόμη
καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ παλαιότερου ἔπους καὶ ὅτι, κατὰ συ-
νέπειαν, ὡς μόνος ἐν χρήσει, κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς κρη-
τομυκηναϊκὴν περίοδον, ἱστός ὀφείλει νὰ νοηθῇ ὁ ὄρθιος μετὰ
βαριδίων, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐπανερχόμεθα διὰ νὰ τὸν ἐξετάσω-
μεν εἰς τὰς λεπτομερείας του.

Ἐλέχθη ἤδη, ὅτι οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ δύο μεγάλων καθέ-
των δοκῶν τῶν «ἱστοπόδων» ἢ «κελέοντων» τῶν ἀρχαίων¹ καὶ
ὅτι οἱ στήμονες ἐστερεοῦντο ἐπὶ τοῦ ἄνω ἀντίου, συγκρατού-
μενοι παράλληλοι διὰ τῶν κάτωθεν κρεμωμένων «ἀγνύθων»².
Τὸ ἀντίον τοῦτο ἦτο στρεπτόν, εἰς τρόπον ὥστε, προϊούσης τῆς
ἐργασίας, τὸ ἔτοιμον ὕφασμα ἠδύνατο νὰ τυλίσσεται ἐπ' αὐτοῦ.

Δεδομένου ὅτι ὁ ὄρθιος μετὰ βαριδίων ἱστός ἐστερεῖτο, ὡς
ἐκ τῆς μορφῆς του, τῶν «μίτων» (σημερινῶν μιταριῶν) τοῦ ὀρι-
ζοντίου καὶ τοῦ ὄρθιου μετὰ δύο ἀντίων ἱστοῦ³, τὸ οὐσιωδέστε-
ρον καὶ προβληματικώτερον ζήτημα εἶναι, ποῖος μηχανισμὸς ἐχρη-
σιμοποιεῖτο, ὥστε ἡ κρόκη νὰ διέρχεται εὐκόλως μεταξὺ τῶν στη-
μόνων.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Blümner⁴ ἀναφερόμενα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀφοροῦν
εἰς τὸν πολὺ μεταγενέστερον τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ ἱστόν, εἰς τὸν
ὁποῖον θὰ εἶχον ἀσφαλῶς εἰσαχθῆ νεωτερισμοὶ καὶ τελειοποιή-
σεις, ἐμφανίζονται καὶ ὡς πρακτικῶς ἀνεφάρμοστα⁵.

Ἐπίσης ἡ ἄποψις τοῦ Johl⁶, καθ' ἣν εἰς τὸν μετὰ βαριδίων

1) H. Blümner, ἔνθ' ἄν., σελ. 140².

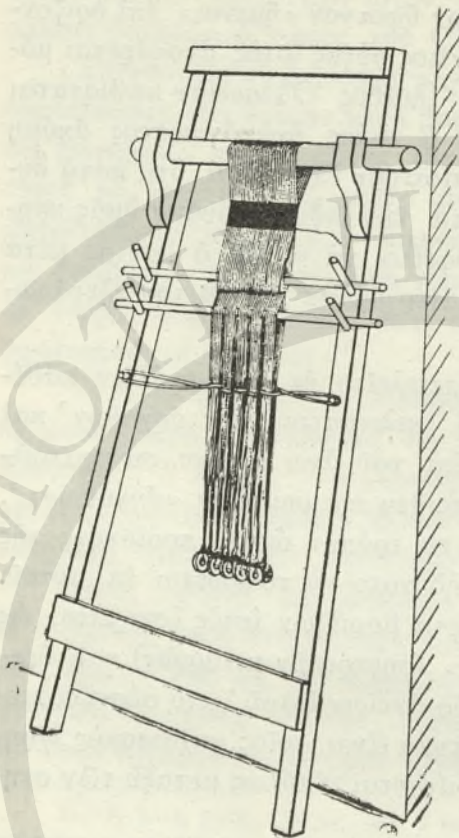
2) H. Blümner, ἔνθ' ἄν., σελ. 146².

3) Carl Johl, ἔνθ' ἄν., σελ. 15.

4) Ἐνθ' ἄν., σελ. 131—132¹.

5) Πράγματι ἐάν, κατὰ τὴν ἄποψιν Blümner, τόσον οἱ ἄρτιοι ὅσον καὶ οἱ πε-
ριττοὶ στήμονες ἐδέοντο διὰ βρόγχων ἐπὶ δύο καλάμων, θὰ ἦτο ἀδύνατον, συρρομέ-
νων πρὸς τὰ ἐμπρὸς πότε τοῦ ἐνός καὶ πότε τοῦ ἄλλου καλάμου, νὰ δημιουργηθῇ ἡ
ἀπαραίτητος ἐναλλαγὴ τῶν στημόνων (δηλ. ἡ προβολὴ πότε τῶν περιττῶν καὶ πότε
τῶν ἀρτίων), ὥστε νὰ διέρχεται μεταξὺ αὐτῶν ἡ κρόκη. Τοῦτο δὲ διότι θὰ ἠμποδίζον
αὐτοὶ οὔτοι οἱ καλάμοι.

6) Ἐνθ' ἄν., σελ. 22.

Εικ. 73

ιστόν οί στήμονες ἐκρατοῦντο χωρισμένοι εἰς περιττοὺς καὶ ἀρτίους διὰ μιᾶς μεταξὺ αὐτῶν περασμένης ράβδου καὶ ὅτι ἡ ὑφάντρια ὄφειλε νὰ ἀνασύρη διὰ τῶν δακτύλων τῆς πότε τοὺς μὲν καὶ πότε τοὺς δὲ διὰ νὰ περᾶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν κρόκην, θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχύση προκειμένου περὶ τῆς ὑφαντοποικιλτικῆς (gobelin) ἢ περὶ πολὺ στενῶν ὑφασμάτων, ἐνθα ἀπαιτεῖται μικροῦ μήκους κρόκη. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λ. χ. δύναται νὰ λειτουργήσῃ ὁ ὑπὸ Ling Roth ἀναφερόμενος δοκιμαστικὸς ἴστός τοῦ Bankfield Museum, εἰκ. 73¹. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ὑφάνσεως στενῆς λωρίδος ὑφάσματος. Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς ὑφάνσεως τῶν ἀπαραιτήτων διὰ

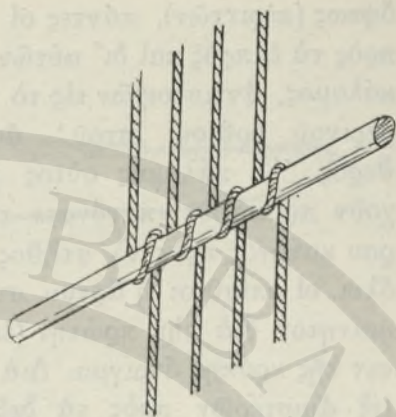
τὴν κατασκευὴν ἐνδυμάτων πλατέων ὑφασμάτων, ἐνθα ἀπαιτεῖτο μεγάλου μήκους κρόκη, τοιοῦτον διὰ τῶν δακτύλων πέραςμα αὐτῆς θὰ καθίστατο ἀδύνατον, ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ὑφάντρια ἐχρησιμοποίει ἐκάστοτε νέαν κρόκην (ματίσματα).

Μόνος δυνατὸς τρόπος ἐτοιμασίας καὶ λειτουργίας, καθὼς ἀπέδειξαν προσωπικὰ πειράματα, ἐνὸς πρωτογόνου μετὰ βαριδίων ἴστοῦ εἶναι ὁ ἑξῆς: Οἱ στήμονες, λαμβανόμενοι ἕκαστος μήκους διπλασίου τοῦ ὕψους τοῦ ἴστοῦ, ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ ἄνω ἀντίου, εἰς τρόπον ὥστε τὸ μὲν ἡμισυ τοῦ μήκους των νὰ κρέμαται πρὸ τοῦ ἴστοῦ, ἀποτελοῦν τὴν προσθίαν ὄψιν τοῦ ὑφάδιου ἢ τοὺς περιττοὺς στήμονας, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ ὀπισθεν

1) Ling Roth, ἐνθ' ἀν., σελ. 38—39, εἰκ. 36.

αὐτοῦ, ἀποτελοῦν τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ ὑφαδίου ἢ τοὺς ἄρτιους στήμονας. Ἀκολούθως, πρὸ τῶν προσθίων ἢ περιπτῶν στημόνων καὶ εἰς τὸ ὕψος περίπου τῶν χειρῶν, ἐτοποθετεῖτο λεῖος καλάμος, στερεούμενος προχείρως ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ἰστοπόδων. Κατόπιν διὰ τῶν δακτύλων ἐλαμβάνοντο εἰς πρὸς ἓνα οἱ στήμονες οὗτοι καὶ περιστρέφοντο ἅπαξ ἐπὶ τοῦ καλάμου, ὡς εἰς τὴν

Εἰκ. 74

εἰκ. 74. Μετὰ ταῦτα, καὶ χαμηλότερον τοῦ πρώτου καλάμου, ἐτοποθετεῖτο λεῖα κυλινδρῶσχημος ράβδος, ἀντιστοιχοῦσα ἴσως εἰς τὸ «μεσάντιον» τῶν ἀρχαίων, στερεουμένη καλῶς ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ἰστοπόδων. Ἐπ' αὐτῆς, καὶ καθ' ὅμοιον ὡς ἐπὶ τοῦ καλάμου τρόπον, ἐστερεοῦντο πάντες οἱ στήμονες καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως κείμενοι, δηλ. καὶ οἱ περιπτοὶ καὶ οἱ ἄρτιοι (κατὰ τὴν σειρὰν εἰς περιπτός, εἰς ἄρτιος κ.ο.κ.). Ἡ τοιαύτη ἐπὶ τοῦ καλάμου καὶ τοῦ μεσαντίου στερέωσις τῶν στημόνων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπέκλειε τὸν κίνδυνον περιπλέξεως, συγκατατοῦσα αὐτοὺς τελείως παραλλήλους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθέραν κατὰ μῆκος τῶν στημόνων κίνησιν τοῦ καλάμου ἢ τοῦ μεσαντίου, ὡσάκως ἀπῆται τοῦτο ἢ πρόοδος τῆς ἐργασίας. Μετὰ ταῦτα οἱ κάτωθεν κρεμώμενοι στήμονες ἐχωρίζοντο εἰς δέσμας, τῇ βοήθειᾳ μεταξὺ αὐτῶν διερχομένης ταινίας, στερεουμένης καὶ ταύτης ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ἰστοπόδων, ἐξ ἐκάστης δὲ δέσμης στημόνων ἐξηρτάτο μία ἀγνύς, ὡς εἰς τὸν ἰστὸν τῆς εἰκ. 71¹.

Ἀκολούθως ἄνωθεν τοῦ καλάμου καὶ διὰ τῶν δακτύλων ἐλαμβάνοντο, εἰς πρὸς ἓνα μεταξὺ τῶν στημόνων τῆς προσθίας

1) Ἡ ἐξάρτησις μιᾶς ἀγνύθος ἐξ ἐκάστου στήμονος, ὡς εἰς τὴν εἰκ. 70, δὲν φαίνεται ἀνταποκρινόμενη εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι οὐδὲν μὲν νῆμα θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντίσχη εἰς τὸ βάρος τῆς πηλίνης ἢ λιθίνης ἀγνύθος, ἐπίσης δέ, λόγω τοῦ πάχους τῶν ἀγνύθων, στήμονες θὰ ὄφειλον νὰ κείνται εἰς μεγάλην μεταξὺ τῶν ἀπόστασιν (ἴδε καὶ Ἄννης Ἀποστολάκη, ἐνθ' ἄν., σελ. 13).

ὄψεως (περιπτῶν), πάντες οἱ τῆς ὀπισθίας (ἄρτιοι), ἐσύροντο δὲ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ δι' αὐτῶν ἐπερᾶτο δεύτερος λεπτὸς καὶ λεῖος κάλαμος, ἀντιστοιχῶν εἰς τὸ «καλαμίδι τῆς σταύρωσης» τοῦ σημερινοῦ ὀρθίου ἴστοῦ¹, ἀφινόμενος ἐκατέρωθεν ὅλως ἐλεύθερος. Ὁ κάλαμος οὗτος μετὰ τοῦ προηγουμένου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς «κανόνας» τῶν ἀρχαίων. Συρομένου τοῦ δευτέρου κανόνος πρὸς τὸ στήθος τῆς ὑφάντριας προεβάλλοντο καὶ ὅλοι οἱ ὀπίσθιοι ἢ ἄρτιοι στήμονες καὶ ἐδημιουργεῖτο τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν πρώτην (ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ) διέλευσιν τῆς κρόκης ἀνοίγμα. Διὰ τὴν δευτέραν ὁμως διέλευσιν αὐτῆς (ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ) οἱ ἄρτιοι στήμονες ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ ὑφადίου καὶ εἰς τὴν προσθίαν νὰ παραμείνουν οἱ ἄρτιοι. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὑφάντρια ὄφειλε νὰ ἀφαιρέσῃ τὸν κανόνα τῆς σταυρώσεως, νὰ σύρῃ πρὸς τὸ στήθος τῆς τὸν κάτωθεν τούτου κείμενον ἕτερον κανόνα καί, διὰ τοῦ σχηματιζομένου νέου ἀνοίγματος, νὰ περάσῃ τὴν κρόκην². Ὁφείλε δηλ. καθ' ἐκάστην ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ διέλευσιν τῆς κρόκης νὰ καταστρέφῃ τὴν σταύρωσιν τοῦ ὑφადίου τῆς καὶ νὰ τὴν κατασκευάζῃ ἐξ ἀρχῆς καθ' ἐκάστην ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ διέλευσιν αὐτῆς³. Τὸ πύκνωμα τῆς κρόκης ἐπετυγγάνετο διὰ τῆς κρούσεως εἴτε δι' ἑνὸς εἰδικοῦ ὄργανου τῆς «σπάθης», εἴτε δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ κανόνος τῆς σταυρώσεως, εἴτε, προκειμένου περὶ ὑφαντοποικιλτικῆς καὶ γενικῶς περὶ μικροῦ μήκους κρόκης, διὰ φορητοῦ κτενίου τοῦ τύπου τῆς εἰκ. 75⁴.

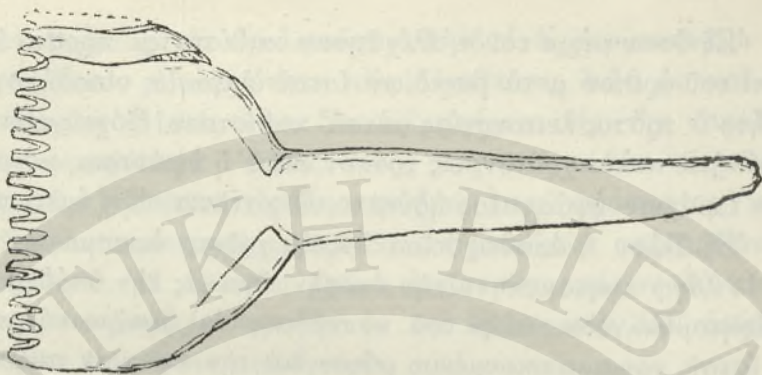
Εἶναι προφανές, ὅτι μία ὑφάντρια, ἔχουσα τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἀπησχολημένην εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν κανόνων, δὲν ἤρκει διὰ νὰ περάσῃ τὴν κρόκην καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ἴστοῦ, παρὰ

1) Ἴδε Π. Α. Φουρίκη, ἐνθ' ἀν., σελ. 397.

2) Τοῦ τοιοῦτου χειρισμοῦ τῶν κανόνων μνεῖαν ἔχομεν προφανῶς εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ., Ψ 760—763) λεγόμενα: «Ἄγχι μᾶλ' ὥς ὅτε τίς τε γυναικὸς εὐζώνιο / στήθεός ἐστι κανόν, ὃν τ' εὐ μάλα χερσὶ τανύσση / πηνίον ἐξέλκουσα παρέκμίτον, ἀγγόθι δ' ἴσχει / στήθεος». Πρβλ. καὶ Η. Blümner, ἐνθ' ἀν., σελ. 148^ο σημ. 2.

3) Ὁ τρόπος οὗτος συμπλέξεως στημόνων καὶ κρόκης εἶναι ὁ ἀπλούστερος. Διάφορος πολυπλοκωτέρα σύμπλεξις ἀπήτει καὶ διάφορον τρόπον χωρισμοῦ τῶν στημόνων διὰ περισσοτέρων καλάμων (πολύμιτα ὑφάσματα). Ἀλλὰ τοῦτο μόνον εἰς τὸν ὀριζόντιον ἴστον καθίσταται ἐφικτὸν καὶ διη καὶ οὐχὶ εἰς τόσον παρφημένην ἐποχὴν.

4) Ling Roth, ἐνθ' ἀν., εἰκ. 22.

Εικ. 75

μόνον προκειμένου περι στενω̄ν ύφασμάτων. Προκειμένου περι πλατέων θᾱ ε̄χρειάζοντο δύο ύφάντρια, ως̄ εις̄ την̄ εικ. 71. Ἐπίσης̄ εις̄ τοιοῦτον̄ ιστόν, εις̄ τὸν̄ ὁποῖον̄ ὁ ύφάντης̄ ἢ ἡ ύφάντριᾱ ἦσαν̄ ἠναγκασμένοῑ νὰ̄ ἐργάζωνταῑ ὄρθιοῑ καὶ̄ στερούμενον̄ κάτω̄ στρεπτοῦ̄ ἀντίου, δυναμένοῡ νὰ̄ φέρῃ̄ τυλιγμένους̄ τοὺς̄ ἀκατεργάστους̄ στήμονας̄ (ὡς̄ συμβαίνεῑ εις̄ τὸν̄ σημερινὸν̄ ὄριζόντιον) ¹, δὲν̄ ἠδύναντο̄ νὰ̄ ύφανθοῦν̄ ἢ̄ ύφάσματᾱ μήκους̄ ἴσοῡ πρὸς̄ τὸ̄ ὕψος, εις̄ τὸ̄ ὁποῖον̄ ἔφθανον̄ αἱ̄ χεῖρες̄ τοῦ̄ ἐργάτου, ἦτοῑ τὸ̄ πολὺ̄ μέχρῑ 2 μέτρων.

Ἡ̄ ἄποψις̄ τοῦ̄ Blümner ², καθ' ἣν̄ ἠδύνατο̄ νὰ̄ ἐπιτευχθῆ̄ μεγαλύτερον̄ μήκος, διὰ̄ περιτυλίξεως̄ μακροτέρων̄ τοῦ̄ ὕψους̄ τοῦ̄ ἴστού̄ στημόνων̄ ἐπὶ̄ τῶν̄ ἀγνύθων, θᾱ ἠδύνατο̄ ἴσως̄ νὰ̄ γίνῃ̄ δεκτὴ̄ προκειμένοῡ περῑ χονδρῶν̄ μαλλίνων̄ ύφασμάτων, ἔνθᾱ ἡ̄ στερεότης̄ τῶν̄ κλωστῶν̄ θᾱ̄ ἐπέτρεπε̄ τοιαύτην̄ ἐπιβάρυνσιν̄ τῶν̄ ἀγνύθων. Ὅπως̄δήποτε̄ ὁμως̄ ἐν̄ τεμάχιον̄ ύφάσματος̄ ὕψους̄ 1,50—2 μ. καὶ̄ πλάτους̄ 1—1,50 μ. ³ ἦρκεῑ διὰ̄ τὴν̄ κατασκευὴν̄ μιᾶς̄ μονοφύλλοῡ φούστας, τοῦ̄ τύποῡ τῆς̄ εικ. 25, πολὺ̄ δὲ̄ περισσότερον̄ διὰ̄ τὴν̄ κατασκευὴν̄ μιᾶς̄ ἐκ̄ δύο̄ φύλλων̄ ἀποτελουμένης, τοῦ̄ τύποῡ τῆς̄ εικ. 14, εις̄ τὴν̄ ὁποῖαν̄ θᾱ̄ ἠδύναντο̄ νὰ̄ χρησιμοποιοηθοῦν̄ δύο̄ τεμάχιᾱ ύφάσματος.

1) Τοιοῦτοῡ ἀντίοῡ ἔστεροῦντο̄ πάντες̄ οἱ̄ πρωτόγονοῑ ἴστοῑ (Carl Johl, ἔνθ' ἄν., σελ. 10).

2) Ἐνθ' ἄν., σελ. 360¹.

3) Τὰ̄ ἀνευρεθέντᾱ αἰγυπτιακὰ̄ ύφάσματᾱ ἔχουν̄ πλάτος̄ 1,5 μ. Τὰ̄ ἑλληνικὰ̄ δὲν̄ θᾱ̄ εἶχον̄ μικρότερον̄ (Carl Johl, ἔνθ' ἄν., σελ. 53).

Ἐξ ὧσων μέχρι τοῦδε ἐλέχθησαν καθίσταται προφανές, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρθιου μετὰ βαριδίων ἰστοῦ ἐργασία, οἰοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ τρόπος λειτουργίας αὐτοῦ, καθίστατο ἐξόχως κοπιώδης καὶ ἀπῆται πολὺν χρόνον, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ὑφάντρια μόνον μικρὸν τεμάχιον ὑφάσματος ἠδύνατο νὰ κατασκευάζῃ ἡμερησίως ¹.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἀποδειχθεῖσα εὐρεία χρῆσις ὑφασμάτων κατὰ τὴν ἐν λόγῳ κρητομυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἄγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ Κρητομυκηναῖοι, πλὴν τοῦ κοπιώδους καὶ βραδυκινήτου τούτου ἰστοῦ, χρησιμοποιουμένου μόνον διὰ τὴν ὕφανσιν πολυτελῶν διακόσμων ὑφασμάτων, ἐγνώριζον ἤδη καὶ ἄλλον εὐχρηστότερον ἰστόν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀπλῶν καθημερινῆς χρήσεως ἐνδυμάτων ². Ἐπομένως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι ὁ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν ἀναφερόμενος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὀριζόντιος ἰστός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ χειρισμὸς τῶν κανόνων καὶ τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν διέλευσιν τῆς κρόκης ἀνοιγμα ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθοῦν, ὡς καὶ εἰς τὸν σημερινόν, διὰ τῶν ποδῶν (ποδαρικῶν) ³, ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πολὺ παλαιότερας ἐποχῆς, εἰσαχθεὶς ἐνωρίτατα ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μετὰ τῆς ὁποίας οἱ Κρητομυκηναῖοι εὐρίσκοντο εἰς στενὴν ἐπικοινωνίαν ⁴.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε πάντοτε ἐριοπαραγωγὸς χώρα. Κατὰ φυσικὴν συνέπειαν ἡ κατ' ἐξοχὴν πρώτη ὕλη ὕφαντουργίας ἦτο τὸ ἔριον. Ἐκτὸς τούτου ὅμως βέβαιον εἶναι, ὅτι οἱ Κρητες ἐγνώριζον καὶ τὴν λινοκαλλιέργειαν, εἰς τὴν ὁποίαν διέπρεπεν ἡ γειτονικὴ τῶν Αἰγυπτῶν ⁵. Ὡστε ἔριον καὶ λίνος πρέπει νὰ ἦσαν αἱ πρῶται ὕλαι τῶν κρητομυκηναϊκῶν φορεμά-

1) Carl Juhl, ἐνθ' ἀν., σελ. 49.

2) Πρβ. Carl Juhl, ἐνθ' ἀν., σελ. 51 καὶ 62.

3) Carl Juhl, ἐνθ' ἀν., σελ. 15.

4) Εὐστοχωτάτη εἶναι ἡ ἀποψὶς τοῦ Juhl, καθ' ἣν τὸ γεγονός, ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὄρθιον, οὐδεμίᾳ διεσώθη παράστασις ὀριζοντίου ἰστοῦ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν μόνον τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρθιου ἰστοῦ ἐργασίαν, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ὀριζόντιος ἦτο ἄγνωστος ἢ ὅτι ἐγένετο περιορισμένη χρῆσις αὐτοῦ, ἀλλ' ὀφείλεται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ὀριζοντίου ἰστοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ὕφανσιν πολυτελῶν διακόσμων ὑφασμάτων, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ὄρθιος (Carl Juhl, ἐνθ' ἀν., σελ. 33-34, 49, καὶ 50).

5) Ἴδε καὶ A.J.B. Wace, ἐνθ' ἀν., σελ. 27.

των¹. Βεβαίως εἰς τὴν λινουφαντικὴν οἱ Κρητομυκηναῖοι οὐδό-
 λως ἔφθανον εἰς τελειότητα τοὺς Αἰγυπτίους, διότι ὡς καὶ ἄλλα-
 χου ἔλέχθη, ὁ ἱστός των δὲν προσεφέρετο εἰς τὴν κατασκευὴν
 λινῶν ὑφασμάτων. Ἀλλά, ἐντὸς τοῦ 4ου τάφου τῆς ἀκροπό-
 λεως τῶν Μυκηθῶν, εὐρέθη τεμάχιον λινοῦ ὑφάσματος² καί, ὡς
 θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μερικὰ ἐκ τῶν μινωϊκῶν φορεμάτων ἦσαν
 ἐπίσης λινᾶ. Ἡ τοιαύτη χρῆσις λινῶν ὑφασμάτων δύναται βε-
 βαίως νὰ σημαίγη εἰσαγωγὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ
 ἐγχωρίαν τοῦ εἶδους παραγωγὴν.

Ἡ διακόσμησις τοῦ ἐνδύματος καὶ τοῦ ὑφάσματος ἐν γένει
 ἐκαλλιεργήθη ἰδιαιτέρως καὶ προήχθη παρὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀνα-
 τολῆς, Ἀσσυροβαβυλωνίων καὶ Φοινίκων, τῶν ὁποίων παροι-
 μιῶδες παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ἢ ἱκανότης περὶ
 τὴν ποικιλτικὴν τῶν ὑφασμάτων. Τὰ μνημεῖα διέσωσαν παρα-
 στάσεις τοιούτων μετ' ἐνυφασμένου ἢ κεντητοῦ διακόσμου ὑφα-
 σμάτων³. Αἱ εἰς Αἴγυπτον ἐξ ἄλλου ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ὅτι
 εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου ἢ ὑφαντικὴ καὶ ἢ ὑφαντοποικιλτικὴ
 εὐρίσκοντο εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον ἀπὸ τῆς 4ης ἤδη χιλιετηρίδος. Οἱ
 τάφοι τῆς 11ης δυναστείας τοῦ Deir el Bahri ἔφερον εἰς φῶς
 παλαιότατα διάκοσμα ὑφάσματα, ἥτοι λινᾶ προσόψια μετ' ἱερο-
 γλυφικῶν ἀπαρτιζόντων τὸ ὄνομα τῆς βασιλίσσης Νεφεροῦ⁴ ἢ
 ἄλλα οἰκογενειακὰ ὀνόματα⁵. Λινᾶ μετὰ ραβδωτοῦ διακόσμου
 εὐρέθησαν ἐντὸς τάφων τῆς 12ης δυναστείας⁶, ἀπὸ δὲ τῆς 18ης,
 προφανῶς μετὰ τὴν ἐπινόησιν τοῦ ὀρθίου ἱστοῦ, ἐμφανίζεται ἢ
 τεχνικὴ τοῦ gobelin, ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν βεβαίως μορφήν. Τῆς
 τεχνικῆς ταύτης ὠραῖα παραδείγματα, λινᾶ μετ' ἐνυφασμένον
 ἱερογλυφικῶν καὶ κρίνων, ἔδωκεν ὁ τάφος τοῦ Τουθμῶσιος Δ'⁷.

1) Περὶ τῶν δύο ἄλλων ὑφαντικῶν ὑλῶν, τοῦ βάμβακος καὶ τῆς μετάξης, οὐ-
 δεῖς δύναται νὰ γίνῃ ἐν προκειμένῳ λόγος, διότι καὶ αἱ δύο ἦσαν ἀκόμη ἄγνωστοι
 εἰς τὴν Ἑλλάδα.

2) H. Schliemann, Mykenae, Leipzig, 1878, σελ. 245.

3) Perrot-Chipiez, Histoire de l'art, II, σελ. 769 καὶ ἐξ.

4) H. E. Winlock, Excavations at Deir el Bahri, 1911—1931, σελ. 122.

5) H. E. Winlock, ἐνθ' ἄν., σελ. 123 καὶ πίν. 21.

6) A. J. B. Wace, ἐνθ' ἄν., σελ. 28.

7) Carter - Newberry, Tomb of Thoutmôsis IV, Cat. gén. des ant. eg. du
 Musé du Caire, 15, σελ. 143 καὶ ἐξ.

Τοιαύτη δραστηριότης τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς περὶ τὴν διακοσμητικὴν τῶν ὑφασμάτων ἦτο φυσικόν νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὑφαντουργίας τῶν Κρητομυκηναίων, οἱ ὅποιοι εἰς τόσον στενὴν εὐρίσκοντο μετὰ τῶν λαῶν αὐτῶν ἐπικοινωνίαν. Ἡ τόσον γνωστὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ διαδεδομένη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐπῶν τεχνικὴ τοῦ «ἐμπάσσειν» καὶ τοῦ «ποικίλλειν» εὔρε τὴν πρώτην αὐτῆς ἐφαρμογὴν εἰς τὰ ἐργόχειρα τῶν γυναικῶν τῆς κρητομυκηναϊκῆς περιόδου. Εἶναι ὅμως δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ Κρητομυκηναῖοι εἶχον ἀναγάγει τὴν τεχνικὴν τοῦ gobelin εἰς περιωπὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ ἐκτελοῦν δι' αὐτῆς ἀκόμη καὶ φυτικά ἢ καμπυλόγραμμα θέματα. Οἱ ἐνυφασμένοι κρίνοι τοῦ λινοῦ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Τουθμῶσιος Δ' ἐξετελέσθησαν ἐφ' ἴστοῦ ὀρθίου μὲν ἀλλὰ μετὰ δύο ἀντίων, ἐπιτρέποντος τὴν ἄνετον εἰς καθιστὴν στάσιν ἐργασίαν. Τοιαῦτα θέματα θὰ ἦσαν ἐξαιρετικῶς κοπιαστικὰ καὶ δύσκολα διὰ τὸν ὀρθίως ἐπὶ τοῦ ἐλληνηκοῦ ἴστοῦ ἐργαζόμενον. Πρέπει λοιπόν, τοῦλάχιστον διὰ τὴν ὑφαντουργίαν τῆς κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς, νὰ δεχθῶμεν ἀπλούστερα γραμμικὰ, γεωμετρικὰ σχέδια ¹.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἴστοῦ, καὶ προκειμένον ἤδη νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ διακόσμου τοῦ γυναικείου κρητομυκηναϊκοῦ ἐνδύματος, ὡς οὗτος ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἐνταῦθα περιγραφέντα μνημεῖα, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἀποτελοῦν ἀκριβεῖς ἀναπαραστάσεις ἐνδυμάτων καὶ ὑφασμάτων, ἀλλ' ὡς καὶ ἀλλαγῶν ἐλέχθη, καλλιτεχνικὰς ἀπεικονίσεις, αἱ ὅποια δυνατὸν νὰ ἀπέχουν κατὰ πολὺ τῆς πραγματικότητος. Ποία ἦτο ἡ πραγματικότης αὕτη δὲν γνωρίζομεν. Ἐν τούτοις εἰς μίαν τοιαύτην ἔρευναν δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς βάσιν εἰ μὴ τὰς παραστάσεις αὐτάς, εἴτε εἶναι ἀκριβεῖς εἴτε ὄχι, ἐφ' ὅσον οὐδεμίαν ἄλλην σχετικὴν μαρτυρίαν ἔχομεν, καθὼς καὶ ὅσα αἱ ἀνασκαφαὶ ἔδειξαν περὶ τῶν συγχρόνων διακόσμων αἰγυπτιακῶν καὶ ἐν γένει ἀνατολικῶν ὑφασμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς τὰ μινωϊκὰ θὰ παρουσίαζον ἀναλογίας.

1) Ἐπὶ αὐτὸς ὁ διακόσμος τοῦ «ἴστοῦ τῆς Πηνελόπης», εἰκ. 70, ἀφορῶν εἰς τὴν πολὺ μεταγενεστέραν ὑφαντουργίαν, εἶναι γεωμετρικός. Τὰ ζωϊκὰ θέματα ἔχουν ἐκτελεσθῆ διὰ τῆς βελόνης (H. Blümmner, ἔνθ' ἄν., σελ. 158³).

Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῆ ἐκ τῶν προτέρων ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς ἔνδυμα, ὡς τὸ κρητομυκηναϊκόν, κομμένον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐφηρμοσμένον, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου θὰ ἤχρηστεύοντο πολλὰ τεμάχια ὑφάσματος, θὰ ἦτο παράλογον νὰ ἀναζητήσωμεν ὑφάσματα ἐκ τῶν προτέρων κεκοσμημένα, πολλῶ δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον ἢ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀρθίου ἱστοῦ ἐργασία ἦτο ἐξαιρετικῶς κοπιώδης¹. Κατὰ συνέπειαν ὀφείλομεν κατ' ἀρχὴν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι, ἐκ τῶν εἰκονιζομένων ἐπὶ τῶν κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων διακοσμητικῶν θεμάτων, πολὺ ὀλίγα εἶναι τὰ ἐνυφασμένα καὶ ὅτι, κατ' ἀκολουθίαν, τὰ περισσότερα εἶναι διὰ τῆς βελόνης ἢ ἄλλως πῶς ἐκ τῶν ὑστέρων προστεθειμένα.

Περὶ τοῦ διακόσμου τῶν ἐνδυμάτων τῆς παλαιότερας μινωϊκῆς ἐποχῆς οὐδὲν δύναται νὰ ἐξαχθῆ συμπέρασμα, διότι οὐδὲν τῶν περιγραφέντων μνημείων παρέχει θετικὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν. Αὐτὴ ἡ πολυχρωμία τοῦ εἰδωλίου Γιαμαλάκη, εἰκ. 8, ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ἐπίδρασιν τῆς συγχρόνου καμαραϊκῆς ἀγγειογραφίας ἢ ἀπλῶς ὑπαινίσσεται ἔνδυμα ἀποτελούμενον ἐκ διαφορετικοῦ χρώματος περικορμίου, φούστας καὶ ζώνης. Ἀκόμη καὶ ὁ διὰ συστημάτων λευκῶν ἐπὶ φαιοῦ βάθους κατακορύφων καὶ λοξῶν ταινιῶν διάκοσμος τῶν εἰδωλίων τῶν εἰκ. 7 καὶ 9, δυσκόλως θὰ ἡρμηνεύετο ὡς ἀναπαράστασις ἐπερραμμένων ταινιῶν, ὡς τὸν θεωρεῖ ὁ Wace². Εὕρισκόμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μιᾶς πρωτογόνου ἀκόμη ἐποχῆς δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τοιαύτην προαγωγὴν εἰς τὸν διάκοσμον τοῦ ἐνδύματος. Ἐξ ἄλλου ὁ διάκοσμος οὗτος, ἀνταποκρινόμενος πλήρως εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς συγχρόνου ἀγγειογραφίας (πρὸβλ. τὴν σειρὰν τῶν ἐκ Παλαιοκάστρου καμαραϊκῶν ἀγγείων τῆς εἰκ. 76³), δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς ἀναπαράστασις διακόσμου ἐνδυμάτων⁴. Μόνον περὶ

1) Τὸ ὑπὸ τοῦ Wace (ἐνθ' ἄν., σελ. 30) καὶ ἄλλων διαπιστούμενον γεγονός, ὅτι εἰς τὰ περισσότερα παραδείγματα τὰ διακοσμητικὰ θέματα ἀκολουθοῦν τὴν γραμμὴν τοῦ φορέματος, χωρὶς νὰ ταράσσονται ἐκ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς κεντητὰ τὰ θέματα ταῦτα. Ἀκόμη καὶ ἂν ταῦτα εἶχον τεθῆ ἐκ τῶν προτέρων, θὰ ἦτο ὑπερβολικὴ ἀξίωσις νὰ ἀναμείνωμεν ἀπὸ τὸν Κρητομυκηναῖον καλλιτέχνην πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν διακοπῶν τοῦ σχεδίου εἰς τὰς ραφὰς λ. χ. τοῦ ἐνδύματος.

2) Ἐνθ' ἄν., σελ. 30.

3) Π. Καββαδία, Προῖστ. Ἀρχαιολ., Ἀθῆναι, 1914, εἰκ. 558.

4) Ἴδε καὶ Ernst Buschor, ἐνθ' ἄν., σελ. 12.

Είκ. 76

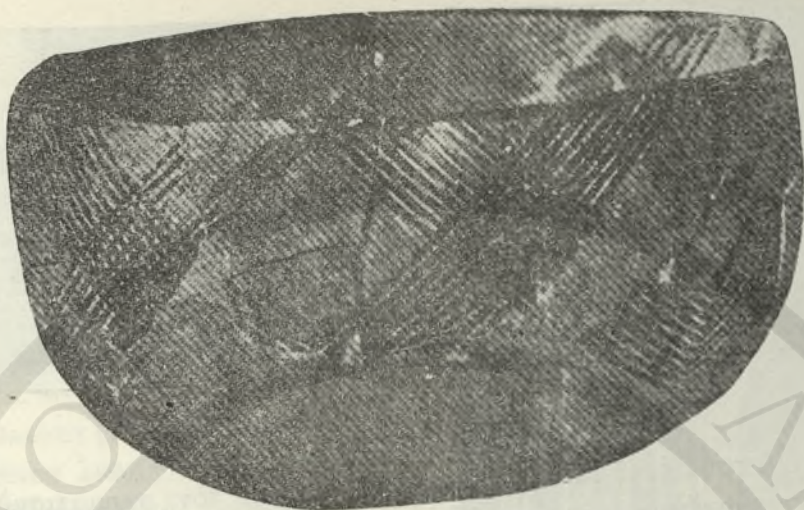
τοῦ ὑλικοῦ τῶν ὑφασμάτων θὰ ἠδύναντο ἴσως, καὶ μετὰ πάσης ἐπιφυλάξεως, νὰ ἐξαχθοῦν ὠρισμένα συμπεράσματα. Τοιοῦτοτρόπως αἱ κωδωνόσχημοι φοῦσται τῶν εἰκ. 7, 8 καὶ 9 ἐπιτρέπουν νὰ νοηθῇ σκληρόν, χονδροειδὲς καὶ ἄκαμπτον ὑλικόν, προφανῶς ἔριον, ἐνῶ τὸ ἐπιτρέπον τὸν σχηματισμὸν τῶν πλαγίων πτυχώσεων τῶν εἰκ. 4 καὶ 5 ὑφασμα ἴσως ἦτο λινοῦν.

Ἀναπαραστάσεις, ἔστω οὐχὶ καθ' ὅλα ἀκριβεῖς, πραγματικῶς διακόσμων ἐνδυμάτων, ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν μόνον εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ΜΜΒ καὶ ἐντεῦθεν ἐποχῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ διακόσμου, ὡς οὗτος ἐμφανίζεται εἰς τὰς κρητομυκηναϊκὰς γλυφὰς οὐδὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ θετικὸν συμπέρασμα, λόγῳ τῆς μικρότητος τῶν μνημείων. Τὸ πιθανώτερον δὲ εἶναι, ὅτι, ὅπου εἰς αὐτὰς εἰκονίζονται διάκοσμα ἐνδύματα (π. χ. εἰς τὰς εἰκ. 34 καὶ 35), ὁ καλλιτέχνης, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐκόσμησε ταῦτα δι' ἀπλῶν διακοσμητικῶν θεμάτων, χωρὶς οὐδόλως νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺν πρᾶγματικότητα. Εἰς τὰ εἰδώλια ὅμως καὶ τὰς τοιχογραφίας δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς μεθόδους διακοσμῆσεως τῶν κρητομυκηναϊκῶν φορεμάτων.

Τὸ ἀπλούστερον εἶδος διακόσμου ὑφάσματος, δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ ἐφ' οἰοῦντι ἴστοῦ, εἶναι τὸ ραβδωτόν. Διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν διαφορετικοῦ χρώματος στήμονες (ἐὰν ἐπιδιώκωνται παράλληλοι πρὸς τὸ μῆκος τοῦ ὑφάσματος ραβδώσεις) ἢ κρόκη (ἐὰν ἐπιδιώκεται ὀριζόντιος διάκοσμος). Εἰς τὴν αὐτὴν τεχνικὴν δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ διαφορετικῆς ὕλης νήματα πρὸς σχηματισμὸν τῶν ραβδώσεων¹.

1) Χονδραὶ διπλαῖ κλωσταὶ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν

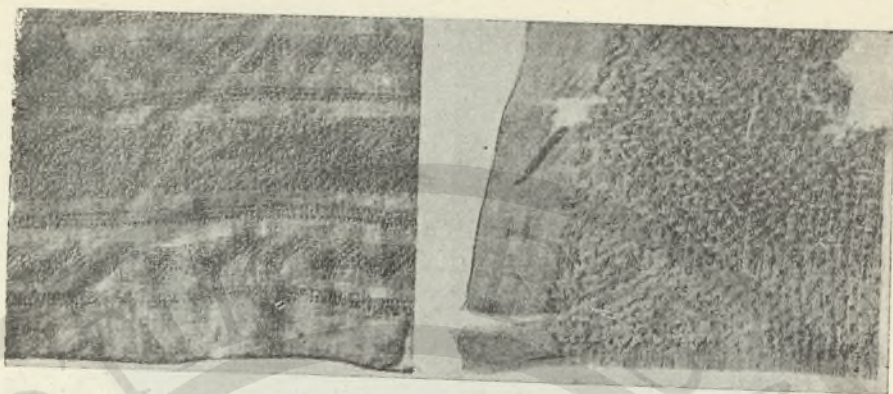
Είκ. 77

Τοιούτων πολυχρώμων ραβδωτῶν ὑφασμάτων φαίνεται ὅτι ἐγένετο εὐρεία χρῆσις κατὰ τὴν ἐν λόγῳ κρητομυκηναϊκῇ περιόδῳ. Ἐκ τοιούτου ὑφάσματος ἔχουν κατασκευασθῆ αἱ στολίδες τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 13, αἱ στολίδες καὶ αἱ παρυφαὶ (ὅπου ὑπάρχουν) τῶν τοιχογραφιῶν τῶν εἰκ. 17, 18, 19, 21 καὶ 22 καὶ αἱ στολίδες τῶν εἰδωλίων τῶν εἰκ. 23, 28 καὶ 29.

Ἔτερον, ὁμοίως ἀπλοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν, εἶδος διακόσμου, χαρακτηριστικοῦ καὶ τούτου τῆς πρωτογόνου ὑφαντουργίας, εἶναι ὁ διαγώνιος (σημερινὰ καρρὸν ἢ ὑφάσματα τύπου Σκωτίας)¹. Οὗτος ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς τοποθετήσεως κατὰ διαστήματα, ἀνάλογα πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον μέγεθος τῶν τετραγώνων, διαφορετικοῦ χρώματος ἢ καὶ ὕλης στημόνων καὶ κρόκης. Κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μαλλίνων π. χ. στημόνων καὶ κρόκης ἐπὶ λινοῦ ἐδάφους, ἠδύναντο νὰ ὑφανθοῦν τὰ τετράγωνα τῆς ποδέας τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 13. Τὸ ὑφασμα ἐκόπη μετὰ ταῦτα λοξῶς καὶ τὰ εἰς τὰς γωνίας εἰκονιζόμενα ζεύγη γραμμῶν προσετέθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ τῆς βελόνης

ραβδώσεων ἐνὸς λινοῦ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Τουθμῶσιος Δ' (ἴδε Carter - Newberry, ἐνθ' ἄν., σελ. 144, ἀρ. 46529).

1) Ἴδε καὶ Arth. Evans, Palace I, σελ. 430.

Είκ. 78

και δια του αυτου με το χρησιμοποιηθεν δια τον σχηματισμον των τετραγωνων νηματος. Ομοια καρρα υφασματα αναπαριστουν οι ιεροι κομβοι των εικ. 47 και 48, ισως δε και ο διακοσμος των αγγειων του τυπου της εικ. 77¹.

Τριτον ειδος διακοσμων υφασματων της εποχης ητο το των αιγυπτιακων προσοπιων εκ των ταφων του Deir el Bahri, εικ. 78². Η τεχνικη γνωστη εις την Αιγυπτον απο παλαιοτατης εποχης (τα εικονιζομενα προσοπια ανηκουν εις την 11ην δυναστειαν)³ αναλογει εις την των σημερινων «σκουλλατων» η «λασιων» υφασματων⁴ και ειναι απλη εις την εκτελεσιν της: Η κροκη διερχομενη μεταξυ των στημωνων ελίσσεται περιξ κυλινδρικης ραβδου, τοποθετουμενης επι της προσθιας οψεως του υφιδιου, εικ. 79⁵, και παχους αναλογου προς το επιζητουμενον υψος των κατ' αυτον τον τροπον σχηματιζομενων βρογγων (θηλειων). Τοιουτοι βρογγοι δυνανται να αποτελουν τον διακοσμον του εδαφους της φουστας της θηβαικης τοιχογραφιας, εικ. 22, η οποια, κατ' ακολουθιαν, οφειλει να νοηθη ως λινη, διοτι το εριον θα προσεδιδε βαρος και παχος απαράδεκτον δια το υφασμα το χρησιμοποιουμενον εις την κατασκευην μις γυναικειας φουστας⁶.

1) Π. Καβαδια, ενθ' αν., εικ. 374.

2) Η. Ε. Winlock, ενθ' αν., εικ. 37.

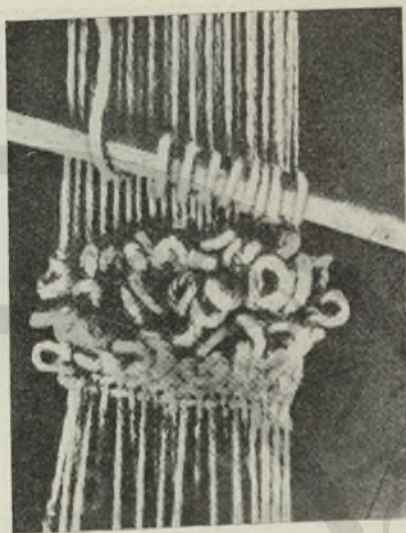
3) Η. Ε. Winlock, ενθ' αν., σελ. 206.

4) Περι αυτων ιδε περισσοτερα εις 'Αννης 'Αποστολακη, ενθ' αν., σελ. 24-32.

5) 'Αννης 'Αποστολακη, ενθ' αν., εικ. 14.

6) Εκ τοιουτων μολλινων λασιων υφασματων ισως κατεσκευαζοντο αι «ουλαι

Ἄλλην τάξιν διακόσμων οὕτως εἶπειν ὑφασμάτων, ὁμοίως γνωστὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ παλαιότητος ἐποχῆς, ἀποτελοῦν τὰ διὰ θερμοῦ σιδήρου πτυχόμενα λινᾶ. Παραδείγματα τοιούτων πτυχωτῶν ὑφασμάτων ἔδωσαν οἱ τάφοι τοῦ Deir el Bahri, εἰκ. 80¹, καθὼς καὶ οἱ τάφοι τοῦ Dashur (12ης δυναστείας)². Τοιοῦτον λινὸν πτυχωτὸν ὑφασμα (μὲ τὰς πτυχὰς στερεωμένας βεβαίως διὰ τῆς βελόνης, διότι ἄλλως αὐταὶ θὰ κατεστρέφοντο εἰς τοιαύτην ὀριζοντίαν διάταξιν)

Εἰκ. 79

δύνανται νὰ παριστοῦν αἱ φουῖσαι τῶν εἰδωλίων τῶν εἰκ. 12 καὶ 14³, ἐπίσης δὲ αἱ ὀριζόντιαι γραμμαὶ τῶν ἐνδυμάτων τῆς μικρογραφικῆς τοιχογραφίας τῆς εἰκ. 20⁴.

Ἄλλη μέθοδος διακοσμῆσεως τῶν ἐνδυμάτων, τῆς ὁποίας ἐπίσης ἐγένετο εὐρεία χρῆσις κατὰ τὴν ἐν λόγῳ κρητομυκηναϊκὴν περίοδον, ἦτο ἡ τῆς ἐπιρράψεως διαφορετικοῦ χρώματος ταινιῶν. Τοιαῦται ἐπερραμμένοιαι ταινίαι κοσμοῦν τὰ περικόρμια καὶ τὰς παρυφὰς τῶν ἀναθηματικῶν ἐσθῆτων τῶν εἰκ. 10 καὶ 11, ἐπίσης δὲ τὴν ἐξώφουσαν τῆς ἐσθῆτος τῆς εἰκ. 10. Ὅμοιαι ἐπερραμμένοιαι ταινίαι ἀποτελοῦν τὸν διάκοσμον τοῦ περικορμίου τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 13, τὰς παρυφὰς τῶν ἐνδυμάτων τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 41 καὶ 42, καθὼς ἴσως καὶ τὸν πολὺπλοκον διάκοσμον τῆς γλυφῆς τῆς εἰκ. 40.

Αἱ ἐπιρράψεις χρυσοῦν κοσμημάτων ἀπετέλουν ὁμοίως λίαν

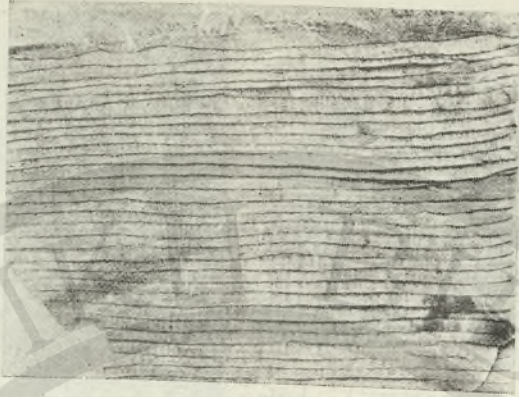
χλαῖναι τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων (ἴδε Ὅδ., δ 50, Ἰλ., Τ 295 καὶ Ω 616).

1) H. E. Winlock, ἔνθ' ἄν., σελ. 129 καὶ εἰκ. 36.

2) A. J. B. Wace, ἔνθ' ἄν., σελ. 28.

3) Πρβλ. A. J. B. Wace, ἔνθ' ἄν., σελ. 30.

4) Αἱ τελευταῖαι δύνανται ἐν τούτοις νὰ ἀποτελοῦν καὶ μικρογραφικὴν ἀναπράσασιν ὀριζοντίων στολίδων, καθὼς ἀποτελοῦν καὶ αἱ γραμμαὶ τῶν ἐνδυμάτων, τῶν εἰκονιζομένων ἐπὶ τῶν γλυφῶν τῶν εἰκ. 32 καὶ 36—38.

Είκ. 80

συνήθη διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μέθοδον διακοσμήσεως. Ὁ διὰ χρυσοῦ στολισμὸς τοῦ σώματος εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς¹, τὰ δὲ πολυάριθμα χρυσᾶ πλακίδια μὲ τὰς ἐκτύπους σπείρας, εἰκόνας ζώων, ροδάκων κ.λ.π., τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν μυκηναϊκῶν τάφων, ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἀσφαλῶς ἐκ τούτων ἱκανὸς ἀριθμὸς θὰ ἐχρησίμευε καὶ εἰς τὸν στολισμὸν τῶν ξυλίνων φερέτρων², ὡς ἀπέδειξεν ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἤλου εἰς μερικὰς περιπτώσεις³. Ἀλλὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν θὰ ἐπερράπτοντο ἢ θὰ ἐπεκολλῶντο ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων⁴. Τοιαῦτα χρυσᾶ ἐπιρράμματα ὑπαινίσσονται τὰ εἰκονιζόμενα ἐπὶ τῶν ποδεῶν τῶν εἰδωλίων τῶν εἰκ. 12 καὶ 14 καὶ μεταξὺ τῶν στολίδων τοῦ κοσμήματος τῆς εἰκ. 24 κομβοειδῆ ἑξάγραμμα. Καρδιόσχημα πλακίδια χρυσοῦ μεταξὺ ταινιῶν ἐκ ραβδωτοῦ ὑφάσματος, ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς εἰκ. 81⁵ ἀπετέλουν τὸ κόσμημα τῆς ζώνης καὶ τῶν παρυφῶν τοῦ περικορμίου τῆς τριφυθιακῆς τοιχογραφίας, εἰκ. 21. Τοιαύτας ραβδωτὰς παρυφὰς ὑφασμάτων, κοσμουμένας δι' ἐπερραμμένων χρυσῶν πλακιδίων (ἐν προκειμένῳ ροδάκων), δυνατὸν νὰ μιμῶνται ἢ παρυφὴ τοῦ δαπέδου τοῦ μικροῦ

1) Χρ. Τσούντα, Μυκ. καὶ Μυκ. Πολ., σελ. 75 καὶ ἐξ.

2) Πρβλ. Β. Στάη, Ἀρχ. Ἐφημ., 1907, σελ. 31 καὶ ἐξ.

3) Ἴδε Π. Καββαδία, ἐνθ' ἄν., εἰκ. 260.

4) Π. Καββαδία, ἐνθ' ἄν., σελ. 240 241.

5) A.J.B. Wace, ἐνθ' ἄν., πίν. XIII.

Εἰκ. 81

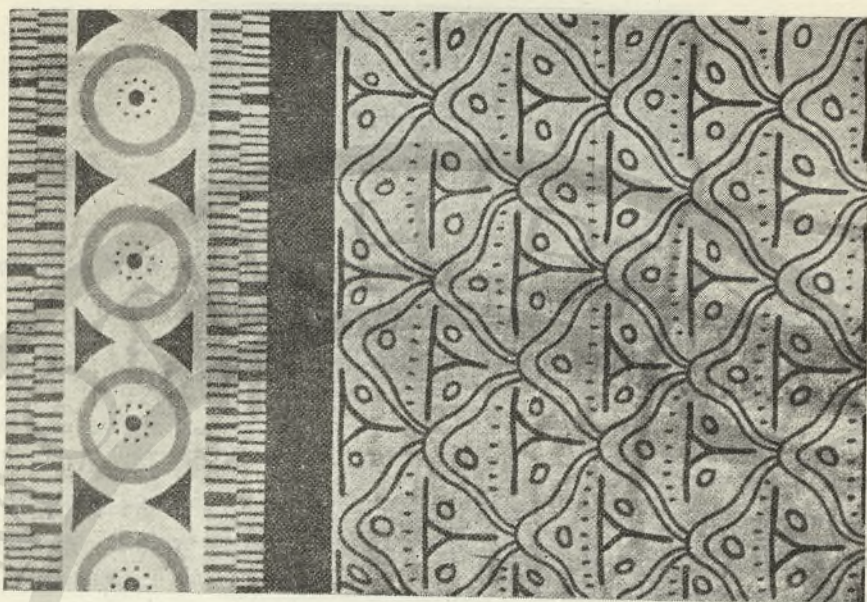
ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος, εἰκ. 82¹, καθὼς καὶ τὰ πλαίσια τῶν πλευρῶν τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 41 καὶ 42.

Ἄλλ' ἡ μέθοδος διακοσμῆσεως, τῆς ὁποίας ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν εὐρεῖα χρῆσις, ἦτο ἡ κεντητική, προῖον καὶ αὐτῆ τῆς Ἀνατολῆς. Βεβαίως οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος ποῖον εἶδος βελονιάς ἐχρησιμοποιοῦν αἱ κεντήτριαι τῶν Μυκηνῶν ἢ τῆς Κνωσοῦ, οὔτε ἐὰν ἡ σταυροβελονιά, τὴν ὁποίαν ὁ Blümner ταυτίζει πρὸς τὴν φρυγικὴν τῶν ἀρχαίων², εἶχεν ἔκτοτε εἰσαχθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πάντως θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι ἡ χρησιμοποιουμένη κατὰ τὴν κρητομυκηναϊκὴν περίοδον τεχνική, ἦτο ἡ τῆς ἀπλῆς τοποθετήσεως τῆς μιᾶς πλησίον τῆς ἄλλης ἰσομήκων ἢ ἀνισομήκων (ἀναλόγως τοῦ σχεδίου) βελονιών, ἢ «ars plumaria» τῶν Ῥωμαίων (σημερινὴ πλακωτὴ ἢ *passée* βελονιά), καθὼς καὶ ἡ ἐπίσης ἀπλῆ ριζοβελονιά.

Δι' ἀπλῆς ριζοβελονιάς π. χ. καὶ διὰ χονδρῆς μαλλίνης κλωστῆς, ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῆ τὸ σπειροειδὲς κόσμημα τοῦ περικορμίου καὶ τῆς παρυφῆς τῆς ποδέας τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 12, ἐπίσης δὲ τὸ αὐτὸ κόσμημα τῆς ζώνης καὶ τῆς παρυφῆς τῆς ποδέας τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 14. Κεντητὸν διὰ τῆς αὐτῆς τεχνικῆς ἀλλὰ καὶ ἐνυφασμένον ἐπὶ χωριστῆς στενῆς λωρίδος ὑφάσματος, ἐπιρροαφείσης μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐνδύματος, δύναται νὰ εἶναι τὸ ρομβοειδὲς κόσμημα τοῦ ποδογύρου τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω εἰδωλίων, ἐπίσης δὲ τὸ zig-zag τῆς ζώνης τῆς Θηβαίας κυρίας τῆς εἰκ. 22 καὶ αἱ παρυφαὶ τῶν περικορμίων τῆς χορευτρίας τῆς εἰκ. 63 καὶ τῆς δευτέρας ἐκ τῶν κυριῶν τῆς εἰκ. 64. Διὰ συνδυασμοῦ τῶν δύο εἰδῶν βελονιάς, δηλ. τῆς πλακωτῆς καὶ τῆς ριζοβελονιάς, ἠδύναντο νὰ ἐκτελεσθοῦν οἱ θάμνοι καὶ τὰ ἄνθη κρόκου, τὰ

1) Helm. Bossert, ἐνθ' ἄν., εἰκ. 44.

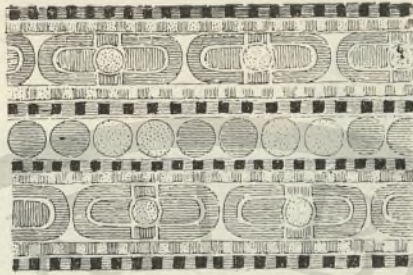
2) H. Blümner, ἐνθ' ἄν., σελ. 219².

Εικ. 82

ὅποια κοσμοῦν τὰ ἀναθηματικὰ ἐνδύματα τῶν εἰκ. 10 καὶ 11 καὶ τὴν πρώτην ἐξ ἀριστερῶν ἀναθηματικὴν ζώνην τῆς εἰκ. 50, ἐπίσης δὲ τὸ πολύπλοκον θέμα, εἰκ. 83¹, τοῦ ποδογύρου τῆς θεᾶς τῆς εἰκ. 19. Ὅμοιως κεντητὸν διὰ τῆς πλακωτῆς βελονιάς εἶναι τὸ μεταξὺ τῶν στολίδων τῆς Τιρυνθίας κυρίας τῆς εἰκ. 21 γλωσσοειδὲς κόσμημα, ἐνῶ τὸ κατακαλύπτον τὸ ἐλεύθερον στολίδων ἔδαφος τῆς φούστας τῆς αὐτῆς τοιχογραφίας λεπιοειδὲς ἔχει ἐκτελεσθῆ διὰ τῆς ριζοβελονιάς καὶ δὴ καὶ διὰ νημάτων ἐρυθρῶν καὶ κιτρίνων (ἐναλλάξ κατὰ ζώνας). Περὶ τοῦ λεπιοειδοῦς τούτου κοσμήματος, ἄλλοτε ἀπλοῦ ὡς εἰς τὴν ὡς ἄνω τιρυνθιακὴν τοιχογραφίαν, τὸ πλακίδιον τῆς εἰκ. 29 καὶ τὰς γλυφὰς τῶν εἰκ. 30 καὶ 35, καὶ ἄλλοτε μετὰ τυποποιημένου ἄνθους κρίνου, ὡς εἰς τὰ περικόρμα τῶν Κυανῶν Κυριῶν, εἰκ. 64, θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὅτι τοῦτο ἀπετέλει τὸ χαρακτηριστικώτερον διακοσμητικὸν θέμα τῆς κεντητικῆς, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ ὑφάσματος μετεπήδησεν ἐπὶ πάσης ἄλλης ὕλης, π. χ. εἰς τὸν λίθον (πρβλ. τὸ τμήμα τοῦ λιθίνου θριγγοῦ

1) Arth. Evans, Palace II, εἰκ. 436.

Είκ. 83

ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κάδμου ¹⁾ εἰς τὸν πηλὸν (πρὸβλ. τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκ. 84 ²⁾ ἢ εἰς τὸ ἔλεφαντοστοῦν (πρὸβλ. τὴν εἰκ. 29). Τοιοῦτον πολυτελές, κατάκοσμον ὕφασμα μετὰ κεντητοῦ λεπιοειδοῦς κοσμήματος καὶ τυποποιημένων κρίνων, παριστᾶ καὶ τὸ προαναφεροθὲν δάπεδον τῆς εἰκ. 82.

Τέλος ὁμοίως κεντητοὶ εἶναι οἱ ρόδακες οἱ κοσμοῦντες τὴν δευτέραν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰκ. 50 ἀναθηματικῆς ζώνης. Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως, κεντητῶν ροδάκων, μαρτυροῦν οἱ ἐπίσης κεντητοὶ ρόδακες τοῦ λινοῦ τοῦ Τουθμῶσιος Δ' ³⁾. Ὁ ρόδαξ εἶναι ἕτερον θέμα τῆς κρητομυκηναϊκῆς διακοσμητικῆς, τοῦ ὁποῦ ἐγίνετο εὐρεία χρῆσις εἰς τὴν διακόσμησιν οὐχὶ μόνον ἐνδυμάτων ἀλλὰ καὶ παραπετασμάτων ἢ καλυμμάτων, ἐκτελούμενον διὰ τῆς κεντητικῆς ἢ τῆς μεταλλοτεχνίας. Τὸ ἐκ Τυλίσσου κάλυμμα τῆς εἰκ. 85 ⁴⁾ ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς μίμησιν διακόσμου διὰ κεντητῶν ἢ ἐπερραμμένων ροδάκων ὕφασματος, ἐνῶ ἡ ὄροφή τοῦ θησαυροῦ τοῦ Μινύου τῆς εἰκ. 86 ⁵⁾ μιμεῖται ἕτερον πολυτελές ὕφασμα, κοσμούμενον ἴσως διὰ συνδυασμοῦ κεντητῶν σπειροειδῶν καὶ ἄλλων κοσμημάτων καὶ ἐπερραμμένων χρυσῶν ροδάκων.

Προβληματικὸς εἶναι ὁ διάκοσμος τοῦ ἐλευθέρου στολίδων ἐδάφους τῆς φούστας τῆς τοιχογραφίας τῆς Ἀγ. Τριάδος, εἰκ. 17. Αἱ διακοπαί, τὰς ὁποίας τὸ τετράφυλλον ἢ σταυρόσχημον θέμα παρουσιάζει εἰς τὰ σημεῖα τῆς ἐπιρράψεως τῶν στολίδων, δίδουν

1) Ἀρχ. Ἐφημ., 1909, σελ. 103.

2) Arth. Evans, Palace II, εἰκ. 239.

3) Carter—Newberry, ἔνθ' ἄν., σ. 144, ἀρ. 46529. & A.J.B. Wace, ἔνθ' ἄν., σ. 28.

4) Arth. Evans, Palace I, εἰκ. 345.

5) Π. Καββαδία, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 370.

Είκ. 84

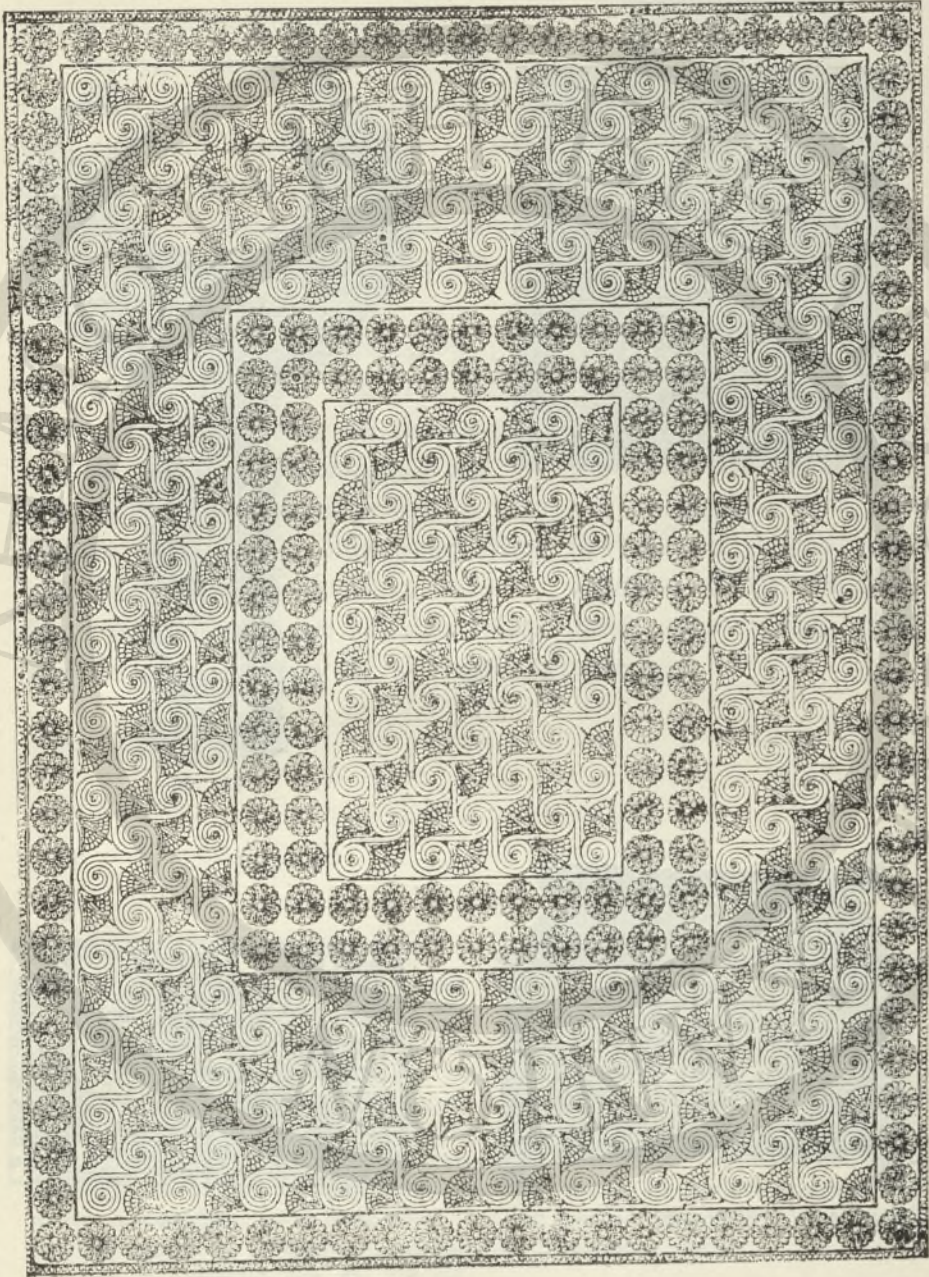

Είκ. 85

ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ διάκοσμος ἔχει τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος πρὸ τῆς κοπῆς καὶ ραφῆς τοῦ φορέματος. Ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐχρησιμοποίησεν ἡ ράπτρια τοιοῦτου ἐνδύματος ὑφασμα ἐκ τῶν προτέρων κεντηθὲν διὰ τῆς βελόνης, ἀναγκαζομένη κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φορέματος νὰ ἀπορρίψῃ ἢ ἀποκρούσῃ ὑπὸ τὰς ἐπιρραπτομένας στολίδας, μέγα μέρος ἐνὸς ἀσφαλῶς κοπιώδους χειροτεχνήματος. Ἄφ' ἑτέρου ἢ ἄποψις, καθ' ἣν τὸ ἐν λόγῳ θέμα ἔχει ἐνυφανθῆ ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος¹, δὲν εἶναι ὀρθή. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον διότι καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ ἴσχυον ὅσα ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἐκ τῶν προτέρων κεντητοῦ διακόσμου ἐλέχθησαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἐνύφανσις τοιοῦτου πολυπλόκου κοσμήματος θὰ ἀπῆται καὶ πολὺπλοκον σύμπλεξιν στημόνων καὶ κρόκης (πολύμιτον ὑφασμα) πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῆ ἐπὶ τοῦ ὀρθίου μετὰ βαριδίων ἰστοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὁ καλλιτέχνης ἐκόσμησεν ἀπλῶς τὸ ἔνδυμα τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰκονισθείσης κυρίας, διὰ θέματος λίαν συνήθους κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (πρβλ. τὸ χρυ-

1) A. J. B. Wace, ἐνθ' ἄν., σελ. 31.

Eik. 86

Εικ. 87

Εικ. 88

Εικ. 89

Εικ. 90

σοῦν τετράφυλλον κόσμημα τῆς εἰκ. 87¹, τὴν ἐκ χρυσοῦ καὶ κρυστάλλων λαβὴν τῆς εἰκ. 88², τὴν ἐκ Παλαιοκάστρου λάρνακα τῆς εἰκ. 89³ καὶ τὴν τοιχογραφίαν τῆς ὀροφῆς τοῦ τάφου τοῦ Amenemhêt τῆς εἰκ. 90⁴) τῶν διακοπῶν τοῦ σχεδίου του εἰς τὰ σημεῖα ἐπιρράψως τῶν στολίδων, ὀφειλομένων εἰς τὴν φύσιν τοῦ κοσμήματος, ὄντος ἀπείρως ἐπεκτατοῦ⁵.

Ἐνάλογος παρατήρησις θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ καὶ περὶ τοῦ θέματος τοῦ ἐνδύματος τοῦ εἰδωλίου τῆς εἰκ. 28. Τὸ ἀλλεπάλληλον zig-zag ἡδύνατο νὰ εἶναι κεντητόν. Ἄλλ' ἡ στενὴ ἀναλογία, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ὁ διάκοσμος αὐτὸς πρὸς τὸν τῶν ἡμικιονίων τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρώεως, εἰκ. 91⁶, ἐμβάλλει εἰς τὴν ὑποψίαν, ὅτι ἡ διακόσμησις τοῦ εἰδωλίου εἶναι ἀπλῆ, καλλιτεχνικὴ, οὐδόλως ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν πραγματικότητα.

Εἰκ. 91

1) Π. Καββαδία, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 244.

2) Π. Καββαδία, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 301.

3) Π. Καββαδία, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 607.

4) Arth. Evans, Palace II, σελ. 733, εἰκ. 459.

5) Ἐν προκειμένῳ θὰ ἡδύνατο νὰ προβληθῇ ἡ ἀντίρρησις, ὅτι τὸ ἐνδυμα τῆς ἐν λόγῳ τοιχογραφίας ἀποτελεῖ ἀναπαράστασιν ἐκ τῶν ὑστέρων (μετὰ τὴν κοπὴν καὶ γραφὴν) κεντηθέντος ὑφάσματος, ἐνὸς ἀπείρως ἐπεκτατοῦ θέματος δυναμένου νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ διὰ τῆς κεντητικῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τοιαῦτα κοσμήματα δύνανται νὰ κεντηθοῦν, πλὴν ὁμως μόνον διὰ τῆς δυσκόλου σταυροβελονιάς (μετρητό), περὶ τῆς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο ἔκτοτε γνωστή.

6) Π. Καββαδία, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 337.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Είκ.		Σελ.
1	Παχύσαρκον νεολιθικὸν εἰδώλιον	4
2	Πρωτοκυκλαδικὸν εἰδώλιον κουροτρόφου	5
3	Εἰδῶλια ἐκ τοῦ ΜΜ1 Ἱεροῦ Μαζᾶ	6
4-5	» » » Ἱεροῦ Κορυφῆς Πισκοκεφάλου	7
6	Εἰδώλιον ἐκ Χαμαιζίου	8
7	» » τοῦ Ἱεροῦ Παλαιοκάστρου	8
8	» ἐκ Πετσοφᾶ	9
9	» τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη	10
10-11	Ἐναθηματικαὶ ἐσθῆτες ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ	11
12-13	Εἰδῶλια τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἱεροῦ	12-13
14	Τμήμα εἰδωλίου ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἱεροῦ	14
15	Λιθίνη μήτρα ἐκ Σητείας	14
16	Ἐναθηματικὸς πίναξ ἐκ Μυκηνῶν	15
17	Τοιχογραφία τῆς βασιλικῆς ἐπαύλεως τῆς Ἁγ. Τριάδος	16
18-19	Τμήματα τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς, Κνωσὸς	17
20	Μικρογραφικὴ τοιχογραφία, Κνωσὸς	18
21	Τοιχογραφία τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος	19
22	» » Καδμείου ἀνακτόρου τῶν Θηβῶν	19
23	Πλακίδιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, Μυκῆναι	20
24	Χρυσοῦν κόσμημα ἐκ Μυκηνῶν	20
25	Χαλκοῦν εἰδώλιον θεᾶς ἐν τῷ Μουσεῖῳ Βερολίνου	21
26-27	Χαλκᾶ εἰδῶλια ἐξ Ἁγ. Τριάδος	22
28	Τμήμα εἰδωλίου ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, Μυκῆναι	22
29	Πλακίδιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, Μυκῆναι	22
30-31	Χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ Μυκηνῶν	23
32	Σφραγιδόλιθος ἐκ Βαφειοῦ	24
33-34	Χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ Μυνηνῶν	24-25
35-36	Σφραγιδότυποι ἐξ Ἁγ. Τριάδος	25-26

37	Σφραγιδότηπος ἐκ χρυσοῦ δακτυλίου. Κνωσὸς	26
38-39	Σφραγιδότηποι ἐξ ἙΑγ. Τριάδος	27
40	Ἐκμαγεῖον σφραγιδολίθου ἐξ Ἡλιδος	27
41-42	Τοιχογραφικαὶ παραστάσεις τῆς ἐξ ἙΑγ. Τριάδος σαροκοφάγου	28
43	Ἀγγειογραφία ἐπὶ πηλίνου κρατῆρος. Μυκῆναι	29
44	Σφραγιδότηπος ἐξ ἙΑγ. Τριάδος	30
45	Σφραγιδολίθος ἐκ Βαφειοῦ	30
46	Χρυσοῦς δακτύλιος ἐκ Τίρυνθος	30
47	Ἴεροὶ κόμβοι ἐκ φαγεντιανῆς. Μυκῆναι	31
48	Ἴερὸς κόμβος ἐξ ἐλεφαντοστοῦ. Κνωσὸς	31
49	Ἡ Παρισινή. Μικρογραφικὴ τοιχογραφία τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ	31
50	Ἀναθηματικὰ ζῶναι ἐκ τοῦ Ἴεροῦ τῆς Κνωσοῦ	32
51	Εἰδώλια ἐξ Ἴερακωνπόλεως	36
52	Τοιχογραφία ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara	36
53-55	Παραστάσεις ἐπὶ ἀνατολικῶν κυλίνδρων	37
56	Χαλδαϊκὸν εἶδῶλιον	39
57-59	Λαβαὶ κατόπτρων ἐκ Μυκηνῶν	40
60-61	Σχέδια παλαιοανακτορικῶν ἐνδυμάτων	41
63	Χορεύτρια. Τοιχογραφία τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ . . .	43
64	Αἱ Κυαναὶ Κυριαί. Τοιχογραφία τοῦ αὐτοῦ ἀνακτόρου . .	44
65-69	Σχέδια νεοανακτορικῶν ἐνδυμάτων	46
70	Ὁ ἱστὸς τῆς Πηνελόπης. Ἀγγειογραφία τοῦ 5ου π. Χ. αἰ.	49
71	Ὁ ἐλληνικὸς ἱστὸς ἐπὶ ἀρχαϊκῆς ληκύθου	50
72	Ὁ αἰγυπτιακὸς ἱστὸς ἐπὶ θηβαϊκῆς τοιχογραφίας	51
73	Δοκιμαστικὸς ἱστὸς μετὰ βαριδίων. Bankfield Museum . .	54
74	Τρόπος περιελίξεως τῶν στημόνων ἐπὶ τῶν κανόνων . . .	55
75	Φορητὸν κτένιον ὑφαντουργίας	57
76	Καμαραῖκα ἀγγεῖα ἐκ Παλαιοκάστρου	62
77	Ἀγγεῖον ἐκ Χαιρωνείας	63
78	Λινᾶ προσόψια ἐκ Deir el Bahri	64
79	Τεχνικὴ τῶν λασίων ὑφασμάτων	65
80	Λινοῦν πτυχωτὸν ὑφασμα ἐκ Deir el Bahri	66
81	Χρυσοῦν ἔλασμα ἐκ Μυκηνῶν	67
82	Διάκοσμος δαπέδου ἐκ τοῦ μικροῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος .	68

83	Παρυφή ἐσοθῆτος τῆς θεᾶς τῆς εἰκ. 19	69
84	Ἄγγειον ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐπαύλεως τῆς Κνωσοῦ	70
85	Κάλυμμα πυξίδος ἐκ Τυλίσσου	70
86	Ἡ ὄροφή τοῦ θησαυροῦ τοῦ Μινίου. Ὁρχομενός	71
87	Χρυσοῦν κόσμημα ἐκ Μυκηθῶν	72
88	Λαβὴ (;) ξίφους ἢ ἐγχειριδίου ἐκ χρυσοῦ καὶ κρυστάλλων . Μυκῆναι	72
89	Πηλινὴ λάρναξ ἐκ Παλαιοκάστρου	72
90	Κόσμημα ἐξ αἰγυπτιακῆς τοιχογραφίας	72
91	Ἡμικίονιον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. Μυκῆναι	73

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 17	στιχ. 4-5	ἀντί ἀπὸ τῆς κνήμης γρ. ἀπὸ τῶν μηρῶν
» 36	» 14	» τῆς Rekhmara γρ. τοῦ Rekhmara
» 45	» 13	» σφραγιδολίθων γρ. γλυφῶν
» 63	» 6	» εἰδωλίων γρ. μορφῶν

Ἐνθα ἐν τῷ κειμένῳ παραπέμπομεν εἰς εἰκ. 8 γρ. 9 καὶ ἀντιστρόφως.
Εἰς τὰς εἰκονογραφῆσεις τῶν σελ. 45-46 ἀντί Εἰκ. γρ. Σχ.

